

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**COVID-19 VİRÜS SALGINI SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE
UYGULAMAYA KONULAN MALİ TEŞVİKLER;
İNGİLTERE, KANADA VE AVUSTRALYA İLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serhat KILIÇ

**Enstitü Anabilim Dalı: Maliye
Enstitü Bilim Dalı : Mali Hukuk**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Cahit ŞANVER

TEMMUZ 2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COVID-19 VİRÜS SALGINI SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE
UYGULAMAYA KONULAN MALİ TEŞVİKLER;
İNGİLTERE, KANADA VE AVUSTRALYA İLE
KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serhat KILIÇ

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye
Enstitü Bilim Dalı : Mali Hukuk

“Bu tez sınavı 12/07/2021 tarihinde online olarak yapılmış olup, aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Temel GÜRDAL	Başarılı
Doç. Dr. Kenan GÖÇER	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Cahit ŞANVER	Başarılı

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C.		Sayfa : 1/1
	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ		
	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ		
	TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU		
Öğrencinin			
Adı Soyadı	:	Serhat KILIÇ	
Öğrenci Numarası	:	Y196072006	
Enstitü Anabilim Dalı	:	Maliye	
Enstitü Bilim Dalı	:	Mali Hukuk	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA	
Tezin Başlığı	:	Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Türkiye'de Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler; İngiltere, Kanada ve Avustralya ile Karşılaştırması	
Benzerlik Oranı	:	% 15	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,			
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.			
			12/07/2021 Öğrenci İmza
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.			
Bilgilerinize arz ederim.			
			12/07/2021 Öğrenci İmza
Uygundur			
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Cahit ŞANVER			
Tarih: 12/07/2021			
İmza:			
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR		Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	
EYK Tarih ve No:			
00			00.ENS.FR.72

ÖNSÖZ

Başta bu tezi yazmam konusunda ihtiyaç duyduğum her an desteğini esirgemeyip tez çalışmam için zaman ayıran kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Cahit ŞANVER olmak üzere, tezimi yazmakta olduğum süre boyunca çocuklarım Enver Yiğit KILIÇ ve Erdinç Uraz KILIÇ'la ilgilenerek eksikliğimi hissettirmeyen kıymetli eşim Serap KILIÇ'a ve desteklerini her zaman hissettiğim değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Serhat KILIÇ

12.07.2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
GRAFİK LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Mali Teşvik Kavramı	5
1.1.1. Mali Teşviklerin Uygulanma Nedenleri, Faydaları ve Etkinliği	7
1.1.2. Mali Teşviklerin Amaçları	8
1.1.3. Ekonomik Amaçlar	9
1.1.4. Mali Amaçlar.....	11
1.1.5. Sosyal Amaçlar.....	11
1.2. Teşvik Politikalarına Teorik Yaklaşımlar	12
1.3. Teşvik Politikaları	13
1.3.1. 1960 Öncesi Teşvik Politikaları	20
1.3.2. 1960-1980 Arası Teşvik Politikaları.....	21
1.3.3. 1980 Sonrası Teşvik Politikaları	23
1.3.4. 2009 Yılında Açıklanan Teşvik Sistemi	25
1.3.5. 2012 Yılında Açıklanan Teşvik Sistemi	27
1.3.6. 2016 Yılında Yürürlüğe Giren Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar	28
1.3.7. Genel Teşvik Uygulamaları	28

1.4. Teşvik Uygulamaları.....	29
1.4.1. Bölgesel Teşvik Uygulaması.....	29
1.4.2. Sektörel Yatırımların Teşviki.....	31
1.4.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	32
1.4.4. Stratejik Yatırım Teşviki Uygulaması	32
1.4.5. Öncelikli Yatırım Konuları	33
1.4.6. Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticareti Desteği.....	33
1.4.7. Avrupa Birliği Teşvik Uygulamaları	33
1.4.8. Ar-Ge Teşviki.....	34
1.5. Mali Teşviklerin Türleri	35
1.5.1. Veriliş Şekillerine Göre Mali Teşvikler.....	36
1.5.1.1. Nakdi Teşvikler.....	36
1.5.1.2. Ayni Teşvikler	37
1.5.1.3. Doğrudan Teşvikler.....	37
1.5.1.4. Dolaylı Teşvikler	38
1.5.2. Kullanılan Araçlara Göre Vergi Teşvikleri.....	38
1.5.2.1. Vergi Kredisi	39
1.5.2.2. Vergi İndirimi	39
1.5.2.3. Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşviki	40
1.5.2.4. Vergi Ertelemesi	40
1.5.2.5. Vergi Tatili	41
1.5.2.6. İstisna ve Muafiyetler.....	41
1.5.2.7. Katma Değer Vergisi (KDV) Desteği	41

1.5.2.8. Gümrük Vergisi Muafiyeti	42
1.5.2.9. Gelir Vergisi Stopajı Desteği.....	42
1.5.2.10. Zararların Sonraki Yıllara Nakli	43
1.5.2.11. Hızlandırılmış Amortisman (Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi)	43
1.5.3. Diğer Teşvikler	44
1.5.3.1. İhracat Teşvikleri	44
1.5.3.2. Garanti ve Kefaletler	45
1.5.3.3. Sigorta Primi İşveren ve İşçi Hissesi Desteği.....	45
1.5.3.4. Faiz Desteği	46
1.5.3.5. Turizm Destekleri	47
1.5.3.6. Tarımsal Destekler	47
1.5.3.7. Hibeler	47
1.5.3.8. Yatırım Yeri Tahsisi.....	47
1.5.3.9. Serbest Bölgeler	48
1.5.3.10. Yatırım Teşvik Belgesi.....	48
1.6. Teşvik Sağlayan Kuruluşlar.....	49
1.7. Teşviklere Yönelik Eleştiriler	49
1.8. Dünyada Mali Teşviklere Örnekler.....	50
2. BÖLÜM: COVID-19 VİRÜS SALGINI SÜRECİNDE İNGİLTERE, KANADA VE AVUSTRALYA'DA UYGULAMAYA KONULAN MALİ TEŞVİKLER	52
2.1. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde İngiltere'de Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler	52
2.1.1. Vergi Destekleri	52

2.1.2. Finansal Destekler	53
2.1.2.1. Hibe Destekleri	53
2.1.2.2. Kredi Destekleri	55
2.1.3. İstihdama Yönelik Destekler	57
2.1.4. Diğer Destekler.....	58
2.2. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Kanada’da Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler	63
2.2.1. Vergi Destekleri	63
2.2.2. Finansal Destekler	63
2.2.2.1. Hibe Destekleri	63
2.2.2.2. Kredi Destekleri	71
2.2.3. İstihdama Yönelik Destekler	74
2.2.4. Diğer Destekler.....	76
2.3. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Avustralya’da Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler	82
2.3.1. Vergisel Destekler	82
2.3.2. Finansal Destekler	82
2.3.2.1. Hibeler	82
2.3.2.2. Krediler.....	83
2.3.3. İstihdama Yönelik Destekler	85
2.3.4. Diğer Destekler.....	86
3. BÖLÜM: COVID-19 VİRÜS SALGINI SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE UYGULAMAYA KONULAN MALİ TEŞVİKLER.....	91
3.1. Vergi Destekleri	94

3.2. Finansal Destekler.....	99
3.2.1. Hibe Destekleri.....	99
3.2.2. Kredi Destekleri	101
3.3. İstihdama Yönelik Destekler	106
3.4. Diğer Destekler	111
3.5. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Türkiye’de Uygulamaya Konulan Mali Teşvik ve Finansal Desteklerin; İngiltere, Kanada ve Avustralya’da Uygulamaya Konulan Mali Teşvik ve Finansal Desteklerle Karşılaştırılması.....	115
3.5.1. Vergi Destekleri Yönünden Karşılaştırılması	115
3.5.2. Finansal Destekler Yönünden Karşılaştırılması	116
3.5.2.1. Hibe Destekleri Yönünden Karşılaştırılması.....	116
3.5.2.2. Kredi Destekleri Yönünden Karşılaştırılması.....	117
3.5.3. İstihdam Destekleri Yönünden Karşılaştırılması	118
3.5.4. Diğer Destekler Yönünden Karşılaştırılması	120
3.5.5. İstatistiki Veriler Yönünden Karşılaştırılması	120
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA.....	131
ÖZGEÇMİŞ	154

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AVM	: Alış Veriş Merkezi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Birlikleri Merkezi Birliği
BKA	: Bölge Kalkınma Ajansı
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
DBS	: Doğrudan Borçlandırma Sistemi
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DİR	: Dahilde İşleme Rejimi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GEKAP	: Geri Kazanım Payı
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
GV	: Gelir Vergisi
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HİR	: Hariçte İşleme Rejimi
İGV	: İlave Gümrük Vergisi

İMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KV	: Kurumlar Vergisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
ÖKC	: Ödeme Kaydedici Cihaz
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TEKNOKENT	: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESKOMB	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri
TEYDEB	: Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TL	: Türk Lirası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YKO	: Yatırıma Katkı Oranı
YMM	: Yeminli Mali Müşavirlik

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: 20.04.2020 Tarihi İtibariyle Kısa Çalışma Ödeneğine Başvuran İşletmelerin Sektörel Dağılımı.....	114
Grafik 2: 20.04.2020 Tarihi İtibariyle Kısa Çalışma Ödeneğine Başvuran İşletmelerin Çalışan Sayılarına Göre Oranı.....	115
Grafik 3: Covid-19 ile Mücadelede Sağlık Sektörü Hariç Harcama ve Desteklerin Kişi Başına GSYH İçindeki Payı.....	121
Grafik 4: Covid-19 ile Mücadelede Sağlık Sektörü Dahil Nakit Harcama ve Desteklerin Kişi Başına GSYH İçindeki Payı.....	122
Grafik 5: Covid-19 ile Mücadele için Yapılan Toplam Harcama ve Destekler.....	123
Grafik 6: Covid-19 ile Mücadele için Yapılan Harcama ve Desteklerin Toplam.....	124

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : 30 Nisan 2021 Tarihi İtibariyle Covid-19 İş Muhafaza Programı Talepleri	61
Tablo 2 : 30 Nisan 2021 Tarihi İtibariyle Sektörlere Göre Covid-19 İş Muhafaza Programı Talepleri	62
Tablo 3 : 2021 Yılı Birinci Çeyreğinde Sektörlere Göre Finansman Kaynakları	78
Tablo 4 : 2021 Yılı Birinci Çeyreğinde Finansman Kaynaklarının Çalışan Sayısına Göre Dağılımı.....	79
Tablo 5 : 2021 Yılı İkinci Çeyreğinde Sektörlere Göre Finansman Kaynakları	80
Tablo 6 : 2021 Yılı İkinci Çeyreğinde Sektörlere Göre Finansman Kaynakları	81
Tablo 7 : Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde İşletmelere Sağlanan Destekler.....	88
Tablo 8 : Aralık 2020 - Şubat 2021 Arası Dönemde Sağlanan İşe Devam Ödemesinin Sektörlere Göre Dağılımı	89
Tablo 9 : Mart 2021 - Mayıs 2021 Arası Dönemde Sağlanan İşe Devam Ödemesinin Sektörlere Göre Dağılımı	90
Tablo 10: 01.03.2021 Tarihi İtibariyle Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Yapılan Destekler Toplamı.....	113
Tablo 11: Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Yapılan Toplam Harcama ve Desteklerin Ülkelere Göre Dağılımı.....	125
Tablo 12: Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Yapılan Toplam Harcama ve Desteklerin Kişi Başına GSYH İçindeki Oranı.....	126

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Türkiye’de Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler; İngiltere, Kanada ve Avustralya ile Karşılaştırılması			
Tezin Yazarı: Serhat KILIÇ		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cahit ŞANVER	
Kabul Tarihi: 12.07.2021		Sayfa Sayısı: xii (ön kısım) + 154 (tez)	
Anabilim Dalı: Maliye		Bilim Dalı: Mali Hukuk	
<p>Covid-19 virüs salgınının ekonomik etkileri ile mücadele kapsamında Türkiye’de uygulamaya konulan mali teşviklerin İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın uygulamaya konulan mali teşvikler ile benzer ve farklı yönleri nelerdir? sorusu bu araştırmanın sorununu oluşturmaktadır.</p> <p>Covid-19 virüs salgını nedeniyle tüm ülkelerin ekonomileri sarsılmış, sınırların kapanması nedeniyle uluslararası ticaret durma noktasına gelmiş, gerek yurtiçi gerekse yurtdışı ticaretin olumsuz etkilenmesi nedeniyle pek çok işletmecinin mağduriyet yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada pek çok ülke salgın sonlanıp ekonomik bunalım aşılana dek işletmelere destek sağlama noktasında mali teşvik paketleri açıklamıştır. Bu çalışmada, Türkiye ile İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın açıklamış olduğu mali teşvik paketleri karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri ortaya konmuştur. Karşılaştırma sonucunda mali teşvik paketleri arasında tespit edilen en önemli farklılıklardan biri, İngiltere, Kanada ve Avustralya’da hibe odaklı mali teşvik paketleri açıklanmışken, Türkiye’de kredi odaklı mali teşvik paketlerinin açıklanmış olmasıdır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Covid-19, Mali Teşvik, Pandemi, Finansal Destek, Mali Kriz			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Financial Incentives Implemented in Turkey During the Covid-19 Virus Outbreak; Comparison with UK, Canada and Australia			
Author of Thesis: Serhat KILIÇ		Supervisor: Assist. Prof. Cahit ŞANVER	
Accepted Date:		Number of Pages: xii (pre text) + 154 (thesis)	
Department: Finance		Subfield: Financial Law	
<p>Within the scope of combating the economic effects of COVID-19 virus outbreak what are the similar and different aspects with regard to implemented financial incentives in the Turkey and UK, Canada and Australia? question poses the problem of this research.</p> <p>The economies of all countries have been shaken by the Covid-19 virus epidemic, international trade has come to a halt due to the closing of the borders, and it has been inevitable for many companies to experience victimization due to the negative effects of both domestic and international trade. At this point, many countries have announced financial incentive packages to support businesses until the outbreak ends and the economic crisis is overcome. In this study, the financial incentive packages announced by Turkey and England, Canada and Australia are compared and their similarities and differences are revealed. One of the most important differences between the financial incentive packages as a result of the comparison is that while grant-oriented financial incentive packages were announced in England, Canada and Australia, credit-oriented financial incentive packages were announced in Turkey.</p>			
Keywords: Covid-19, Financial Incentive, Pandemic, Financial Support, Financial Crises			

GİRİŞ

Dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir virüs salgınının tüm dünyayı etkisi altına alabilen küresel bir salgın haline gelebileceğinin en yakın örneği Covid-19 virüs salgını ile yaşanmış bulunmaktadır. Covid-19 virüs salgını ile birlikte dünyanın pek çok ülkesinde ilan edilen sokağa çıkma yasakları, panik durumu ve halkın fiziksel temasını önlemeye yönelik uygulamaya konulan tedbirler salgının sağlık üzerindeki etkilerinin yanı sıra finansal yönde negatif etkilerinin de beraberinde gelmesine neden olmuştur. Devletler bu dönemde olağan kamu harcamalarının dışında başta sağlık sektörüne yapılan harcamalar olmak üzere ciddi düzeyde olağanüstü harcamalar yapmak zorunda kalmışlardır. Covid-19 virüs salgını literatürde Covid-19, Çin virüsü, Koronavirüs gibi farklı adlarla anılsa da çalışmamızda Covid-19 virüs salgını olarak ele alınacaktır.

Kısa bir süre içerisinde özel sektörün iş hacminin azalmasıyla birlikte hükümetler can suyu olarak tabir edilen mali teşvik paketleri ilan etmek suretiyle özel sektörün ağır bir darbe almadan bu süreci atlmasına yardımcı olmaya çalışmışlardır. Ancak Covid-19 virüs salgınının etkileri yalnızca kısa sürede telafi edilebilecek finansal olumsuzluklardan oluşmamaktadır. Covid-19 virüs salgını süresince hükümetlerin artan harcamaları ve bu harcamalara finansman sağlamak için borçlanma ve/veya para basma yolunu tercih etmeleri nedeni ile kamu maliyesi üzerinde artan borç yükünün salgının ardından zamanla derinleşecek mali krizlere yol açacağı öngörülmektedir. Salgının etkisini en ağır şekilde gösterdiği ülkelerin başında Çin, ABD ve Avrupa Birliği Ülkeleri gelmesi nedeniyle, dünyanın ticaret ve üretim merkezi olan bu ülkelerde salgının ardından ortaya çıkabilecek bir ekonomik krizin tüm dünyaya yansımaları olacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Covid-19 virüs salgını nedeniyle kamu bütçesinde artacak olan negatif yönlü gelir gider açığının gelişmiş ülkelerde sınırlı düzeyde kalacağı beklenmekteyken, salgının negatif finansal etkilerinin düşük ve orta gelirli olan gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde daha derin bir şekilde kendisini göstermesi beklenmektedir. Bu noktada ekonomik daralmanın etkilerini azaltmaya yönelik kamunun elindeki maliye politikası aracının mali teşvikler olduğunu belirtmek gerekir.

Vergilerin tahsilinin ertelenmesi, birtakım vergilerin uygulamaya konulmasının ertelenmesi, beyanname sürelerinin uzatılması gibi vergi özelinde sağlanan destekler ile

özel sektörün en azından kamusal borçlar yönünde salgının piyasalar üzerindeki olumsuz etkisi geçinceye kadar korunması amaçlanmıştır. Bunun yanında serbest piyasada azalan nakit akışı karşısında mali darboğaza giren işletmelerin finansmanı için vergisel desteklerin yanı sıra finansal desteklerde uygulamaya konulmuştur.

Çalışmanın Konusu

Covid-19 virüs salgınının ekonomik etkileri ile mücadele kapsamında Türkiye’de uygulamaya konulan mali teşviklerin İngiltere, Kanada ve Avustralya’da uygulamaya konulan mali teşvikler ile benzer ve farklı yönleri nelerdir? Sorusu bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Covid-19 virüs salgını nedeniyle tüm ülkelerin ekonomileri sarsılmış, sınırların kapanması nedeniyle uluslararası ticaret durma noktasına gelmiş, gerek yurtiçi gerekse yurtdışı ticaretin olumsuz etkilenmesi nedeniyle pek çok işletmecinin mağduriyet yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada pek çok ülke salgın sonlanıp ekonomik bunalım aşılana dek işletmelere ve salgın nedeniyle gelir elde edemeyen bireylere destek sağlama noktasında mali teşvik paketleri açıklamıştır. Bu çalışmada, Türkiye ile birlikte dünyanın en gelişmiş ekonomiye sahip ülkeler topluluğu olan G20 ülkeleri arasında yer alan İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın açıklamış olduğu mali teşvik paketleri karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın kapsam ve sınırlıklarını Türkiye’nin Covid-19 virüs salgını sürecinde uygulamaya koyduğu mali teşvikler ile İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın Covid-19 virüs salgını sürecinde uygulamaya koyduğu mali teşvikler oluşturmaktadır. Dünyada pek çok ülke Covid-19 virüs salgınının finansal sonuçlarıyla mücadele kapsamında mali teşvik paketleri açıklamış olup, tüm ülkelerin mali teşvik paketlerini incelemenin kısıtlı zaman ve dil yeterliliği gerekmesi nedeniyle imkansız olmasından dolayı çalışmada sınırlamaya gidilmiş ve çalışma Türkiye ile İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın mali teşvik paketlerini kapsayacak şekilde oluşturulmuştur.

Bu çalışma için Türkiye ile karşılaştırma verisi olarak İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın seçilmiş olma nedeni; Türkiye ile İngiltere, Kanada ve Avustralya’da ilk Covid-19 virüs salgını vakalarının görülme tarihlerinin birbirine yakın olması, İngiltere, Kanada ve Avustralya’nın nüfus sayılarının nispeten Türkiye’ye daha yakın olması ve

İngiltere, Kanada ve Avustralya'nın da Türkiye gibi G20 ülkeleri arasında yer alıyor olmasıdır.

Çalışmanın Önemi

Covid-19 virüs salgını nedeniyle uygulamaya konulan mali teşvikler konusunun güncel bir konu olması nedeniyle bu çalışma önem arz etmektedir. Bunun ya sıra Covid-19 virüs salgınının finansal etkileriyle mücadele kapsamında uygulanan mali teşvikleri G20 ülkeleri arasında yer alan Türkiye ile İngiltere, Kanada ve Avustralya özelinde karşılaştırma yapan başka bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın literatürde bulunan boşluğu doldurma yönünde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkeler olan İngiltere, Kanada ve Avustralya ile gelişmekte olan Türkiye'nin Covid-19 virüs salgınının finansal etkileri ile mücadele kapsamında uyguladıkları mali teşvik politikaları, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin Covid-19 virüs salgınının finansal etkileri ile mücadele kapsamında uygulayabilecekleri mali teşvik politikaları konusunda da fikir verecek olması nedeniyle de önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye ile İngiltere, Kanada ve Avustralya'nın Covid-19 virüs salgını süresince uygulamaya koydukları mali teşvik ve finansal destek paketlerini karşılaştırarak birbirinden farklı ve benzer yönlerini ortaya koymaktır. Durkheim karşılaştırmalı analiz tekniğini "dolaylı deneyim" olarak adlandırmakla bu teknikte belirli olayların gelişmesinde ve ortaya çıkmasında etkili olan unsurlar, sınıflandırılarak açıklanmakta, bir olayın farklı yerlerdeki ve zaman içindeki durumları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir (Arslanoğlu: 4; aktaran Çelik, 2017, s. 146). Bu çalışma doküman analizi tekniği olarak adlandırılan ve dokümanları anlama, verileri analiz etme, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanlara ulaşma, kontrol etme ve kullanmadan oluşan nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi tekniğiyle yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, ss. 217-218, 223; aktaran Çelik, 2017, s. 146).

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada ilk olarak mali teşviklere ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuş, ardından İngiltere, Kanada ve Avustralya'nın Covid-19 virüs salgını sürecinde uygulamaya

koyduğu mali teşvik ve finansal destekler sıralanarak incelenmiş, daha sonra Türkiye'nin Covid-19 virüs salgını sürecinde uygulamaya koyduğu mali teşvik ve finansal destekler sıralanarak incelenmiş, son olarak da Türkiye ile İngiltere, Kanada ve Avustralya'nın uygulamaya koyduğu mali teşvik ve finansal destekler nicel araştırma yöntemlerinden karşılaştırmalı analiz tekniği kullanılarak karşılaştırılmıştır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Mali Teşvik Kavramı

Teşvik kavramının Türk Dil Kurumundaki anlamı isteklendirme, özendirme (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, t.y.). Belirli şartlarda, farklı kesimlere yapılan devlet destekleri, diğer adıyla teşvikler, uygulanma şekline göre maliye veya para politikası aracı biçiminde kullanılabilir (Horoz, 2006, s. 5). Teşvik kavramını inceleyecek olursak teşvik kavramını, bazı ekonomik faaliyetlerin diğerlerine göre hızlı ve daha çok gelişmesi amacıyla, kamusal kaynaklardan farklı şekillerde verilen maddi veya maddi olmayan yardım, destek ve özendirmeler olarak tanımlayabiliriz (Eser, 2011, s. 1). Diğer yandan teşvik, diğerlerine oranla daha hızlı ve fazla gelişmesi sağlanmak istenilen belirli ekonomik faaliyetler için devlet tarafından değişik şekillerde verilen maddi ve maddi olmayan yardım, destek ve özendirmeler şeklinde tanımlanmaktadır (Sönmez, 2005, s. 125). Teşvikler yerine bazen devlet yardımları veya sübvansiyon kavramları da kullanılabilir. Mal veya hizmetlerin üretimini desteklemek amacıyla devlet harcaması ve devlet yardımı yapılmasına sübvansiyon adı verilmektedir. Bu anlamda eğitim, emniyet ve benzeri devlet fonksiyonları da dahil sübvansiyon devlet faaliyetlerinin geniş bir kısmını kapsamaktadır (Özdeğirmenci, 2009, s. 85).

Mali teşvikler, vergisel ve finansal teşvikler olmak üzere iki başlık altında incelenebilirler (Kahriman, 2010, s. 2). Mali teşviklerin ağırlıklı olarak vergi teşviki şeklinde uygulandığını görmekteyiz. Vergi teşvikleriye daha çok belirli alanlarda vergininin tamamen ortadan kaldırılması veya azaltılması şeklinde uygulanmaktadır (Tüleykan, 2017, s. 233). Bununla birlikte faiz destekleri, kredi garantileri, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve sosyal güvenlik prim destekleri olarak da teşvikler sağlanabilmektedir (Kılıç, 2016, s. 1). Fakat teşvikler sağlanırken katma değer sağlayacak ve rekabet gücü kazandıracak şekilde teşvik sağlanması gereken sektörler öncelikli olacak şekilde tespit edilmeli ve global pazarda artık ihtiyaç duyulmayan ürünler için teşvik sağlanmamalıdır (Candan ve Yurdadoğ, 2017, s. 172). Nitekim doyuma ulaşmış ürünler için teşvik sağlanması, teşviklerden beklenen ekonomik verimin alınmamasına neden olacağından teşvikler sağlanırken hangi sektörün teşviklere daha çok ihtiyaç duyduğunun ciddiyle araştırılması gerekmektedir.

Dünyada neredeyse tüm ülkeler yatırım yapılabilirlik düzeylerini artırmak maksadıyla devlet desteklerine başvurmuşlardır (Çelik, 2018, s. 90). Gelişen ülkelerde teşvikler genellikle üretim, yatırım ve ihracat faaliyetlerinin plan ve programlarla ulaşılmak istenilen hedeflerine uygun yer, tutar ve sürelerde gerçekleşmesini temin etmeye yönelik olarak uygulanmaktadır (Paçacı, 2011, s. 6). Hususiyetle milletlerarası gelişme ve değişimlere ülke ekonomisinin uyumlu hale getirilmesi ve kalkınma planlarına uygun gelişme sağlanması amacıyla değişen şartları içeren ve değişimlere hızlı bir şekilde uyarlanabilen bir teşvik sisteminin gelişmekte olan ülkeler için kaçınılmaz olduğu söylenebilir (Horoz, 2006, s. 9). Bununla birlikte gelişmiş ülkeler, Araştırma - Geliştirme faaliyetlerini özendirme, çevreyi korumak ve bölgelerarası ekonomik farklılıkları ortadan kaldırmak suretiyle ekonomik kalkınmanın devamını sağlamak, uluslararası alanlarda rekabet imkanını korumak ve sermayeyi ülke içinde tutmak için teşvikleri kullanmaktadırlar (Topal, 2006, s. 1). Nitekim gelişmiş ülkelerin olmazsa olmaz ekonomi politikasının sürdürülebilirlik olması nedeniyle teşviklerinde daha çok bu alanda sonuç verecek şekilde yönlendirilmesi söz konusu olmaktadır.

Olumlu özelliklerinin yanı sıra teşvikler bütçede ilave harcama yapılmasına neden olmak yoluyla giderleri arttırdığından ya da gelirden vazgeçilmesi halinde gelirleri azalttığından, bütçede açığın artmasına (bütçe fazlası varsa fazlalığın azalmasına) neden olurlar (Yıldırım, 2010, s. 69). Fakat olumsuz yanlarına rağmen sosyal refah devleti düşüncesiyle birlikte devletlerin ekonomiye müdahale etmeye başlaması neticesinde teşvikler daha da önemli hale gelmiştir. Özellikle ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmada, ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ve ekonomik istikrarı korumada özel sektörün daha fazla katkı sağlaması için teşvikler en çok kullanılan araçlardan olmuştur (Baştürk, 2012, s. 6). Böylelikle teşvikler üretimi destekleme ve idame amacının ötesinde önemli bir iktisat politikası aracı vazifesini de görmektedirler (Aktan, 2001, s. 2).

Nakdi hibeler, düşük faizli krediler, vergi muafiyet ve istisnaları, enerji destekleri, arsa tahsisi gibi geleneksel teşviklerin yanında kamu alımları, devlet garantileri, devletin sermayeye katılması gibi yeni nesil teşvikler de teşvik araçları arasında sayılabilmektedir (Eser, 2011, s. 1). Teşviklerin başarısından söz edebilmek için, teşviklerin faydalarının serbest piyasada yarattığı tahrifatın üzerinde olmasını sağlamak gerekmektedir (Horoz, 2006, s. 8). Nitekim teşvikler, kaynak dağılımını etkilemeleri nedeniyle teşvik sağlanan sektörler ya da birimlerin lehine fiyat dengesini ve serbest rekabeti bozucu etki ortaya

çıkarmaktadır (Tüleykan, 2017, s. 235). Unutulmamalıdır ki teşviklerde ki en temel hedef, refah düzeyinin artırılması, bölgeler arasında bulunan ekonomik farklılıkların giderilmesi ve tespit edilen endüstri grupları ve ürünlerin dış rekabete uygun bir duruma getirilebilmesidir (Sönmez, 2005, s. 126). Bu nedenle bölgeler arası dengesizlikleri gideremeyen ve dış rekabette üstünlük sağlayamayan bir teşvikin işlevselliğinden söz etmek mümkün değildir. Ülkemizde teşvik sisteminin etkili bir şekilde yönetilebilmesi ve işletilebilmesi için süreçlerin şeffaf ve anlaşılır şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Teşviklere ilişkin bilgilerin kamunun erişimine açık olması ve mümkün olduğu ölçüde fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir (Tüleykan, 2017, s. 248). Böylelikle teşviklerin daha verimli olarak kullanılması sağlanacağı gibi, teşviklerden doğru kişilerin faydalanmasının da önü açılmış olacak ve bu durumun yaratacağı olumlu etkiden istenildiği gibi yararlanılmış olunabilecektir.

1.1.1. Mali Teşviklerin Uygulanma Nedenleri, Faydaları ve Etkinliği

Gelişmekte olan ülkeler mali teşviklere; ekonomik gelişim, geri kalmış bölgelerin gelişimin sağlanması, uluslararası rekabete dayanıklılığın kazandırılması, verimliliği ve istihdam imkanlarını artırma, teknoloji transferi sağlama, ihracatı arttırmak, sanayileşmeyi sağlamak ve yabancı sermaye için cazip hale gelmesi gibi amaçlar nedeniyle ihtiyaç duymaktadır (Paçacı, 2011, s. 10). Gelişmiş ülkelerde ise mali teşviklerin çevreyi ve doğayı koruma, verimli sanayi kollarının gelişmesini sağlama ve verimliliğini artırma, AR-GE alanında çalışmalar yapma ve nihayetinde sürdürülebilir bir ekonomi meydana getirme gibi amaçları olduğundan söz edilebilir.

Teşvikler istihdamın, ihracatın, üretimin artırılması, çevre koruma önlemlerinin artırılması, bölgesel gelişmenin sağlanması, uluslararası boyutta firmaların rekabet güçlerinin geliştirilmesi, Ar-Ge kapasitesinin artırılarak yeni teknolojilerin geliştirilmesi gibi özgün alanlarda devletlerin ekonomi politikası çerçevesinde kullanılmaktadır (Eser, 2011, s. 1). Mali teşviklerle birlikte daha çok sınırlı olan ülke kaynaklarını ekonomik verimin artırılması arzulan alanlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Nitekim artan nüfus artan istihdam ihtiyacını da beraberinde getirmekte ve istihdamın sağlanması da yatırımların çoğalmasına bağlı olmaktadır. Ancak gerek coğrafi gerekse ekonomik sebeplerle yatırımlar yalnızca ülkenin belirli bölgelerinde toplanabilmektedir. Böyle

durumlarda yatırımların diğer bölgelere göre daha az kaldığı bölgelerde istihdam yaratabilmek için yatırımların o bölgelere çekilmesinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Eser'e (2011) göre; "ekonomik ve sosyal gelişimin daha çok orta-uzun vadede alınacak geniş kapsamlı önlemler ile mümkün olması nedeniyle, mali teşvikleri ekonomiye ilişkin ve toplumsal sorunların uzun vadede çözümünden ziyade, dönemsel ekonomik iniş çıkışların yaşandığı dönemlerde ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıkların süresini azaltabilecek uygulamalar olarak görmek gerekmektedir" (s. 2). Teşviklerin etkinliği yönünden ise yatırımların ardından sağlanan teşviklerin fazla bir çekiciliği bulunmamaktadır. Siyasi ve ekonomik dengesizlikler, teşviklerin etkinliğine etki eder ve teşvikler ne aşamada sağlanırsa sağlansın beklenen performansın oluşmasını olumsuz yönde etkiler (Paçacı, 2011, s. 21). Teşviklerin etkinliğinin sağlanabilmesi için teşvik sağlanacak sektörün seçimi aşamasında ülkenin sektörel durumu da göz önünde bulundurularak, katma değer yaratan ve Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü arttıracakları öngörülen, yeni ürünler geliştirilebilecek Ar-Ge, teknoloji geliştirme ve inovasyon faaliyetlerine önem verilmeli ve KOBİ'ler başta olmak üzere bu özellikteki sektörlerle öncelik verilmelidir (Topal, 2006, s. 152). Böylece üretilen yeni teknolojiler zamanla ihracata dönüşerek ülke ekonomisi için ciddi ekonomik katkı sağlayan araçlar haline gelebilecektir.

1.1.2. Mali Teşviklerin Amaçları

Teşvik sistemi oluştururken genel olarak; Ar-Ge kapasitesini artırmak suretiyle ülkedeki işletmelerin rekabet gücü ile ihracat miktarını artırmak ve yeni üretim araçlarının elde edilmesini sağlama amaçlarıyla teşvik sistemi oluşturulmaktadır (Çelik, 2018, s. 90). Teşviklerin temel anlayışında devletin sınırlı kaynaklarının tespit edilen alanlara aktarılması amacıyla belirli tercihlerin yapılmasını sağlamak ile ülkenin ve toplumun refahını artırmak amacı bulunmaktadır (Çoban, 2019, s. 1). Bunun yanında teşviklerin sanayileşme ve ekonomik kalkınmayı sağlamak ile istihdamı arttırmak amaçları da bulunmaktadır (Aytaç, 2019, s. 9). Bu yönleriyle teşviklerin ekonomi politikaları içerisinde önemli işleve sahip bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Teşviklerin iktisadi veya sosyal amaçlı olarak uygulanması, gelişimini sürdürmekte olan ülkelerde daha fazla önem arz etmekle bu politikalar aynı zamanda gelişmiş ülkeler tarafından da uygulanmaktadır (Onocak, 2015, s. 6). Yatırımın kapasitesi, konusu,

teknolojisi, bütçe dengesine katkısı gibi unsurlar dikkate alınmak suretiyle teşvik politikaları uygulanmalı, sermayeyi ülkeye çekmeye ve ithal edilen malların yurt içi üretimine dönük olmalıdır (Paçacı, 2011, s. 10). Türkiye’de uygulanan teşviklerin amaçları kalkınma planları, yıllık program hedefleri, Avrupa Birliği normları ve uluslararası anlaşmalara uygun bulunmaktadır (Baştürk, 2012, s. 14). Nitekim kalkınma planlarıyla ulaşılmaması amaçlanan konular ile teşviklerin uygulanması sonucunda ulaşılmaması amaçlanan hedefler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

Farklı alanlarda uygulanan teşvikler, sürdürülebilir kalkınmayı, sınırlı kaynakların verimli kullanımını, hayat kalitesinin artması ve benzeri sonuçlara ulaşmaya yönelik olumlu etkiler yaratmaktadır (Çoban, 2019, s. 1). Bununla birlikte teşviklerin üretimi destekleme ve üretimi devam ettirmeyi amaçladığı söylenebilir. Üretimi devam ettirme amacı devletin mikro hedeflerindenken, ihracatı artırmaya yönelik uygulamalar makro hedeflerindedir (Okşak, 2017, s. 127). Sunulan mali teşviklerle amaçlananın, kimi bölge ve sanayi alanlarında yatırımı çekici hale getirmek, belirli demografik grupları korumak ve piyasa desteğinden yoksun alanları desteklemek olduğu söylenebilir (Onocak, 2015, s. 7). Şimdiye kadar Türkiye’de teşvikler ekonomik kalkınma, sanayileşme ve ekonomik refah artışı için temel araç olarak da kullanılmıştır (Paçacı, 2011, s. 23). Bu nedenle teşviklerin ekonomi üzerindeki etkisini yadsımak mümkün görünmemektedir.

1.1.3. Ekonomik Amaçlar

Mali teşvikler, toplumun yüksek refah düzeyine ulaşabilmesi amacıyla, kaynakların verim elde edilebilecek alanlara aktarılmasını sağlamak amacıyla kullanılan ve serbest piyasaya kamu müdahalesi için en etkili ekonomi politikası araçlarından biridir (Topal, 2016, s. 50). Teşviklerle yatırım miktarının artırılması, yatırımların verimli alanlara yönlendirilmesi, yatırımlar içerisinde öz kaynak miktarının artırılması, gelişim yönünden geride kalmış bölgelere yatırımların teşvik edilerek bölgeler arası gelişmişlik farkının en aza indirilmesi gibi yararlar elde etmek amaçlanmaktadır (Sönmez, 2005, s. 126). Bunların yanı sıra yüksek katma değerli yatırımlara özendirme, firmaları uluslararası alanda rekabet edebilir duruma getirme, yatırımcıları çekmek, geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, yatırım hacmini artırmak, harcamaları artırmak, büyüme ve kalkınmayı sağlamak, teknolojiyi güçlendirmek, ekonomik istikrar sağlamak, istihdam sağlamak, enflasyonist etkileri azaltmak, döviz kazandırıcı sektörleri güçlendirmekte teşviklerin

ekonomik amaçları arasında yer almaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 330). Etkin işletilen bir teşvik mekanizması neticesinde tek bir teşvikten hem istihdamın sağlanması hem ihracatın artması gibi birden fazla çıktı almak mümkün olabilmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde dış etkilere karşı kırılganlık, ekosistem içerisinde aksamalar, , işleyen ekonomik dinamikler ve rekabetçi piyasa düzeyi yüksek olmasından dolayı teşviklere daha fazla önem verildiği görülmektedir (Efe, 2017, s. 234). Teşvik uygulamalarında teşvikin yalnızca ekonomik birimlere değil, tüm ekonomiye katkısı göz önünde tutulmaktadır (Tüleykan, 2017, s. 248). Maddi teşviklerin uygulanması; ekonomik kalkınma sağlamak, iç piyasada ekonomik gelişim hedeflerini gerçekleştirmek ve dış piyasada daha rekabet edebilir duruma gelmek için oldukça önemlidir (Aytaç, 2019, s. 10). Gelişmiş ülkelerin ekonomideki istikrarın devamı ve ekonomik kalkınmanın uzun vadede de devam ettirilebilmesine yönelik teşvik politikalarına önem verdiği görülmekteyken, gelişmesini sürdüren olan ülkelerin ise yatırım ve ekonomik kalkınmayı destekleyen teşvikleri daha çok uyguladığı gözlemlenmektedir (Baştürk, 2012, s. 1). Nitekim henüz kalkınmamış bir ülkeden ekonomik kalkınmanın uzun vadede de devamına yönelik bir amaç gütmesi beklenemez.

Yatırımların maliyetini düşürerek kar oranını yükseltmeye yönelik etkileri olan sigorta primi destekleri, vergi indirimleri, yatırım yeri tahsisi gibi teşvikler, yatırıma yönelik yeni kararlar alınmasında etkili olmakta ve toplam yatırım miktarında bir artışa neden olmaktadır. Bu da teşviklerin ekonomik amaçlarından bir tanesidir (Kılıç, 2016, s. 9). Türkiye’de planlı kalkınma döneminin en başından bugüne dek, ekonomik gelişmeye hız kazandırmak amacıyla bazı faaliyetlere yönelik teşvikler sağlanmaktadır. Özellikle sektörel teşviklere ek olarak, kimi bölgeler için teşviklerin daha avantajlı duruma getirildiğini görülmektedir (Gülmez ve Noyan Yalman, 2010, s. 236). Kimi zaman teşviklerle haksız kazanç da sağlanabilmektedir. Bu yapıya plütokratik yapı adı verilir ve hükümetler iktidarlarını korumak amacıyla teşvikler çıkar ve baskı gruplarının talepleri doğrultusunda kullanabilmektedirler (Topal, 2016, s. 38). Bu tür uygulamalara mahal vermemek adına en doğru çözüm şeffaf ve denetime açık bir teşvik mekanizmasının işletilmesi olacaktır.

Türkiye’de teşvik sisteminin uygulanmasının en önemli sebeplerinin arasında yerli üretimi teşvik ederek cari açığı kurtulmak yer almaktadır (Efe, 2017, s. 234). Bu amaçla

özel sektöre sağlanan teşviklerle beraber pasif konumda bulunan tasarruflar yatırıma dönüşür ve yatırıma dönüşen tasarruflarla birlikte ekonomik kalkınma etkenleri faaliyete geçer (Aytaç, 2019, s. 10). Bunun yanı sıra özellikle sosyal devlet ve refah devleti anlayışıyla birlikte ekonomiye artan devlet müdahalesi teşviklerin önemini daha da arttırmış bulunmaktadır (Baştürk, 2012, s. 6). Ancak sosyal refahın ve ekonomik kalkınmanın etkin bir şekilde sağlanabilmesi için teşviklerin nesnel bir şekilde dağıtılması, program hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığının tespitine yönelik değerlendirme mekanizmasının olması, yalnızca teşviklerle geçinmeye çalışıp katma değer üretemeyenleri arttırmaması ve haksız rekabete yol açmaması hayati önem taşımaktadır (Efe, 2017, s. 235). Böylece şeffaf ve etkin bir teşvik mekanizmasının oluşturulması sağlanmış olabilecektir.

1.1.4. Mali Amaçlar

Vergi teşviklerinin önemli mali amaçlarından bir tanesi de verimli yatırımların teşvik edilerek vergi gelirlerinde artış sağlanması ve vergiden kaçınmanın önüne geçilmesidir (Kılıç, 2016, s. 10). Teşviklerle yatırımcının istihdamdan nedeniyle üstlendiği ilave mali yüklerin azaltılması ve sanayicilere verilen enerjiden alınan ilave maliyetlerin kaldırılması gibi teşviklerle uluslararası rekabet güçlendirilmektedir (Aytaç, 2019, ss. 11-12). Teşvikler yalnızca ekonomik ve sosyal amaçlarla uygulanmamakta, aynı zamanda mali amaçlarda önemli uygulanma amaçlarından birini oluşturmaktadır. Teşviklerin uygulanmasında mali amaçlarla ilişkili olan vergisel teşviklerin uygulanması neticesinde artan katma değeri yüksek üretim daha fazla vergi gelir sağlanmasına neden olacaktır. Bu da teşviklerin mali amaçlarının başında gelmektedir.

1.1.5. Sosyal Amaçlar

Temelde kaynakların belli kesime yönlendirilmesi nedeniyle piyasa mekanizmasına müdahale niteliğinde olan haksız rekabet yaratacak nitelikteki teşvikleri haklı duruma getiren sebep ise sosyal amaçlar ve sağlanan faydalardır (Horoz, 2006, s. 8). Sosyal devlet anlayışına göre devlet vatandaşına istihdam alanı yaratmakla mükelleftir. Bu nedenle Ekonomik faaliyetleri teşvik ederek yatırım ve yatırım sonucunda istihdam artırılır (Aytaç, 2019, s. 14). Bunun yanı sıra mali teşvikler farklı bölgelerin arasındaki ekonomik farklılıkları azaltarak ekonomik ve sosyal dengesizliğin ortadan kaldırılmasına da hizmet

eder (Kılıç, 2016, s. 11). Sosyal amaçlı teşvikler vergi ödeyenlerin şahsi durumları ile kimi toplumsal önceliklerin dikkate alındığı araçlar olarak nitelendirilebilir. Sosyal amaçlı araçlara ise kültür ve sanatın teşviki ile engelli indirimine yönelik düzenlemeler örnek verilebilir (Paçacı, 2011, s. 16). Özellikle artan nüfusun beraberinde getirdiği iş ihtiyacı devletlere de vatandaşına istihdam alanı yaratmak gibi sosyal bir amaç yüklemektedir. Yüklenen bu sosyal amacın gerçekleştirilmesi ise teşviklerin istihdam yaratacak sektörlerle sağlanması, yatırımların özendirilmesi ve nihayetinde bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilmektedir.

1.2. Teşvik Politikalarına Teorik Yaklaşımlar

Günümüz teşvik sisteminde büyük yatırımların sayısının arttırılması amaçlanmıştır. Geniş bir yelpazeye sahip olan büyük ölçekli yatırım teşvik sistemi sayesinde yatırımcılara çeşitli imkanlar sağlanması ülkenin ithalat yükünü hafifletmeye yönelik pozitif bir gelişmedir (Çoban, 2019, s. 2). Klasik iktisadi düşüncede, ekonomi her zaman ve kendi kendine tam istihdam düzeyinde ve dengede kabul edilir. Klasik iktisadi düşüncede fon piyasaları, işgücü piyasası ve mal piyasası tam rekabet şartlarına kendiliğinden sahiptir. Tüketicilerin ne kadar mal satın alacaklarına, üreticilerin de ne kadar mal üreteceklerine esnek fiyatlara göre kendileri karar verirler (Kılıç, 2016, s. 18). İlk çağlardan bu yana insan toplumlarında bir örgüt ve otorite bulunur. Bu örgütün görevi, kolektif bazı gereksinimleri karşılamaktır. Başlarda oldukça sınırlı olan gereksinimler, klasik devlet anlayışından uzaklaşılması neticesinde, sosyal refah devleti anlayışının gelişmesi ile çoğalmış ve önceden devletin görevi sayılmayan pek çok faaliyet, devletin görevi sayılmaya başlanmıştır (Horoz, 2006, s. 3).

Tüm iktisat teorileri teşviklerle ilgilenmiş, teşvikler her teoride az ya da çok yer bulmuştur (Kılıç, 2016, s. 16). Merkantilist düşünceye baktığımızda başta ihracatı arttırmak ve ithalatı azaltmak olmak üzere sanayinin geliştirilmesi, minimum ücret düzeyinin belirlenmesi gibi birçok iktisadi konu da devletin yoğun bir biçimde müdahale etmesi gerektiğinin savunulduğu görülmektedir (Eser, 2011, s. 7). Fیزیokratlara göre ise insanların doğal düzenin yasalarına uyması kafidir ve devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etmesine gerek yoktur. “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” ilkesi bu fikirden hareketle ortaya çıkmıştır (Horoz, 2006, s. 4). “Klasik Liberalizm”, düzenin kendi kendine sağlanacağı düşüncesiyle korumacı ve otoriter devlet düşüncesine karşı

çıkarken, daha sonraki senelerde ortaya çıkan “Neo-Klasik Ekol”de bireyselleşmesi daha da ön plana çıkararak klasik liberalizm ve benzeri devlet müdahalelerini reddetmiştir (Eser, 2011, ss. 7-8). 1920’li yılların sonlarında klasik görüşe karşı ortaya çıkmış olan Keynesyen görüşün bir diğer adı da talep yönlü iktisadi yaklaşımdır. Keynesyen görüş ekonomi alanında etkin kaynak kullanımıyla beraber kalkınma ve büyümenin sağlanması ve adil bir gelir dağılımı için devlet yönlendirmesini talep eden bir iktisadi yaklaşımdır (Kılıç, 2016, s. 19).

Neo-klasik iktisat teorisi içerisinde teşvikler sadece piyasa aksaklıklarının varlığı durumunda anlam ifade etmektedir. Tam istihdam düzeyindeki bir sektörde veya ekonomi alanında teşvikler kaynak dağılımının ve rekabetin bozulmasına yol açabilmektedir. Fakat kaynakların birinci en iyi dışında tahsis edilmiş olması halinde ekonomik otoriteler teşvik araçlarına başvurmaktadırlar (Tüleykan, 2015, s. 234). Ülkenin serveti ve istihdamının temeli klasik iktisadi teoriye göre toplumun sermaye birikimidir. Her birey kendi yararını azami düzeye çıkarma amacıyla olduğundan, bu durum toplumun da yararını azami düzeye çıkarır. Toplumun ekonomik durumunu iyileştirmek amacıyla devletin atacağı adımlar, devlet bireyler için en iyi olanı bilemeyeceğinden topluma da bir faydası olmayacaktır (Kılıç, 2016, s. 18). Kimi teorik düşünce sistemlerine göre teşvikler vasıtasıyla devletin ekonomiye müdahalesine olumlu bakılırken, kimi teorik yaklaşımlar devletin serbest piyasaya nasıl olursa olsun müdahalesine olumlu bakmamaktadır.

1.3. Teşvik Politikaları

Teşvik politikalarını vergiler, devlet harcamaları gibi maliye politikası araçlarını kullanarak gelir eşitliğini sağlamak, ekonomik dalgalanmaları en aza düşürmek ve ekonominin tam istihdamını sağlamak için uygulanmakta olan maliye politikası aracı olarak açıklamak mümkündür (Büyükipekci ve Hasanlı, 2020, s. 35). Teşvik bir maliye politikası aracıdır. Teşvikler aracılığı ile ekonomik unsurların belirli alanlara yönelmeleri amaçlanmaktadır (Tüleykan, 2017, s. 233) Teşvik politikasının etkinliği rekabet edebilen bir sanayi oluşturulmasına ve doğrudan yabancı sermayenin ülkeye çekilmesine bağlı bulunmaktadır (Topal, 2016, s. 49).

Tarihsel süreçte Türkiye’de ilk olarak 1913 yılında ve akabinde izleyen yıllarda teşviklerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatının

kurulması ve 1963 yılında ilk planlı döneme geçilmesiyle birlikte teşvikler hız kazanmıştır. 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan liberal ağırlıklı politikalarla, teşvikler daha çok imalat ve ihracat sektörlerinin özendirilmesinde kullanılmıştır (Sönmez, 2005, s. 127). Teşvik türlerine göre öncelikle, öncelikli olarak teknolojik altyapıyı güçlendirici, işgücü maliyetlerini düşürücü ve belirlenen sektörlerde kalkınmayı destekleyici uygulamalara başvurulmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 330). Günümüzde vergiler yalnızca gelir sağlamamakta, ekonomik, siyasal ve sosyal işlevler de taşımakta ve teşvik politikasının önemli bir aracı olarak kullanılmaktadır (Özker ve Biniş, 2010, s. 492).

Gelişmiş ülkeler bölgeler arasındaki gelişim farklarını ortadan kaldırmak, Ar-Ge faaliyetlerini destekleyerek teknolojik ilerleme sağlamak, ekonomik istikrar sağlamak amacıyla, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere üretimi, yatırımı ve ihracatı artırarak ekonomik olarak büyümek amacıyla çeşitli teşvik politikaları uygulamaktadırlar (Aytaç, 2019, s. 8). Pek çok ülke teşviklerden yararlanarak ekonomi hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Yabancı girişimcileri ülkesine çekme rekabeti içerisinde olan ülkelerin teşvik politikaları yatırımcı girişimcileri cezbetmede önemli bir araçtır (Baştürk, 2012, s. 1). Bu nedenle teşvikler genellikle belirli amaçlar doğrultusunda ülkeler tarafından önceden planlanan politiklardır (Çelik, 2018, s. 13). Böylece doğru teşvik politikalarıyla ülkeye sermaye girişinin artırılması ve nihayetinde ekonomik büyümeyi sağlamak hedeflenmektedir.

20. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreciyle birlikte, çok uluslu şirketleri yatırıma yönlendirmek amacıyla vergi teşvikleri en önemli ekonomi politikası haline gelmiştir (Aytaç, 2019, s. 5). Bu nedenle bütün ülkeler, büyük üretim kuruluşları oluşturmak, ekonomik rekabet gücü yaratmak veya bu gücü korumayı devam etmek amacıyla teşvik politikalarına başvurmuştur (Çelik, 2018, s. 16). Teşvikler vasıtasıyla desteklenen bölge veya sektörün diğerlerine göre daha fazla gelişmesi amaçlanmaktadır (Kolay, 2019, s. 1). Diğer taraftan yatırım teşviki bugün dünyanın tüm ülkelerince önem verilen bir teşvik türüdür (Okşak, 2017, s. 131). Yatırım teşvik uygulamalarıyla, yatırımların artırılarak, yeni iş alanlarının açılması ve istihdam oranının artırılarak bölgesel ekonomik farkların azaltılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla yatırım teşvikleri Osmanlı döneminden beri uygulanmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 336). Özellikle vergilerin maliye politikasında araç olarak kullanılması ile ekonomik

kalkınma, bölgeler arası gelişme farklılıkları azaltılması ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma gerçekleştirilebilecektir (Özker ve Biniş, 2010, s. 492). Teşvik politikaları ile iktisadi planlamanın amaçlarının genelde paralel olması nedeniyle teşvik politikaları için ekonomik planlama hedeflerine yönelik kullanılan tamamlayıcı politikalar demek mümkündür (Topal, 2016, s. 40). Böylece tamamlayıcı bir politika aracı olan teşvikler sayesinde iktisadi kalkınma ve gelişme yolunda önemli adımların atılması sağlanmış olmaktadır.

Kalkınma sorunsalı çerçevesinde sanayileşmeye yönelik önemli fikirler ortaya atılmıştır. Dengeli veya dengesiz büyüme stratejisi ve içe veya dışa dönük sanayileşme stratejisi şeklinde açıklanabilen bu sanayileşme stratejileri, önceden belirlenen kalkınma programları kapsamında uygulanmaktadır. Teşvik politikaları, belirtilen sanayileşme stratejilerinin bir unsurunu oluşturmaktadır (Topal, 2006, s. 10). Gelişmiş ülkeler sanayileşmeyi tamamlamanın neticesinde bilgi toplumu denilen bir sürece girmişken, Gelişmekte olan ülkeler öncelikle sanayileşme sürecini tamamlamanın sonucunda toplumsal refah düzeyini artırarak gelişmiş ülkeler sınıfına yükselmeyi amaçlamaktadır (Aytaç, 2019, s. 9). Bu nedenle yatırım sonucunda kar elde edilme imkanı düşük olan veya hiç olmayan bölgelerde yapılacak yatırımlara çeşitli teşviklerin sağlanması hem sektörlerin ekonomik olarak canlanmasını sağlayacak hem de gelişmemiş bölgelerin özel sektör yatırımları ile kalkınması sağlanacaktır (Baştürk, 2012, s. 9). Bu nedenle teşvikler ekonomik gelişme için olmazsa olmaz bir politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletin ekonomik olarak kalkınmadığı ülkelerde en fazla gelişen sektör hizmet sektörü olmaktadır. Ekonomik yönden kalkınmayan devletlerde hizmet sektörünün ekonomi içindeki payı günden güne artacaktır. Bu nedenle hizmet sektörlerine yönelik yatırımlar ekonomiye önemli düzeyde katkı sağlayacaktır (Çoban, 2019, s. 67). Diğer yandan uzun vadede piyasa şartlarının kaynak dağılımını en üst düzeye çıkaracağı kabul edilmekle birlikte kısa vadede bu hedefe ulaşılması güç görülmektedir (Eser, 2011, s. 11). Teşviklerle genelde, yatırımların tüm sektörler değil de, bölgelerin özelliklerine göre, diğerlerine göre daha hızlı gelişme şansı olan sektörler ve genellikle sanayiye yönlendirilmesi hedeflenmektedir (Topal, 2006, s. 13). Cumhuriyetin başlarından itibaren sanayileşme ve yerli üretime önem verilmiş ve düzenli ekonomiye geçişle birlikte ithalat, ihracat ve dış yatırımlara yönelik alanlarda düzenlemeler yapılmıştır (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 336). Vergi teşviklerinin genel olarak yatırımcıların yatırım yapma

konusundaki kararları üzerinde çok büyük etkisi olmamakla birlikte daha çok girişimcilerin teşvik verilen alanlara yatırımlarını yönleltmelerine ve sektörler arasındaki ekonomik kaynakların dağılımına etki etmektedir (Özker ve Biniş, 2010, s. 505). Bu nedenle teşvikler kıt kaynakların sektörler arası gelişimin dengeli sağlanması için transfer edildiği bir ekonomi politikası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler bütçe açığı, işsizlik, yetersiz sermaye ve enflasyonla mücadele etmektedirler. Dolayısıyla katma değer sağlayacak olan geleceğin teknolojilerini dikkate alarak yatırımların yönlendirilmesi gerekmektedir. Serbest piyasaya dayalı ekonomilerde bu yönlendirme ancak etkin bir teşvik sistemiyle mümkün hale gelmektedir (Tüleykan, 2015, s. 232). Devletler rekabet firmaların rekabet güçlerini artırmak ve sürdürülebilir şekilde rekabet edebilir bir hale getirmek için serbest piyasa ekonomisine dayalı politikalar izlemelidir (Aytaç, 2019, s. 10). Yatırım sisteminin yanında farklı nitelikteki tüm teşvik uygulamaları arasında da eşgüdüm sağlanması kamunun özel sektörü yönlendirebilmesi ve politikalarını dengeli bir şekilde uygulayabilmesi için gereklidir (Eser, 2011, s. 100). Ancak farklı gerekçelerle böyle bir eşgüdümün her zaman sağlanması mümkün olamamaktadır.

Yatırımcıların yatırıma yönelik kararlarını etkilemek amacıyla pek çok vergi avantajı sağlanmakta, buna ek olarak da ekonomik kolaylıklarla yatırım maliyetlerinin azaltılması yoluna gidilmektedir (Kılıç, 2016, s. 21). Uzun vadeye ilişkin ekonomik kalkınma planlarına sahip ülkelerde, kalkınma planlarına uygun bir şekilde hazırlanan teşvik uygulamalarıyla ekonomik istikrar desteklenmektedir (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 336). Bir devletin var olmasını asıl nedeni vatandaşların refah düzeyini ve yaşam standardını yükseltmek ve bu yükselişin sürdürülebilir olmasını sağlamaktır (Aytaç, 2019, s. 10-11). Teşviklerin amacı ise ekonomik kaynakların ekonominin önceliklerine göre bölge ve sektörler arası dengeli dağılımını mali araçlar yoluyla gerçekleştirmektir (Tüleykan, 2015, s. 232). Klasik devlet anlayışına aykırı olup sosyal devlet olmanın bir gereği olan kamusal müdahaleler son zamanlarda hükümet politikalarının gidişatını belirlemiştir. Bir kamusal müdahale aracı olarak kullanılan vergi teşvik politikaları ekonomi politikaları için en çok başvurulan araçlardan biri olmuştur (Baştürk, 2012, s. 11). Teşvik politikaları aynı zamanda ekonomik krizlerle birlikte ortaya çıkan olumsuzlukların azaltılması ve ulusal, bölgesel, yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından oldukça önemlidir (Çoban, 2019, s. 110). Nitekim kriz dönemlerinde azalan istihdam ve ülkeden

çıkış yapan yabancı sermaye teşvik politikalarına başvurma ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Devlet artık etkin bir tüketim ve üretim birimi olarak konumlanmakla piyasada sadece "bekçi-jandarma" rolüyle sınırlı kalmamıştır. Bazen düzeltici fonksiyonlar ifa etmek bazen öncülük etmek, bazen de sosyal fayda yaratmak, devlet ekonomiyi daha fazla müdahalede bulunmaya başlamıştır (Eser, 2011, s. 8). Teşvikler sonucunda yatırım kararlarına etki eden unsurlar kimi zaman teşviklerin uygulanmasından kaynaklı kolaylıklar olurken, bazen de karlılık durumu olmuştur (Kılıç, 2016, s. 22). Fakat genele bakıldığında önemli olan hususun dengeli büyümü olduğu görülmektedir. Dengeli büyüme, bütün sektörlerin ekonomi içerisinde uyumlu bir biçimde büyümesine yönelik gelişim stratejisidir (Topal, 2016, s. 40). Teşviklerden beklenen faydanın elde edilmesi ülkenin beşeri sermaye ve teknoloji stokuna katkısı ile doğrudan orantılıdır (Tüleykan, 2015, s. 231). Bu da Ar-Ge'nin önemini ortaya koyan bir durumdur. Nitekim ancak sürekli yeni bir şey bulabilmeye gereken önemin verilmesi ile birlikte katma değeri yüksek çıktılar elde edilmesi mümkün olabilmektedir.

Mevcut teşvik politikamızın temelini bölgesel önceliklere dayandırıldığı görülmektedir. Fakat bunun yanı sıra sağlık, alt yapı, eğitim gibi sosyal amaçlı yatırımları da destekleyecek şekilde farklı sektörel alanlara da önem gösterildiği görülmektedir (Aytaç, 2019, s. 73). Özellikle piyasa faiz oranının altında verilen işletme kredileri ve yatırım kredileri ile girdi maliyetlerini azaltıcı tedbirler ekonomik getirinin amaçlandığı projelerde kullanılmaktadır (Baştürk, 2012, s. 14). Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olması için genel ekonomik yapının en alt düzeyde temsilcileri olan özel sektör ve kamu firmaları Ar-Ge faaliyetlerini arttırmaya, çeşitlendirmeye ve bu faaliyetlere ilişkin kaynak oluşturmaya ilişkin gayret içerisinde dirler (Çoban, 2019, s. 57). Türkiye'de devlet yardımı sağlayan kuruluşlara Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Ziraat Bankası, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB örnek verilebilir (Baştürk, 2012, s. 13). Teşvikler neticesinde yeni istihdam olanakları ortaya çıkmakta, artan istihdam ekonomik gelişimi beraberinde getirmekte, yeni yatırımlar yapılmakta ve işletmeler rekabet gücü kazanmaktadır (Eser, 2011, s. 13). Nitekim öncelikle teşviklerin hayata geçmesi sonucunda üretim mekanizmaları hayat bulacak, ardından oluşturulan üretim mekanizmaları istihdam yaratmış bir şekilde meyvelerini vereceklerdir.

Teşviklerin tarihi süreci verginin gelişimiyle birlikte değerlendirilebilir. Devlet tarafından sermayenin, emeğin, malın veya bazı ekonomik faaliyetlerin vergi dışında tutulması vergi sisteminde önemli bir unsur olarak gelişmiştir (Horoz, 2006, s. 5). Mevcut yatırım teşvik sistemimiz çeşitli amaçlara hizmet etmekte ve temelini bölgesel teşvik uygulamaları oluşturmaktadır (Kılıç, 2016, s. 2). Ancak uygulanan ekonomik model her ne olursa olsun temel amacı ekonomik refahın artırılması olan teşvik tedbirleri neredeyse tüm ülkelerde uygulanmaktadır (Topal, 2006, s. 4). Teşvik politikaları bu yönüyle devletlerin ekonomiye müdahalede bulunduğu en etkili maliye ve ekonomi politikası araçlarından (Aytaç, 2019, s. 7). Ancak uygulanan teşviklerin etkinliğinin deneysel olarak ölçülmesi, yatırımlara yönelik teşvik sistemi dışında farklı etkenlerin de devreye girmesi nedeniyle oldukça zor olmaktadır (Çoban, 2019, s. 111).

Ülkeler kendi ekonomik ve sosyal ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli teşvik politikalarına yönelmektedir. Belirtmek gerekir ki teşvik politikalarının temelini mali teşvikler oluşturmaktadır. Mali teşvikleri yatırımların gereksinimlerine göre, vergi dışı diğer teşvikler desteklemektedir (Kılıç, 2016, s. 93). Bu anlamda teşvik politikalarının, ekonomik kalkınma hedeflerine yönelik kullanılan tamamlayıcı politikalar olduğu söylenebilir (Topal, 2016, s. 40). Ancak teşviklerin, ekonomik kaynakların dağılımını etkilemesi neticesinde teşvik edilen sektörlerin ya da ekonomik unsurların lehine fiyat yapısını ve rekabeti bozucu etkiler de ortaya çıkabilmektedir (Tüleykan, 2015, s. 235). Ülkeler arası artan rekabet yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmek için pek çok teşvikin hayata geçirilmesine neden olsa da, teşvikler dışında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen başka pek çok faktör de bulunmaktadır (Eser, 2011, s. 36). İdeal bir teşvik sistemi için, teşvik politikası uygulanmaya başladıktan sonra etkinlik-verimlilik analizleri yapılmalıdır. Teşvik politikaları serbest piyasa ekonomisini geliştirmeye yönelik olarak ve çeşitli düzeyde uygulanmalıdır. Teşviklerin denetimini sağlamak amacıyla istatistikî veri tabanı oluşturulmalıdır. Teşvikler bütçe üzerinde önemli düzeyde yük oluşturmamalıdır. Bürokrasinin ise az olmasına dikkat edilmelidir (Çoban, 2019, s. 110). Böylece verimli ve etkin bir teşvik sisteminin uygulandığından emin olunabilecektir.

Diğer yandan teşvikler, istismar edilmeye müsait kamu uygulamalarıdır. Teşviklerin amaçlarından uzaklaşarak, haksız kullanımı/kullandırılması gibi bir durum olabilmektedir. Bu ilişki sarmalına Plütokratik yapı denilmekte ve vergilerle finanse

edilen teşvikler aracılığıyla toplumun kimi kesimlerine haksız kazanç aktarılabilir (Topal, 2016, s. 38). Etkin bir teşvik sistemi için ise devletlerin geleceğe yönelik teknolojileri dikkate alarak yatırımları yönlendirmesi gerekmektedir. Serbest piyasa ekonomilerinde bu yönlendirmenin yapılabilmesi etkili bir teşvik sisteminin olması halinde mümkün olmaktadır (Tüleykan, 2015, s. 248). İdeal bir teşvik sistemi için; teknolojik gelişmeleri takip eden, Araştırma Geliştirme çalışmalarına önem gösteren bir teşvik politikası oluşturulmalıdır. Sanayiler ile üniversiteler ve bilimsel araştırma merkezlerinin işbirliği sağlanmalıdır. Özellikle ekonomiye hızlı bir şekilde katkı sağlayacak ve ekonominin önemli düzeyde ihtiyaç duyduğu alanlarda teşviklere ağırlık verilmelidir (Çoban, 2019, s. 111).

Türkiye’de üretim sistem her gün daha fazla sermaye ağırlıklı hale gelmektedir. İthal etme gereği doğan makine, teçhizat, sermaye ve teknoloji enerji açığıyla birleşince Türkiye ekonomisinin ithalata bağımlılığı oldukça yüksek seviyelere gelmektedir. Ekonomi Bakanlığının açıkladığı verilere göre imalatın ithalata bağımlılığı %43 düzeyindedir (Tüleykan, 2015, s. 248). Bu nedenle dengesiz büyüme yoluyla ithal ikameci bir teşvik politikası izlemek faydalı olabilir. Dengesiz büyüme stratejisi bölgesel veya sektörel öncelikler göz önünde bulundurularak, belirli alt sektör veya bölgeler lehine öncelikler tanınarak, kalkınmada bu alanların öncü olarak rol üstlenmesinin temin edilmesine yönelik büyüme stratejisi olarak tanımlanabilir (Topal, 2016, s. 40). Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle teşvikler, Türkiye için iç sorun olmaktan çıkmış, uluslararası bir önem kazanmıştır (Çoban, 2019, s. 112). Bu nedenle teşvikler önemli bir etken olmakla birlikte, vergi politikaları haricinde yatırım kararlarını etkileyen başkaca unsurlar da bulunmaktadır. Ülkedeki sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi, doğal kaynakların durumu, işgücünün niteliği, pazarın genişliği, ekonominin yapısıyla toplumsal ve siyasal şartlarda yatırımlar üzerinde etkin olmaktadır (Eser, 2011, s. 31). Teşviklerle kalkınması istenilen alanların desteklenmesi adına diğer sektör ya da faaliyetlerden vazgeçilmiş olması verimsizliği de beraberinde getirmektedir (Çoban, 2019, s. 112). Belirli değişimlerin yapılması kaydıyla kaynakların inovatif faaliyetlerle geleneksel alanlardan yeni sektörlere kaydırılması ve belirli risklerin göz önüne alınması, firmaların iş yapış biçimlerinin yenilenmesi, firmalar arası yeni iş sahaları ve ağlarının geliştirilmesi gibi yapısal dönüşümler büyümeyi doğurmaktadır. (Eser, 2011, s. 15). Bu tür köklü ve yapısal

değişimler kısa vadede hemen etkisini göstermeyecek olsa dahi, uzun vadede olumlu etkilerini görmek mümkün olacaktır.

1.3.1. 1960 Öncesi Teşvik Politikaları

Teşvik politikaları konusunda cumhuriyet dönemi öncesinde 1863 senesinde Islah-ı Sanayi Komisyonunun kurulması ile ilk çalışmalar başlamış, 14.12.1913 tarihli "Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati" ile yatırım teşvikleri ilk kez yasalaşmıştır (Kılıç, 2016, s. 23). 1950 yılı öncesi uygulamaları ile öncelikli olarak yerli üretimin teşvik edilmesi ve işletme sayısının desteklerle çoğaltılması hedeflenmiştir. Bunun yanında vergi ve gümrük tarifelerinde düzenlemeler yapılmak suretiyle ekonomiyi dışa bağımlılıktan kurtarmak da başka bir teşvik amacı olarak belirlenmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 337). Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman ekonomik ve bilimsel altyapının zayıf olması ve girişimci sınıfının eksikliği, beraberinde ekonomik gelişimin de yavaş olmasını getirmiştir. Bu durum 1913 senesinde yürürlüğe konulan Teşviki Sanayi Kanunu'nun etkili bir şekilde uygulanmasına engel olmuştur. Bununla birlikte 1914 yılında başlayan 1. Dünya Savaşı Teşviki Sanayi Kanunu'nun uygulanmasını imkansız bir duruma getirmiştir (Aytaç, 2019, s. 22). Teşvik politikalarına cumhuriyet öncesi dönemde başlanmasına rağmen belirtilen nedenlerle istenilen amaçlara ulaşılabilmemiş değildir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti de diğer devletler gibi ekonomik ilerlemesini hedeflediği düzeye getirebilmek, uluslararası ekonomik krizlerden korunmak, iç piyasayı korumak ve iktisadi ilerleme düzeyini yükseltmek amacıyla farklı teşvik politikaları yürürlüğe koymuştur (Çelik, 2018, s. 23). Ülkemizde uygulanan teşvik politikaları kanunlar yoluyla hayatımıza girmiştir. Bu güne kadar uygulanmış olan teşvik politikalarının temel hedefi refah seviyesinin artırılmasıdır (Çoban, 2019, s. 42). Bu nedenle 22.04.1930'da İkinci Sanayi Kongresi toplanmış ve sanayinin gelişimi ile desteklenmesi gibi konular üzerinde çalışılmıştır. Kongrenin ardından hedeflenen başarı düzeyine erişilememiş özel sektör ağırlıklı kalkınma stratejisinden vazgeçilerek kamu ve özel kesimin birlikte yer aldığı karma ekonomik düzene geçilmiştir. 1942 senesinde "Teşvik-i Sanayi Kanunu" yürürlükten kaldırılmış ve yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir (Eser, 2011, s. 74).

Yatırım yeri tahsisi, vergi indirimleri gibi destekler içeren 1913 tarihli teşviki sanayi muvakkatı adlı yasanın çıkışından Birinci Dünya Savaşı'na değin geçen zaman içerisinde sayısal olarak üretimde artışın sağlandığı görülmektedir (Okşak, 2017, s. 137). 1920 ile

1960 yılları arasındaki zaman diliminde Türkiye’de bölgesel kalkınma yerine ulusal kalkınma programı uygulanmıştır. Ulusal kalkınma planlarının belirlenmesinin nedeni özellikle yaşanan savaşlar ve ekonomik bunalım neticesinde toplumsal bir iyileşme çabasına gereksinim duyulmasından kaynaklanmıştır (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 335).

Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasıyla beraber kurulan Cumhuriyet, Duyun-u Umumiye nedeniyle Osmanlı devletinden kalmış büyük miktarda borç yükü, toplumun genelinde görülen fakirlik, yetersiz sanayi, yetersiz üretim barındıran bir ekonomik ortam devralmıştır (Çelik, 2018, s. 23). Bu durumun düzeltilmesi için planlı bir ekonomi politikası şart görülmüştür. Birinci planın başarıya ulaşmasıyla 1938’den itibaren uygulanmak üzere ikinci beş yıllık kalkınma planı hazırlanmış, ancak bu plan 2. Dünya Savaşı’nın patla vermesiyle uygulanamamıştır (Çoban, 2019, s. 26). İkinci Sanayi Kongresi’nin 1930 yılında toplanmasının sonucunda özel sektöre önem verilen kalkınma planına kamu sektörü de dahil edilerek karma ekonomik düzen benimsenmiştir (Okşak, 2017, s. 138). 1950 yılı sonrasında Türkiye Sınayi ve Yatırım Bankasının kurulması”, “Yabancı Sermaye Kanunu” çıkarılması, sistemin kurumsal hale gelmesi, vergi teşviklerinin kalkınmada öncelikli bölgelere uygulanmasının başlaması ve belgeli sisteme geçilmesi gibi yeniliklerle planlı kalkınma sürdürülmüştür (Paçacı, 2011, s. 23). 1960 öncesi dönemde de ekonominin planlı kalkınması için her dönem olduğu gibi yine teşviklere ihtiyaç duyulmuştur.

1.3.2. 1960-1980 Arası Teşvik Politikaları

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından beş yıllık dönemler için uygulanan kalkınma programları 1960 sonrasında uygulanmaya başlanmış, kalkınma planlarıyla kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve kamu yatırımlarının ülke geneline yayılması temel olarak hedeflenmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 335). Devlet Planlama Teşkilatı 1960 senesinde kurulmuş olmakla 1963-1967 arası dönemi kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte ekonominin ilerlemesi ve kalkınması için önemli bir kurum olan DPT tarafından planlı döneme geçilmiştir (Aytaç, 2019, s. 23).

1961 Anayasasınının 129. maddesinde “İktisadi ve planlı kalkınma plana bağlanır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir...” hükmü yer almakla Türkiye Cumhuriyetinde teşvikler artık planlı bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır (Çelik, 2018, s. 27). Türkiye ekonomisi 1960’tan 1980’e kadar sanayi sermayesi birikimine ve ithal ikameci

politikalara dayanarak gelişim göstermiştir (Çoban, 2019, s. 23). 24 Ocak 1980 kararları öncesi dönemde daha çok ithal ikameciliğinin gerçekleştirilmesi, korumacılık, yatırım politikalarının gerçekleştirilmesi, sanayileşmeyi yaygınlaştırmaya yönelik, hızlandırıcı ve kapasite yaratıcı önlemler üzerinde durulmuştur (Eser, 2011, s. 75). I. Beş Yıllık Plan Döneminde alınması ön görülen önlemlerle bugün uygulanmakta olan “ihracata Yönelik Devlet Yardımları” kapsamındaki teşvik araçları arasında büyük oranda benzerlik bulunmaktadır (Horoz, 2006, s. 32). Bu durumda Türkiye'nin halen daha ekonomik gelişmesini sürdürebilmek için gayret göstermekte olduğunun önemli bir göstergesidir.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı 1973-1977 yıllarını kapsamakla üçünü beş yıllık kalkınma planıyla bölgesel kalkınma planlarına ağırlık verilmiş ve özel sektöre daha fazla destek sağlanması öngörülmüştür. Köylere özel önem verilmekle, büyük sermayeye ihtiyaç duyan savunma vb. sosyal ve ekonomik dengeyi gözetilen yatırımların devlet tarafından yapılması uygulamasının devam edeceği belirtilmiştir (Kılıç, 2016, s. 24). DPT'nin kurulmasına paralel 61 anayasasında devlete kalkınma planı hazırlama görevi sunularak, planlama, “Sosyal ve Ekonomik Hükümler” çerçevesinde anayasal mecburiyet haline gelmiştir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri de bu bağlamda devletin sorumluluklarını yerine getirecek birimler olmuştur (Okşak, 2017, s. 141). Bu kapsamda yatırım teşvikleri ülkemizde 1968'de başlamış olup, 1980 yılı sonrasında gelişmiştir. 1968-1979 seneleri arasında ki yatırım teşviklerinin 5366 adet olduğu görülmektedir (Çoban, 2019, s. 43). Türkiye, 1970'li yılların ilk yarısında olumlu dünya konjonktürü, işçi dövizlerinin artması nedeniyle dış ödemeler dengesinin fazla vermesiyle ithal ikamesine dayanan sanayi politikasını sürdürmüştür. Fakat ulaşılmaya çalışılan istikrar ve büyüme sağlanamamış, bununla birlikte önemli ekonomik problemler ortaya çıkmıştır (Eser, 2011, s. 76).

II. Beş yıllık kalkınma planında da ihracatta vergi iadesinin kolaylaştırılması, ihracat sigortası, ithal edilen ham maddeler ile yardımcı maddeler için döviz tahsis edilmesi ve düşük faizli kredi önlemleri yer almıştır. İlk defa bu dönemde ihracatçılara yönelik proje bazlı döviz tahsis edilmesi uygulaması imkanı sunulmuştur (Horoz, 2006, s. 33). Ancak ikinci dünya savaşının olumsuz etkileri ikinci beş yıllık sanayi planının uygulanmaya başlamasını engellemiş ve yeni bir ekonomik durgunluk döneminin nedeni olmuştur (Okşak, 2017, s. 152). Netice olarak 1960-1980 arası dönemde kalkınma için önemli bir gayret göstermiş olan Türkiye, bu kalkınma için temel strateji olarak da planlı kalkınma stratejisini uygulamış bulunmaktadır.

1.3.3. 1980 Sonrası Teşvik Politikaları

Uluslararası piyasalarda boy gösteren ekonomik krizler, ülke ekonomisinde meydana gelen aksaklıklar, dış borç oranının artması, 1970’de yaşanan devalüasyon ve 1978 döviz krizi gibi olumsuz durumlar teşvik uygulamalarının başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuş, bunun ardından 24 Ocak ekonomi kararları alınmıştır (Çoban, 2019, s. 27). 1980 yılında başlayan liberalleşme hareketleriyle devletin işletmeci rolünü üstlenmesi durumu ortadan kalkmış, 1980’den sonra uygulanan teşvik politikaları yabancı yatırımcılar için cazibe yaratmaya yönelik olmuştur (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 330). Türkiye 2000’li yıllarda Avrupa Birliği’ne uyum programları çerçevesinde bölgesel bazda modern politikalar uygulamaya başlamıştır. Büyüme ve kentleşme yönünden bölgesel farklılıkların öne çıkması teşvik sisteminin daha fazla bölgesel hale getirilmesi gereğini ortaya koymuştur (Özker ve Biniş, 2010, ss. 505-506). Fakat uzun süredir uygulanmakta olan yatırım teşviklerinde düzenli ve sürekli izlemenin yapılmaması nedeniyle veri tabanı bulunmayışından dolayı uygulama verilerinin önemli bir kısmına ilişkin kesin istatistikler bulunmamaktadır (Eser, 2011, s. 82). Bu durumda istatistiksel verilerin pek çok konuda kesin olarak değil ortalama düzeyde ortaya konulabilmesine neden olmaktadır.

Avrupa Birliği’ne katılım süreci reformlarında sanayi, üretim ve hizmet sektöründe verimliliğin maksimum düzeyde artırılması, Araştırma-Geliştirme ve kaliteli üst düzey teknoloji gerektiren yatırımlara yönelmede rekabet şartlarına uygun yenilikçi yatırımlar yapılmasını teşvik etmektedir (Kılıç, 2016, s. 27). Türkiye’de planlı kalkınma döneminin başlangıcından bu yana, ekonomik gelişmişlik düzeyini artırmak amacıyla ekonomiyi daha iyi hale getirmek için bazı faaliyetlerin teşvik edildiği gözlenmektedir (Çoban, 2019, s. 1). Diğer yandan Türkiye, AB ile tam üyelik müzakerelerine 03.10.2005 tarihinde başlamış ve bu dönemde devlet yardımları yönünden uyum çalışmaları hızlanmıştır (Eser, 2011, s. 81). İhracatın ardından yapılan doğrudan parasal ödemeler şeklindeki “nakit teşvikler” Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği sürecine girilmesi sebebiyle 1994 yılı sonunda kaldırılmıştır (Horoz, 2006, s. 40). 2007-2013 yılları arasında uygulanan Dokuzuncu Kalkınma Planı “Gelirini daha adil paylaşan, İstikrar içinde büyüyen, küresel düzeyde rekabet gücü bulunan, Avrupa Birliği’ne üye olabilmek için uyum sürecini tamamlamış ve bilgi toplumuna dönüşen bir Türkiye” vizyonu ile hazırlanmıştır (Kılıç,

2016, s. 27). Böylelikle kalkınma planlarıyla Avrupa Birliği'ne tam üyelik adımları desteklenmiş bulunmaktadır.

1980 sonrasında, beşinci ve altıncı kalkınma planı çerçevesinde teşvikler bölge ayırımı gözetilerek yeniden düzenlenmiştir. Bu düşünceyle Organize Sanayi Bölgeleri'ne öncelik tanıyan teşvik uygulamaları geliştirilmiştir. Öte yandan öncelikli kalkınma bölgeleri uygulamasıyla, bölgeler arasındaki farklılıkların en düşük seviyeye çekilmesi amaçlanmıştır (Okşak, 2017, s. 140). Bu amaç doğrultusunda 2004 yılında 36 il ile başlayan ve daha sonra teşvik edilecek şehirlerin sayısı Mart 2005'te 49'a çıkarılarak, Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir (Çoban, 2019, s. 1). Yatırımların desteklenmesi amacıyla uygulanmakta olup 1980'li yıllardan sonra ihracata dönük devlet yardımları ile genişleyen teşvik sistemi 2000 yılından sonra Araştırma-Geliştirme, çevre, istihdam, KOBİ, bölgesel gelişme ve benzeri çeşitli alanlara yayılmış, yatırım teşvikleriyle bu alanlarda uygulanan teşviklerin birbirlerini tamamlamaları hedeflenmiştir (Eser, 2011, s. 80). Bununla birlikte 1980 yılı sonrası ihracata yönelik gelişmelerde; vergi muafiyeti, vergi iadesi, ihracat kredisi, döviz kullanımı ve başkaca mali desteklere dayalı bir teşvik sisteminin uygulanmakta olmasının rolü olmuştur (Horoz, 2006, s. 37). Vergi iadesinin bu teşviklerden en fazla kullanılanı olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Ajanslarının gündeme gelmesi, Avrupa Birliği'ne üyelik süreciyle birlikte başlamıştır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde bölgesel kalkınma ajanslarını oluşturmak amacıyla yasal düzenlemelere başlanması orta vadede hedeflenen düzenlemeler içerisinde yer almıştır (Kılıç, 2016, s. 31). Bununla birlikte teşvik belgesi miktarında, yatırım tutarında ve istihdamda 2001-2012 yılları arasında artış olduğu görülmektedir. 40.114 tane yatırım teşvik belgesi 12 yıl içerisinde verilmekle, verilen teşvik belgelerinde 351.145 milyon TL'yi bulan öngörülen yatırım tutarı sonucundaysa 1.627.264 adet istihdam yaratılmıştır (Çoban, 2019, s. 35). 2004 yılında "Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5084 Sayılı Kanun" uygulamaya konulmuştur. Bu Kanun ile bir takım illerde vergi ve sigorta primi teşviklerinin uygulanması, yatırımlara bedelsiz arazi temin edilmesi ve enerji desteği sağlanması suretiyle istihdamın ve yatırımların artırılması amaçlanmıştır (Eser, 2011, s. 106).

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı 2006 yılında uygulamaya konulmuş ve çeşitli teşvik tedbirleriyle teşvik politikaları dah sistemli bir hal almaya başlamıştır (Kılıç, 2016, s. 29). 1980-2009 dönemi 3 ayrı döneme ayrılarak incelenebilir: 1980 ile 1995 arasına birinci dönem, Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliğiyle Avrupa Birliği'ne katılmasına yani 2008 yılına kadar olan döneme 2.dönem, yeni teşvik sistemine 2009'da geçilmekle bugüne değin uygulanan dönemeyse; 3. dönem denilmektedir (Çoban, 2019, s. 45). Planlı dönemle birlikte ülkenin tümünde ekonomik gelişmeyle birlikte sağlıklı bir sosyo kültürel gelişimin ve refah dağılımının sağlanması için diğerlerine kıyasla gelişimi az düzeyde olan yörelerin gelişmişlik seviyelerinin yükseltilerek bölgesel gelişmişlik farklarının düşürülmesi amaçlanmıştır (Eser, 2011, s. 103). Teşviklerin uygulanması ve yürütülmesinden sorumlu olan birim Ekonomi Bakanlığı bünyesindeki Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'dür. Teşvik tedbirlerinin uygulanması ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi gibi temel konular bu müdürlüğün görevleri arasında bulunmaktadır (Kılıç, 2016, s. 30). Koordineli bir çalışma neticesinde teşvik tedbirlerinden istenilen sonucun elde edilmesi de mümkün olabilecektir.

1.3.4. 2009 Yılında Açıklanan Teşvik Sistemi

2009 yılında açıklanan teşvik sistemi diğer teşvik unsurları, büyük proje yatırımlarının teşviki ve sektörel-bölgesel teşvik sistemi olmak üzere üç açıdan incelenebilir (Eser, 2011, s. 136). Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5838 Sayılı Kanunla 2009 yılında başlıca; istihdamı ve üretimi artırmak, yatırımların devamını ve kalkınmada sürdürülebilirliği sağlamak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini geliştirmek, yabancı yatırımların artmasını sağlamak, bölgeler arasındaki gelişim farklılıklarını gidermek, çevrenin korunmasıyla ilgili yatırımları geliştirmek amaçlanmıştır (Çelik, 2018, s. 30). 2009 yılında yürürlüğe giren teşvik sistemine bakıldığında, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla sağlanmış olan desteklerin, bütün şehirleri kapsadığı görülmektedir (Çoban, 2019, s. 20). 2009/15199 sayılı B.K.K. ek 4'te, teşviki belirli şartlara bağlı ve teşvik edilmeyecek yatırım konuları genel teşvik sistemi kapsamında değerlendirilmiştir (Paçacı, 2011, ss. 26-27). Teşvik bölgeleri dörde ayrılmış olmakla, yatırımın, devlet desteklerinden yararlanabilmesi için en az miktarda sabit yatırım miktarının kararda belirtilen 1. ve 2. bölgelerde bir milyon TL, 3. ve 4. bölgelerdeyse beş yüz bin TL

miktarında olması gerekmektedir (Yıldırım, 2010, s. 71). Böylece gelişmişlik oranının düşük olduğu bölgelere yapılacak daha düşük miktarlı yatırımlara dahi mali teşviklerin sağlanması amaçlanmıştır.

2009/15199 sayılı karar kapsamında yatırımların yatırım yeri tahsisi, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi teşviki, gümrük vergisi muafiyeti, faiz desteği ve KDV istisnasıyla desteklenmesi öngörülmüştür (Eser, 2011, s. 142). 2009 yılında hazırlanan teşvik sistemiyle daha çok il bazında yatırım fırsatlarını belirleyerek bölgesel gelişmişlik farkını azaltmayı amaçlamaktadır. Ülke içerisine yatırımları çekmek amacıyla bazı bölgeleri yatırım açısından cazip hale getirmek bu teşvik sisteminin en önemli özelliklerinden biridir (Çoban, 2019, s. 92). Yatırımların desteklerden yararlanabilmesi için arz-talep dengesi, sektörel, teknik, mali değerlendirmeler ve makroekonomik programlar çerçevesinde projenin uygun görülmesinin ardından teşvik belgesi düzenlenmesi gerekmektedir (Paçacı, 2011, s. 26). 11.07.2009 tarihli 27290 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile teşvikler hakkında düzenlemeler yapılmış, teşviklerle ilgili olarak Avrupa Birliğine uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan en önemli değişiklik KOBİ Teşvik Belgesi kavramının Kararda yer almamış olmasıdır (Yıldırım, 2010, s. 72).

Belirtilen teşvik sisteminde gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, sigorta primi işveren desteği, faiz desteği, vergi indirimi, taşınma desteği ve yatırım yeri tahsisi olmak üzere yedi kalemi kapsayan teşvikler uygulanmıştır (Çoban, 2019, s. 31). 2009 yılında yürürlüğe konulan teşvik sistemi bir yatırım teşvik sistemi olmakla, teşvik kapsamında sağlanan desteklerden firmaların faydalanabilmesi için yatırım yapmış olmaları gerekmektedir. Bu yatırımlar tamamen yeni yatırımlar olabileceği gibi yenileme veya ürün çeşitlendirme gibi yatırımlarda olabilmektedir (Eser, 2011, s. 165). Yeni yatırımlar neticesinde elde edilecek kazançların indirimli kurumlar ve gelir vergisi oranları üzerinden vergilendirilmesi yeni teşvik sistemiyle yatırımcılar için sağlanan en önemli teşvik kalemidir (Paçacı, 2011, s. 33). Her Teşvik sisteminde olduğu gibi bu teşvik sisteminde de; bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, uluslararası rekabetin güçlendirilmesi, Ar-Ge’nin güçlendirilmesi, kıt kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlamak, ihracat oranını artırmak, yerli üretimi ve istihdamı artırmak gibi amaçlar güdülmüştür.

1.3.5. 2012 Yılında Açıklanan Teşvik Sistemi

Yatırımlara yönelik teşviklerin, 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile yeniden düzenlenmiş olması yatırım teşvikleri yönünden yapılan diğer bir düzenleme olmuştur (Onocak, 2015, s. 14). Yeni teşvik sistemi 2012 yılında uygulamaya girmiş ve birçok özelliğinden dolayı bu zamana kadar yapılan en kapsamlı teşvik sistemi olmuştur. Yeni teşvik sisteminin hazırlanmasında bölgesel gelişmişlik farkları dikkate alınmış ve her ile ilişkin farklı özellikler göz önünde bulundurulmuştur (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 330). Mevcut yatırım teşvik sistemi 6 Nisan 2012 tarihinde açıklanmakla, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile yürürlükte olan 14 Temmuz 2009 tarihli ve 2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar” yürürlükten kalkmıştır (Çelik, 2018, s. 33). 2012 yılında açıklanan yeni teşvik sisteminde “bölgesel teşvik uygulamalarında destek unsurları” konusunda değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu farklılıklar işveren hissesi desteği, sigorta primi, vergi indirimi ve faiz desteği gibi kalemlerle bölgesel iyileştirmelere dönük teşvik unsurlarında yapılmıştır (Çoban, 2019, s. 37). Yeni teşvik sisteminin Türkiye’yi dört yatırım bölgesine ayıran eski teşvik sistemine nazaran Türkiye’yi altı yatırım bölgesine ayırması yönüyle ayrıldığı görülmektedir.

Yatırım teşvikleriyle özel sektör desteklenerek özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ihracata yönelmelerine ve belirli düzeyde üretim kapasitesi kazanmalarına yardımcı olunmuştur. Fakat kimi zaman yatırım teşvikleri sıklıkla değişmesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmış, yönlendirme odağını kaybetmiş ve bu nedenle yatırımcılar üzerindeki etkisi azalmıştır (Eser, 2011, s. 4). Esasen pek çok teşvik uygulaması bulunmasına rağmen yatırım teşvikleri bunlar içerisinde en uzun uygulama geçmişine sahip olan teşvik uygulaması olarak adlandırılabilir.

Yeni teşvik sistemi dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer almak, kişi başı milli geliri 25 bin dolar düzeyine çıkartmak ve 500 milyar dolarlık ihracat seviyesine ulaşmak için 2023 hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır (Akdeve ve Karagöl, 2013, ss. 341-342). Yatırım teşvik sistemi 2009 yılından başlayıp 2012 yılında da devam eden esaslı bir değişim süreci yaşamıştır. En gelişmiş bölge olan birinci bölgeden, gelişim düzeyi en az olan altıncı bölgeye doğru uygulanan desteklerin fazlaştığı bir teşvik sistemi 2023 Hedefleri olarak belirlenen hedefler gözetilerek oluşturulmuştur (Çelik, 2018, s. 90).

Eski teşvik sisteminin ithalat bağımlılığı, küreselleşme, cari açık gibi durumlar nedeniyle yetersiz kaldığı görülmüş ve 2012 yılında refahı artırmaya yönelik yenilikçi düşünceyle yeni teşvik sistemi uygulamasına geçilmiştir (Çoban, 2019, s. 39). Teşvik düzenlemesiyle uygulama geniş bir alana yayılarak yabancı yatırımcıya da eşit şartlarda bir yatırım ortamı sunulmak istenmiş ve teşviklerden faydalanabilecek yatırımcıların kapsamının geniş tutulması amaçlanmıştır (Kılıç, 2016, s. 36). Böylece daha büyük bir kesimin yatırım teşvik sistemi teşviklerinden yararlanması sağlanarak ekonomik kalkınmanın daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

1.3.6. 2016 Yılında Yürürlüğe Giren Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar

26.11.2016 tarihli Resmi Gazete’de Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Bakanlar Kurulunun 2016/9495 sayılı kararı yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Karar kapsamında sağlanan desteklere; KDV muafiyeti ve iadesi, gümrük vergisi istisnası, vergi indirimi veya istisnası, gelir vergisi stopajı desteği, nitelikli personel desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği, enerji desteği, faiz desteği veya sermaye katkısı, hibe desteği, yatırım yeri tahsisi, altyapı desteği, kamu alım garantisi örnek olarak gösterilebilir (Çelik, 2018, s. 47).

Karar kapsamında desteklenecek yatırımlara; katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar, yeni nesil teknolojilere yönelik yatırımlar, dış ticaret açığını kapatmaya yönelik yatırımlar, rekabet gücü sağlamaya yönelik yatırımlar, Ar-Ge’ye yönelik yatırımlar örnek olarak gösterilebilir.

Proje Bazlı Teşvik Sistemi’nden yararlanmaya hak kazanan firmalara 2017 yılı itibarıyla yatırımlarının toplam tutarı 135 milyar TL olarak öngörülen 23 adet yatırım projesi için teşvik belgesi verileceği açıklanmıştır (Çoban, 2019, s. 95)

1.3.7. Genel Teşvik Uygulamaları

Genel teşvik uygulamaları, teşvik edilmeyecek yatırım konuları içinde yer almayan ve diğer dört yatırım teşviki kapsamına da girmeyen projelerin belirli en düşük yatırım şartlarını sağlaması durumunda uygulanan teşvik aracıdır. İmalat, tarım, enerji, hizmetler ve madencilik alanında toplam 34 kalemden oluşan sektörler desteklenmeyecek sektörler

arasındadır (Aytaç, 2019, s. 35). Bu çerçevede teşvik edilmeyecek yatırım konuları dışındaki tüm yatırımlar genel teşvik uygulamaları içerisine girmektedir (Çoban, 2019, s. 65).

Genel amaçlı teşvikler ise ekonominin genelini kapsayıp bölge ve sektör ayırmaksızın her bölge ve sektörde aynı oranda uygulanan teşviklerdir. KDV istisnası, Gümrük muafiyeti gibi teşvikler genel amaçlı teşviklere örnek verilebilir (Paçacı, 2011, s. 17). Aynı zamanda çalışanların sigorta primlerinin tamamının ya da bir kısmının devlet tarafından karşılanması durumu da örnek gösterilebilir. Bu tür teşvikler genellikle ekonomik bunalım dönemlerinde ekonomiyi hareketlendirmek amacıyla verilir (Çelik, 2018, s. 13).

Bu kapsamda genel teşvik uygulamalarında yatırımın yapılacağı bölgeye ilişkin bir bölge ayırımına gidilmediği görülebilir. Genel teşvik uygulamalarında önem arz eden konu sektör temelli olup, desteklenmeyecek sektörlerden olmamak ön şart olarak bulunmaktadır.

1.4. Teşvik Uygulamaları

Teşvik uygulamalarını bölgesel teşvik uygulaması, stratejik yatırım teşviki uygulaması, sektörel teşvik uygulaması, büyük ölçekli yatırımların teşviki, öncelikli yatırım konuları, döviz kazandırıcı hizmet ticareti desteği, Avrupa Birliği teşvik uygulamaları ve Ar-Ge teşviki başlıkları altında inceleyebiliriz.

1.4.1. Bölgesel Teşvik Uygulaması

Bölgesel teşvik uygulamaları iller arasında dengeli bir gelişim sağlamak amacıyla farklı kapasitelerdeki yatırımların teşvik edilmesi amacını gütmektedir (Aytaç, 2019, s. 29). Bu teşviklerde amaç bölgelerin arasında bulunan gelişmişlik farkını mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırmaktır. Ülkemizde 2012’de uygulamaya konulan teşvik programında 6. bölgeye sağlanan teşviklerin diğer bölgelere sağlanan teşviklere oranla daha cazip olmasının nedeni 6. bölgeye daha çok yatırım çekerek gelişmişlik farkını en az düzeye indirmektir (Çelik, 2018, s. 13). Nitekim Türkiye’nin geniş coğrafyaya sahip bir ülke olduğu ve bu geniş coğrafya içerisinde kimi bölgelerin farklı sebeplerle gelişmişlik yarışından geri kaldığı hususları göz önünde bulundurulacak olursa, bölgesel teşvik uygulamalarının son derece gerekli olduğu görülebilir.

Bütün teşvik programlarında görülen çok parçalı yapı 5084 sayılı Kanun kapsamında uygulanan bölgesel teşviklerde de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim farklı teşvik kalemlerinin başvuru ve ödemeleri farklı kurumlarca gerçekleştirilmektedir (Eser, 2011, s. 114). Bölgesel sıralamaya bakıldığında, 1. Bölge teşviklerden en az faydalanan bölge olup, teşvikler kademeli olarak artarak 6. Bölgede en üst seviyeye ulaşmaktadır. Diğer yandan, bölgelere göre en az sabit yatırım tutarları da değişkenlik göstermekte olup, 1. Bölgeden 6. Bölgeye doğru bu miktarlar giderek azalmaktadır (Kılıç, 2016, s. 46). Büyük ölçekli yatırımlara verilen gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası ve yatırım yeri tahsisi desteği tüm bölgelere sağlanmaktadır. Sigorta primi işveren hissesi desteği ve vergi indirimi ise değişik süre ve oranlarda tüm bölgelerde uygulanmaktadır. Sigorta primi işçi hissesi desteği ve gelir vergisi stopajı desteği sadece 6. bölgede 10 yıl süreyle sağlanmaktadır (Kolay, 2019, s. 44).

Bölgesel teşvikler, teşvik kapsamındaki tüm bölgelerin kalkınmasına ve gelişmesine katkı sağlamak amacıyla nakdi ve gayri nakdi biçimlerde verilen teşviklerdir. Bölgesel teşvikler bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltılmak amacıyla verilmektedir (Paçacı, 2011, s. 17). Her bölgede destek sağlanacak alanlar yerel ekonomik büyüklükleri ve bölge potansiyeli doğrultusunda belirlenirken, ne kadar ve ne tür destek verileceği bölgelerin gelişmişlik seviyesine göre değişiklik göstermektedir (Aytaç, 2019, s. 31). Bölgesel teşvik uygulamasıyla amaçlanan; sosyal ve ekonomik gelişmişlik sıralaması daha az olan illerin ihracat ve üretim potansiyellerini yükselterek iller arası gelişmişlik farkını minimum seviyeye indirmektir (Çelik, 2018, s. 36).

Yatırım teşvik belgeleri 2. bölgede hem belge sayısı olarak hem de belge kapsamında öngörülen yatırım miktarında son sırada yer almıştır. Fakat 2. bölgede ki illerin sayısının diğer bölgelere kıyasen düşük olması bunda etkisi bulunmaktadır (Eser, 2011, s. 163). Destek türlerine bakacak olursak sigorta primi işveren hissesi desteği 6. bölgede 10 yıl iken, diğer bölgelerde 7 yıldır. KDV iadesi ise sadece 500 milyon TL ve üzeri yatırımlar için verilmektedir. Gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işçi hissesi desteği ise sadece 6. bölgede yapılacak yatırımlar için 10 yıl süreyle verilmektedir (Kolay, 2019, s. 46). Görüldüğü üzere bölgesel teşvik uygulamasının yapısı gereği sağlanacak teşviklerde her bölge için farklılık arz etmekte ve farklı sürelerle sağlanmaktadır.

İller ekonomik kapasitesi, ekonomik durumu ve gelişmişlik durumuna göre bölgesel teşvik uygulamasında 6 sınıfa ayrılmıştır. İller sıralaması 2011 yılı sosyal ve ekonomik gelişmişlik seviyesi dikkate alınarak yapılmıştır (Çelik, 2018, s. 36). Her ilde desteklenecek sektörler bölgesel teşvik uygulamalarında, illerin ekonomik büyüklükleri ve potansiyelleri dikkate alınmak suretiyle tespit edilmiş ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerine göre yardımlar farklılaştırılmıştır (Çoban, 2019, s. 75). Diğer yandan, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla bölgesel teşvik uygulaması kapsamında teşvik programlarının uygulanması da son yıllarda giderek artmıştır (Eser, 2011, s. 4). KDV istisnası, yatırım yeri tahsis ve gümrük vergisi muafiyeti tüm bölgelerde uygulanmaktadır. Vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği de tüm bölgelerde uygulanmakta, fakat süre ve oran yönünden tüm bölgelerde değişiklik arz etmektedir (Kolay, 2019, s. 40).

1.4.2. Sektörel Yatırımların Teşviki

Bütün sektörlerin gelişimi aynı önem düzeyine sahip değildir. Kimi sektörler öncelikli olarak ele alınmaktadır. Herhangi bir sektörün gelişimine yönelik devletin sağladığı teşvikler sektörel teşvik olarak adlandırılır (Paçacı, 2011, s. 17). Devlet bu kategorideki sektörlerin gelişmesi amacıyla teşvikler sağlar. Teknolojik yatırımlara sağlanan teşvikler bunlara örnek olarak verilebilir (Çelik, 2018, s. 14). Tüm teşvik programlarında kalkınmanın temel unsuru olarak sanayileşmeye vurgu yapılmış ve imalat sanayiinin Türkiye'nin öncü sektörü olması 1980 yılından beri hedeflenerek, imalat sanayii teşviklerden en çok yararlandırılan sektör olmuştur (Eser, 2011, s. 90). Türkiye'de 1980-2008 arasında sağlanan yatırım teşviklerinin tek başına yarısını imalat sanayi almıştır. Yatırım teşvik belgelerinde en büyük ikinci pay sahibiyse, %32-35 oran ile hizmet sektörüdür. En düşük pay alanın ise, %2-4 oran ile madencilik sektörü olduğu görülmektedir (Çoban, 2019, s. 53).

Sektörel yatırımların teşvik edilmesinde ki en büyük etkenin, piyasanın bir bütün olması nedeniyle farklı sektörlerin birbirlerini tamamladığı düşünülürse geri kalmış sektörlerden daha fazla verim alınması ve bu sektörlerin ilerlemelerinin sağlanması olduğu görülebilir.

1.4.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

Türkiye'nin uluslararası rekabet gücü elde etmesi, araştırma, geliştirme ve teknoloji kapasitesinin artırılması amacıyla yönelik olarak bölgesel gelişmişlik düzeyine göre 12 sektörün değişik şekillerde teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda büyük ölçekli yatırımların teşviki programı uygulanmaktadır (Aytaç, 2019, s. 34). Büyük ölçekli yatırımları teşvik uygulaması; Türkiye'nin teknoloji ile araştırma, geliştirme kapasitesini artırmak ve uluslararası rekabet gücünün yükseltilmesi amacıyla uygulamaya konulmuştur (Çelik, 2018, s. 37). Büyük ölçekli yatırımların teşvikiyle teknoloji kapasitesini ve araştırma, geliştirme faaliyetlerini yükseltecek ve rekabet üstünlüğü sağlayacak yatırımlar desteklenmektedir (Çoban, 2019, s. 65). Bu kapsamda ülkenin araştırma, geliştirme ve teknoloji kapasitesini artıracak, uluslararası düzeyde rekabet gücü kazandıracak kimi yatırım konuları mevzuatta, "Büyük Ölçekli Yatırım" şeklinde düzenlenmiştir (Kılıç, 2016, s. 46).

Büyük ölçekli yatırımların teşvikinde de tıpkı bölgesel teşvik uygulamasında olduğu gibi faydalanılabilecek destek unsurları bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Bu kapsamda daha az gelişmiş bölgelerde sağlanan desteklerin daha fazla gelişmiş bölgelerde sağlanan desteklerin üzerinde olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.4. Stratejik Yatırım Teşviki Uygulaması

Stratejik Yatırım Teşviki Uygulaması; Türkiye'nin üretim yapısında dönüşüm sağlamak ve Türkiye içinde ithalatın daha az yapıldığı ürünler ve ara malların üretimini daha çekici hale getirerek ülkenin üretim kapasitesini yükseltmek amacıyla uygulamaya konulmuştur (Çelik, 2018, s. 38). Stratejik Yatırımların Teşviki ile cari açığı en aza indirgeyecek ve cari açığın azalmasını destekleyecek katma değeri yüksek yatırımlar desteklenmektedir (Çoban, 2019, s. 65). Bu kapsamda sabit yatırım miktarı 500 milyon TL üzerinde bulunan bina-inşaat harcamaları için stratejik yatırımlar kapsamında tahsil edilen KDV, KDV İadesi yoluyla iade edilmektedir (Onocak, 2015, s. 19).

Bu teşvik programının uygulanma amacı; cari açığın azaltılması amacıyla araştırma, geliştirme değeri yüksek, ithalat bağımlılığı yüksek, ileri teknoloji gerektiren, uluslararası rekabet gücünü yükseltme kapasitesi olan, stratejik öneme sahip, yüksek katma değerli yatırımları teşvik etmektir (Kılıç, 2016, s. 48). Stratejik yatırım teşvik uygulamasından

faaydalanabilmek için de sabit yatırım tutarının en az 50 milyon TL olması ve son bir yıl itibariyle toplam ithalat değerinin minimum 50 milyon ABD Doları olması gibi koşullar bulunmaktadır.

1.4.5. Öncelikli Yatırım Konuları

Öncelikli Yatırımların Teşviki ile belirli yatırım konularının 5. Bölge için sağlanan desteklerle desteklenmesi amaçlanmaktadır (oban, 2019, s. 65) Yeni teşvik programında kimi konular ‘öncelikli’ şeklinde tanımlanmış olup, bu tür yatırımlara hangi yatırım bölgesinde olduğuna bakılmaksızın 5. bölge teşviklerinden faydalanılacaktır. Yatırımın 6. bölgede olması halinde 6. bölgenin sağladığı teşviklerden yararlanılacaktır elik, 2018, s. 34).

Öncelik taşıyan konular çeşitli olmakla birlikte, bu konulara; KOSGEB, TÜBİTAK veya Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı destekli Ar-Ge faaliyetleri sonucunda elde edilen ürünlerin üretimi, enerji verimliliğine yönelik yatırımlar ve demir yolu taşımacılığına yönelik yatırımlar örnek olarak gösterilebilir.

1.4.6. Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticareti Desteği

Türkiye’de yerleşik bulunan kuruluş ve şirketlerin faaliyetlerine ilişkin giderleri; döviz kazandırıcı hizmet sektörlerinin hizmet gelirlerinin artırılması, uluslararası rekabet gücünün artırılması, dış pazarlara açılması ve markalaşması amacıyla döviz kazandırıcı hizmet ticareti desteği kapsamında desteklenmektedir (oban, 2019, s. 67). Burada önemli olan husus döviz girdisinin artırılarak ekonomik gelişmenin hızlandırılmasının olması amacıyla Türkiye’de yerleşik olan çeşitli şirket ve kuruluşlar bu destekten faydalanabilmektedirler.

1.4.7. Avrupa Birliği Teşvik Uygulamaları

Aday ülke konumunda olan ülkelere Avrupa Birliği müktesebatına geçiş yapabilmesi konusunda yardımcı olmak ve bu ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi amacıyla Avrupa Birliği tarafından katılım öncesi mali yardımlar sağlamaktadır. Bu kapsamda Avrupa Birliği teşvik uygulamaları aynı zamanda Avrupa Birliği eş finansmanıyla desteklenen bir bölgesel kalkınma programıdır (oban, 2019, s. 69). Bölgesel kalkınmaya yönelik hazırlanan projelerin Avrupa Birliği hibeleri, düzey 2

bölgelerinde desteklenmesini içermektedir. 2005 yılında bu hibelere esas projeler Kastamonu, Samsun ve Erzurum'u kapsayan on ilde sunulmuştur. Hibe almaya hak kazanan projelere 1 Mayıs 2006'dan itibaren hibeleri aktarılmıştır. Proje başına verilecek en fazla hibe miktarı 100.000 Euro'dur (Yıldırım, 2010, ss. 97-98). Bu kapsamda sağlanan Avrupa Birliği teşvikleriyle özellikle küçük işletmelerin geliştirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması amaçlanmıştır.

1.4.8. Ar-Ge Teşviki

Türkiye'de Ar-Ge; KOSGEB, Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB) ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) vb. kurumlar aracılığıyla araştırma, geliştirme faaliyetlerine doğrudan finansman sağlanarak ve Vergi Muafiyetleri şeklindeki Ar-Ge maliyetlerini azaltmaya yönelik politikalarla desteklenmektedir (Aytaç, 2019, s. 38). Araştırma, geliştirme yatırımları; yeni bir ürünün geliştirilmesi, standart yükseltici ve maliyet azaltıcı yeni bir teknolojinin ülke koşullarına uyumunun gerçekleştirilmesi, ürün standart ve kalitesinin yükseltilmesi amacı ile bilimsel esaslara uygun olarak gerçekleştirilen ve her evresi belirlenmiş olan araştırma ve geliştirme çalışmalarına yönelik yapılacak yatırımlardır (Kolay, 2019, s. 46). Markalaşma, moda, tasarım, kaliteli üretim, Ar-Ge faaliyetleri, yeni ürün geliştirilmesinin desteklenmesi ve yenilikçilikle şirketleri daha rekabetçi konuma taşımak için uygulanmakta bulunan bazı teşvik alanlarıdır. Araştırma, geliştirme faaliyetleri üretim faaliyetlerine de katkı sağlayarak maliyetlerin düşmesine de yardımcı olabilmektedir (Eser, 2011, s. 14). Ar-Ge faaliyetlerine yönelik 9 teşvik aracıyla en fazla teşvik aracını Fransa, en az teşvik aracınıysa 2 teşvik aracıyla Danimarka uygulamıştır. İngiltere ve İspanya ile birlikte Türkiye en fazla teşvik aracı uygulamakta olan dördüncü ülke konumundadır (Kutbay, 2017, ss. 216-217).

Araştırma ve geliştirme faaliyeti; yazılım veya çevre uyumlu ürün tasarımı faaliyetler ve sistematik şekilde yürütülen yaratıcı çalışmalar ile alanında bilimsel ve teknolojik gelişim sağlayan, bilimsel ve teknolojik belirsizliğe odaklanan, teknik ve bilimsel içerik taşıyan, çıktıları özgün, deneysel faaliyetleri ifade etmektedir (Paçacı, 2011, s. 49). Teknogirişim sermaye desteklerinden faydalanan işletmelerde, TÜBİTAK tarafından yürütülen rekabet öncesi işbirliği ve araştırma, geliştirme projelerinde çalışan araştırma, geliştirme ve destek personelinin; doktoralı olanlar için bu çalışmalarını sonucunda elde ettikleri

ücretlerin yüzde doksanı, diğerleri içinse yüzde sekseni gelir vergisinden muafır (Paçacı, 2011, s. 52). Bu ve benzeri Ar-Ge teşvikleriyle Ar-Ge'ye verilen önemin artırılarak yenilikçe ve rekabet edebilecek şekilde ekonomik gelişimin sağlanması amaçlanmaktadır.

Bununla birlikte, mükelleflerin teknolojik gelişim bölgelerinde faaliyete başlamadan önce başlayıp, bölgede faaliyete başladıktan sonrada devam ettirdikleri yazılım ve araştırma, geliştirmeye dayalı projelerden sağladıkları kazancın sadece, projenin bölgede gerçekleştirilen kısmı kazanç istisnadan faydalanabilecektir (Aytaç, 2019, s. 64). Teknogirişim Sermaye Desteği kapsamında Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili genç girişimcilere hibe şeklinde 100 bin TL'ye kadar sermaye desteği verilmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte araştırma, geliştirme personelinin desteklemek amacıyla, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerince ayrılacak ödeneklerin miktarı her yıl için 10 Milyon TL'den az olamayacaktır (Paçacı, 2011, s. 55). Farklı ülkelerde kullanılan araştırma, geliştirme vergi teşviklerinden çoğu araştırma, geliştirme masraflarını üstlenen şirketlerin kurumlar vergisi yükümlülüğünü hafifletmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda vergiye tabi gelirden araştırma, geliştirme harcamalarının düşülmesi şeklinde sağlanmakta olan bu vergi teşviğiyle firmalar tarafından yapılan araştırma, geliştirme harcamalarının yükseltilmesi amaçlanmaktadır (Kutbay, 2017, s. 216). Bu uygulama ile şirketler üzerinde azalan vergi yükü Ar-Ge harcaması şeklinde geri dönecek ve bu sayede Ar-Ge çalışmalarının niteliği artırılmış olacaktır.

1.5. Mali Teşviklerin Türleri

Mali teşvikler genellikle vergi teşviği biçiminde uygulanmaktadır. Ekonomik yönden belirli hedeflere ulaşabilmek için, bazı ekonomik faaliyet ve unsurlara vergi teşvikleri vasıtasıyla vergisel ayrıcalıklar ve kolaylıklar sağlanmaktadır (Tüleykan, 2015, s. 233). Vergi teşvik tedbirlerine örnek olarak; yatırım indirimi, Kurumlar Vergisi oranının düşürülmesi, vergi kredisi, vergi tatili, Gümrük Vergisi, hızlandırılmış amortisman uygulaması, KDV istisnası-muafiyeti ve serbest bölge uygulamaları sayılabilir (Topal, 2016, s. 46). Teşvikleri farklı şekillerde kategorilendirebiliriz. Veriliş amaçlarına göre bir sınıflandırma yapılırsa; bölgesel teşvikler, genel teşvikler ve sektörel teşvikler Veriliş şekillerine göre sınıflandırma yapılırsa; nakdi ve gayri nakdi teşvikler, şeklinde bir ayrıma tabi tutulabilir (Baştürk, 2012, s. 13). Teşvikleri verilme ve faaliyet alanlarına göre de

sınıflandırmak mümkündür (Çoban, 2019, s. 4). Teşvik araçları ve çeşitlerini ise veriliş şekline, amaçlarına, kaynaklarına, kapsamına, veriliş aşamalarına (nakdi teşvikler, aynı teşvikler, dolaysız ve dolaylı vergi teşvikleri) ve kullanılan araçlara göre sınıflandırmak mümkündür (Kutbay, 2017, s. 6).

Teşvik tedbirleri diğer yandan seçici ve otomatik teşvikler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuralları ve sınırları yasal düzenlemeler vasıtasıyla belirlenmiş desteklere otomatik teşvikler adı verilmektedir. Genellikle yasal mevzuatta öngörülen faaliyetlerin yapılması halinde bütün firmalara hiçbir ayırım yapılmaksızın uygulanmaktadır (Kolay, 2019, s. 9). Uygulayıcı kurumların teşvik sağlanacak hususlarda büyüklük, içerik gibi önemli konularda kararlar verebilmesine imkan sağlayan uygulamalaraysa seçici teşvikler adı verilmektedir. Bu teşviklerde belirli öncelikler uygulayıcı kurum tarafından belirlenip bu öncelikler doğrultusunda uygulama yapılması esastır (Eser, 2011, s. 17).

Mali teşvikleri veriliş şekillerine ve kullanılan araçlara göre aşağıda inceleyeceğiz.

1.5.1. Veriliş Şekillerine Göre Mali Teşvikler

Veriliş şekillerine göre mali teşvikleri nakdi teşvikler, aynı teşvikler, doğrudan teşvikler ve dolaylı teşvikler olmak üzere dört başlık altında inceleyebiliriz.

1.5.1.1. Nakdi Teşvikler

Doğrudan nakdi teşvikler, kamu kaynakları aracılığıyla şirketlerin nakdi şekilde doğrudan desteklenmesini sağlayan tedbirlerdir. Doğrudan finansal teşvikler şirketlerin finansman ihtiyaçlarına yönelik borç garantileri, istihdamı artırmak amacıyla nakdi istihdam yardımları, nakdi hibe destekleri, faizsiz veya düşük faizli kredi ve sübvans edilmiş borçlar şeklinde uygulanabilir (Aytaç, 2019, ss. 28-29). Nakdi teşvikler, gerçekleştirilmesi planlanan yatırım projelerine doğrudan kamusal katkı sağlanması şeklinde gerçekleşir. Bu teşviklerin en yaygın çeşidini hibeler ve uygun koşullu krediler oluşturmaktadır (Topal, 2006, s. 22).

Nakdi teşvikler karşılıklı veya karşılıksız şekilde işletmelere doğrudan finansman desteği sağlanması maksadıyla verilebilir. Karşılıksız nakdi teşviklere direkt hibeler ve primler örnek olarak gösterilebilir. Devletin bir sektöre veya üretim alanına, piyasa faiz oranından daha az bir faizle sağladığı kredilerse karşılıklı teşviklere örnek olarak gösterilebilir

(Paçacı, 2011, ss. 17-18). İşletmeleri ayakta tutmak ve nakit akışlarını hızlandırmak için en etkin teşvik tedbirinin nakdi teşvikler olduğunu belirtmek gerekir.

1.5.1.2. Aynı Teşvikler

Genellikle maliyet unsurlarını ortadan kaldıran veya azaltan ve işletmelere ekonomik yönden avantajlar sağlayan bir takım imtiyazlara aynı teşvikler adı verilmektedir. Burada devlet bütçesine gelecek olan bir takım gelirlerden vazgeçilmekte ancak devlet bütçesinden bir transfer yapılmamaktadır. Bunlara danışmanlık, kamu arazisi tahsisi, makine teçhizat ve bina gibi gayri nakdi teşvikler örnek olarak gösterilebilir (Paçacı, 2011, s. 18). Yatırım yeri tahsisi şeklindeki teşvik aracında aynı teşvikin etkinliği, yatırım projelerinde yatırım yerinin önemli düzeyde yatırım maliyeti yükleyip yüklediğine, yapılacak olan yatırıma uygun bir yatırım yeri seçiminde işletmelerin sorun yaşamadığına, yatırım yerine uygun bir arazinin verilip verilmediğine ve tahsis edilen arazi ile yatırım programı arasında uyumun sağlanıp sağlanmadığına bağlıdır (Topal, 2016, s. 45). Aynı teşviklerde nakdi teşvikler gibi işletmeler üzerinde finansal yük oluşturan maliyet unsurlarını azaltma amacı taşımaktadır.

1.5.1.3. Doğrudan Teşvikler

Kamu kaynakları veya devlet tarafından işletmelerin doğrudan parasal olarak desteklenmesine yönelik teşviklere doğrudan teşvikler adı verilmektedir. İşletmelerin finansal giderlerini karşılamaya yönelik borç garantileri, nakdi hibeler, nakit istihdam yardımları, sübvans edilmiş borçlar, faizsiz ya da düşük faizli kredi destekleri doğrudan finansal teşviklere örnek olarak gösterilebilir (Baştürk, 2012, s. 13).

Doğrudan teşvikler, gerçekleştirilmesi planlanan yatırım projelerine kamusal kaynaklardan doğrudan katkı sağlanması şeklinde gerçekleşir. En yaygın çeşidini hibeler ve uygun koşullu krediler oluşturmaktadır (Topal, 2016, s. 45). Doğrudan teşviklerin çok cazip olması halinde bazı potansiyel sakıncalar da içerebilirler. Bunlardan en önemlisi, yalnızca teşvik almak amacıyla verimsiz yatırımlara girişilerek kaynakların israf edilmesidir (Yıldırım, 2010, s. 73). Bu tür sakıncalı durumlara mahal vermemek adına teşviklerin fizibilite çalışmasının iyi yapılmış olması gerekmektedir.

1.5.1.4. Dolaylı Teşvikler

Kamusal kaynaklardan sivil toplum kuruluşları veya derneklere kaynak aktarılması yoluyla dolaylı yoldan özel sektöre teşvik sağlanmasına yönelik oluşturulan tedbirlere dolaylı teşvikler adı verilir. Genel ekonomik çıkar hizmetlerinin ve demiryolu, su, kanalizasyon, otoyol, elektrik şebekesi ve liman gibi tüm altyapı faaliyetlerinin sübvansiyonu şirketlerin dolaylı şekilde teşvik edilmesi kapsamındadır (Aytaç, 2019, s. 29). Ayrıca rekabet öncesi araştırma, geliştirme projeleri, kamu kaynaklarının aracı kurumlara aktarılması yoluyla işgücü eğitimi gibi faaliyetler de dolaylı teşvikler kapsamında değerlendirilebilir (Eser, 2011, s. 19).

Burada amaçlananın özel sektöre sağlanan doğrudan teşviklerin yanı sıra, doğrudan teşviklerin daha sağlıklı uygulanmasını sağlayacak alt yapı hizmetlerinin dolaylı teşvikler yoluyla hayata geçirilerek teşviklerin verimliliğinin artırılması olduğu söylenebilir.

1.5.2. Kullanılan Araçlara Göre Vergi Teşvikleri

Vergisel teşvikler; vergi erteleme, muafiyet ve istisnalar yatırım kredisi ve yatırım indirimi, vergi tatili, hızlandırılmış amortisman, zararların sonraki yıllara nakli şeklindeki uygulamalar ile sağlanmaktadır (Kılıç, 2016, s. 12). Vergisel teşvikler, genel olarak sekiz grupta toplanmaktadır. Günümüzde kullanılan vergisel teşviklere örnek olarak şunlar gösterilebilir; vergi indirimi, vergi tatili, hızlandırılmış zararların mahsubu, zararların ileriye nakli, amortisman, yatırım sübvansiyonları, ihracatta vergi iadesi, istisna ve muafiyetleri (Özdeğirmenci, 2009, ss. 71-72).

Bununla birlikte ulaşılmak istenen sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda vergi harcaması ulusal vergi otoritelerinin tahsilinden vazgeçtiği vergiler olarak adlandırılır. Bu harcamalar vergi toplama maliyetlerinden farklı olmakla, kamusal ekonomi yönünden bir tür gelir kaybı anlamına gelmektedir (Saraç, 2010, s. 262). Vergi harcamalarına örnek olarak vergi istisnası, vergi muafiyeti, vergi indirimi ve vergi iadesi sayılabilir. Vergi harcamaları sayesinde özel sektöre kaynak aktarımı yapılmıştır.

Kullanılan araçlara göre vergi teşviklerini; vergi kredisi, vergi indirimi, gelir ve kurumlar vergisi teşviki, yatırım kredisi, yatırım indirimi, vergi erteleme, vergi tatili, vergi harcaması, istisna ve muafiyetler, KDV desteği, gümrük vergisi muafiyeti, zararların

sonraki yıllara nakli, gelir vergisi stopajı desteği ve hızlandırılmış amortisman (azalan bakiyeler amortisman yöntemi) başlıkları altında aşağıda inceleyeceğiz.

1.5.2.1. Vergi Kredisi

Yapılan yatırım bedelinin vergi matrahı yerine belirli bir oranının doğrudan vergi borcundan düşülmesi şeklinde uygulanan bir vergi teşvik tedbiridir. Yatırım kredisi de, yatırım indiriminde olduğu gibi, yapılan yatırım bedelinin belirli bir kısmının veya tamamının yüzde olarak indirimi şeklinde olabilmektedir (Topal, 2016, s. 47). Bu yönüyle vergi kredisi ile yatırım indiriminin benzer vergi teşvik araçlarından olduğundan söz etmek mümkündür.

Yatırım miktarının vergi matrahı yerine belirli bir oranının doğrudan vergi borcundan düşürülmesi biçiminde uygulanan teşvik tedbirine vergi kredisi yerine yatırım kredisi adı da verilmektedir. Yatırım kredisi de, vergi indirimi gibi, yatırımın oransal olarak belirli bir kısmının veya tamamının indirimi biçiminde olabilmektedir. Kredilere benzer işlev görmesinden dolayı yatırım kredisi olarak nitelendirilmektedir (Topal, 2016, s. 47). Böylece tıpkı vergi indiriminde olduğu gibi vergiden düşülen kısım sonucunda yatırımcının azalan vergi yükü harcama veya yatırım olarak yeniden ekonomiye kazandırılabilir.

1.5.2.2. Vergi İndirimi

Kurumlar veya gelir vergisinin, yatırıma katkı miktarına erişinceye kadar, indirimli şekilde uygulanmasına vergi İndirimi adı verilmektedir (Onocak, 2015, s. 18). Vergi indirimi, yatırım için hedeflenen katkı miktarına erişinceye kadar, bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre en gelişmiş olandan en az gelişmiş olana doğru artan oranda kurumlar veya gelir vergisinden vergi indirimi desteğidir (Çelik, 2018, s. 41). Vergi indirimi 2012/3305 sayılı BKK, madde 15 gereği ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32/A maddesi kapsamında uygulanmaktadır. Stratejik yatırımlarda bütün bölgelerde uygulanacak olan yatırıma katkı miktarı %50, vergi indirimi oranıysa %90'dır (Kolay, 2019, s. 49). İndirimli vergi uygulamasına indirilen gelir veya kurumlar vergisi tutarı yatırıma katkı miktarına erişinceye kadar devam edilir. Mevzuatta teşviklerin devir sonrasında da devam ettirilmesi öngörülerek yatırımların devriyle ilgili de kolaylık sağlanmıştır (Kılıç, 2016, s. 38).

Yatırım amacıyla ayrılan kaynakların bir miktarının veya tamamının kurumlar veya gelir vergisi matrahından indirilmesi biçiminde uygulanan vergi teşvik tedbirine vergi indirimi yerine yatırım indirimi adı da verilmektedir. Böyle bir indirimin yapılabilmesi için işletmenin kar elde etmesi gereklidir. Yapılan indirim sayesinde sermaye maliyeti düşürülmektedir (Topal, 2016, s. 47). Yatırım indiriminden faydalanan girişimci daha az vergi ödeyeceği için gelir artışı olacağından bu gelirin yatırım ve tüketim arasında ki dağılımı yatırım indiriminin gelir etkisini oluşturmaktadır (Özkara, 2005, s. 163). Bölgelerin gelişmişlik düzeyleriyle indirilecek vergi oranı ters orantılı olmakla bu oran 2. Bölgede % 11 iken 6. Bölgede % 18 olarak uygulanmaktadır (Kutbay, 2017, s. 16). Bu destek kapsamında yatırımın, tamamen veya kısmen işletilmesine başlanılan hesap döneminden itibaren teşvik sağlanmaktadır. İndirilen gelir veya kurumlar vergisi miktarı, yatırıma katkı miktarına erişinceye kadar destek sağlanmaktadır. Ancak indirimli vergiler yalnızca yatırımdan elde edilen kazançta uygulanmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 340).

1.5.2.3. Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşviki

Kurumlar ve gelir vergisi teşviki teşvik belgesi bulunan işletmelerin, bölgesel ve sektörel ayrıma tabi tutulması sonucu yaptıkları yatırım sonrasında, işletmeye başladıkları dönemde elde ettikleri kurum kazancı veya gelirden alınan vergilerin yatırıma katkı payına erişinceye kadarki kısmından belirli oranlarla vazgeçilmek suretiyle uygulanabilmektedir (Paçacı, 2011, s. 19). Düşük kurumlar vergisiyse belirli firmalarca veya belirli bir kaynaktan elde edilen gelirlerin düşük oranda vergilendirilmesi biçiminde uygulanmaktadır (Topal, 2006, s. 23).

1.5.2.4. Vergi Ertelemesi

Vergi ertelemeyle oluşan vergi harcamaları yalnızca erteleme döneminin geçerli olduğu dönem içerisinde oluşur ve erteleme dönemi sonlandıktan sonra ilgili vergi harcaması miktarı vergi gelirine dönüşür. Vergi erteleme biçimindeki vergi harcamaları nedeniyle oluşan gelir transferi bazı uzmanlarca devletin özel girişimlere faizsiz borç vermesi şeklinde yorumlanır (aktaran Saraç, 2010, s. 266). Burada devletin asıl alacağı yönünden bir gelir kaybı olmamakla birlikte yalnızca faiz yönünden gelir kaybı olduğundan söz edilebilir.

1.5.2.5. Vergi Tatili

Ülkede yeni kurulacak olan işletmelerin belli bir dönemde herhangi bir vergi yükümlülüğüne tabi tutulmaması şeklindeki uygulamaya vergi tatili adı verilmektedir. Vergi tatili geçici bir dönem içindir ve bu dönem bittiğinde vergi yükümlülüğü başlamaktadır (Topal, 2006, s. 24). Genellikle kalkınma için lüzumlu olan istihdam ve döviz girdilerinin artırılması ve uzun vadeli yabancı yatırımların yapılmasının sağlanması amacıyla vergi tatili uygulamasına başvurulmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeyse daha çok satışların artırılması amacıyla vergi tatili uygulanmaktadır (Yetkiner, 2004, s. 1). Kamu gelirinde oluşacak kayıp miktarının az olması isteniyorsa; yatırımın başlangıcından itibaren vergi tatili uygulamasına başlanması gerekmektedir, yatırımcının teşvikten daha çok yararlanması isteniyorsa; vergi tatili uygulamasına işletmenin kar elde etmeye başladığı yıldan itibaren başlanmalıdır (Kutbay, 2017, s. 10).

1.5.2.6. İstisna ve Muafiyetler

Belirli grup veya kişilerin vergi yükünün dışında tutulması vergi muafiyetidir. Diğer bir tanımla muafiyet, vergi mükellefinin bazı vergi konularında vergi dışında bırakılmasıdır. Vergi muafiyeti, vergi mükelleflerini ilgilendirirken, vergi istisnası verginin konusuyla ilgilidir. Vergi istisnası vergi konusuna giren hizmet, işlem ya da malların bazılarının kim nedenlerle vergi dışı bırakılmasıdır (McDonald, 2010, s. 11) Vergi muafiyetini tam muafiyet ve kısmi muafiyet olarak ikiye ayırmak mümkündür. Tam muafiyete örnek olarak “esnaf muafılığı”, kısmi muafiyete örnek olarak da “göçmen ve mülteci muafılığı” gösterilebilir (Özdeğirmenci, 2009 , ss. 92-93). Örnek vermek gerekirse teşvik belgeli her tür yatırım kapsamında, teçhizat ve makine alımlarının gümrük ve KDV vergilerinden muaf tutulmasını vergi muafiyetine örnek olarak gösterebiliriz (Eser, 2011, s. 145). Bunun yanında muafiyet ve istisnaları tam ve kısmi, devamlı ve geçici, mutlak ve şarta bağlı olmak üzere farklı başlıklar altında incelemek de mümkündür.

1.5.2.7. Katma Değer Vergisi (KDV) Desteği

Katma değer vergisi desteği, firmaların kullanmış olduğu makine teçhizat ve yatırım malı için yatırım aşamasında ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi'nin istisna tutulması biçiminde uygulanmaktadır (Topal, 2016, s. 48). Teşvik belgesi kapsamında yurt dışı veya yurt içinden temin edilecek teçhizat, yatırım malı ve makine için KDV'nin

ödenmemesi şeklinde katma değer vergisi istisnası uygulanır (Onocak, 2015, s. 18). Bu kapsamda KDV desteği tüm bölgelere eşit biçimde uygulanan KDV'den muafiyet desteğidir (Çelik, 2018, s. 41). Bu durum da yatırım aşamasında firmaların finansman giderlerinin azalması bakımından önemlidir (Paçacı, 2011, s. 19).

1.5.2.8.Gümrük Vergisi Muafiyeti

Gümrük Vergisi muafiyeti yurt dışından teşvik belgesi ile temin edilecek teçhizat, yatırım malı ve makine için gümrük vergisinin ödenmemesi biçiminde uygulanır (Onocak, 2015, s. 18). Gümrük Vergisi Muafiyeti tüm bölgelere eşit şekilde uygulanmaktadır (Çelik, 2018, s. 41). Gümrük vergisi muafiyeti özellikle gümrük vergilerinin yüksek olduğu dönemlerde önemli bir teşvik etkisine sahiptir (Paçacı, 2011, s. 19). Ancak belirtmek gerekir ki bölgesel entegrasyonlar ve globalleşmeyle birlikte gümrük vergisinin muafiyet, indirim veya istisna kapsamında düşürülmesiyle bir teşvik aracı olarak önemi azalmıştır (Yıldırım, 2010, s. 74).

1.5.2.9.Gelir Vergisi Stopajı Desteği

Teşvik belgesi kapsamında yapılan yatırım vasıtasıyla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gerekli olan gelir vergisi stopajının asgari ücrete karşılık gelen bölümünün 10 yıl süreyle terkin edilmesi desteğine gelir vergisi stopajı desteği adı verilmektedir (Çelik, 2018, s. 42). Bu destek yalnızca 6. bölgede yapılacak yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde yer almaktadır (Onocak, 2015, s. 19). Bu teşvik unsuru, ilk kez 2012'de uygulanmaya başlanan yeni teşvik sisteminde yer alan bir destek uygulamasıdır. Gelir vergisi stopajı desteğinin yalnızca kalkınmada öncelikli 6. bölgede gerçekleştirilen yatırımlara uygulanması, bu bölgenin istihdam ve yatırım açısından çekici duruma gelmesini sağlamaktadır (Kılıç, 2016, s. 39). Maliye Bakanlığınca (vergi dairelerince) 5084 sayılı Kanun kapsamında uygulanan gelir vergisi stopajı teşviki yürütülmektedir. Bununla birlikte Kanun kapsamındaki bölgelerde gelir vergisi stopajı desteği istihdam maliyetlerinin azaltılması amacıyla uygulanmaktadır (Eser, 2011, s. 117). Bu destek sayesinde ilave istihdam sonucunda yatırımcının katlanması gereken vergisel maliyetler hafifletilmiş olmaktadır.

1.5.2.10. Zararların Sonraki Yıllara Nakli

Bu teşvik yöntemi; yatırımcıların vergi muhasebesi için belirli bir zaman diliminde (genellikle üç ile beş yıl arası) zararlarını geriye veya ileriye nakletmelerine izin veren bir vergi teşvikidir. İlk birkaç yılında daha fazla harcama yapılması beklenen projeler için zararları ileriye nakletmek daha faydalıdır (Nematulla, 2007, ss. 54-55). Zararların ileriki yıllara nakline ilişkin düzenleme Gelir Vergisi Kanunu madde 88’de yer almaktadır. GVK’nin 88. maddesi uyarınca bir kısım gelirlerin toplanmasında ortaya çıkan zararlar diğer gelir kaynaklarının kazanç ve iratlarına mahsup edilmektedir. Mahsup sonucunda kapatılmayan zarar, ileriki senelerin gelirinden indirilmektedir (Özdeğirmenci, 2009, s. 85).

1.5.2.11. Hızlandırılmış Amortisman (Azalan Bakiyeler Amortisman Yöntemi)

Azalan bakiyeler amortisman yöntemi normal amortisman yöntemine göre hesaplanan amortisman oranının hızlandırıcı etki oluşturan özel bir kat sayıyla çarpılması sonucu ortaya çıkan yeni oranın itfa edilmemiş maliyet miktarlarına uygulanması temeline dayanmaktadır (Türk ve Ertaş, 2018, s. 70). “İşletmede bir yıldan fazla kullanılmış olup kıymetten düşmeye, aşınmaya veya yıpranmaya maruz bulunan gayrimenkullerle, VUK madde 269 gereğince gayrimenkul gibi değerlendirilen ekonomik varlıkların, sinema filmleri, mefruşat, alet, edevat ve demirbaşların tespit edilen değerinin belirli usullere göre ortadan kaldırılması amortisman hususunu teşkil eder” (VUK. mad. 313) denilmek suretiyle kanunda amortisman tanımlanmış bulunmaktadır. Vergi mükelleflerinden bilanço esasına göre defter tutup da isteyenler, amortisman tabi ekonomik varlıklarını, azalan bakiyeler yöntemiyle amortisman usulüyle yok edebilmektedirler. Amortisman oranı %50’yi aşmamak şartıyla normal amortisman oranının iki katı olacaktır. Amortisman süresi azalan bakiyeler usulünde olağan amortisman oranlarına göre hesaplanacaktır (Özdeğirmenci, 2009, s. 81). Bu destekle yatırımcı yeniliklere açık duruma getirilerek, teknolojik yenileşme konusunda daha hızlı olması sağlanmakta, sabit varlıklar ile sermayenin enflasyona karşı azalmasına engel olunmakta ve böylece daha kaliteli üretim yapılırken aynı zamanda ulusal ve uluslararası piyasalarda yatırımcılar rekabet gücü kazanmaktadır (Topal, 2016, s. 48).

1.5.3. Diğer Teşvikler

Vergi teşviklerinin yanı sıra yatırım teşvik sisteminde vergi dışı farklı türlerde destek unsurları da mevcuttur (Kılıç, 2016, s. 39). Bunlara enerji desteği, yatırım yeri tahsisi, ihracat işleme bölgesi ve faiz desteği örnek olarak verilebilir (Kutbay, 2017, s. 17).

Her ne kadar içerisinde bir miktar vergisel nitelikte teşvik barındırılıyor olursa dahi ağırlıklı olarak vergi dışı teşviklerin uygulandığı diğer teşvikleri bu bölümde; ihracat teşvikleri, garanti ve kefaletler, sigorta primi işveren hissesi desteği, taşınma desteği, faiz desteği, turizm destekleri, tarımsal destekler, hibeler, yatırım yeri tahsisi, serbest bölgeler ve yatırım teşvik belgesi başlıkları altında inceleyeceğiz.

1.5.3.1. İhracat Teşvikleri

Yurt dışına yapılan satışların kolaylaştırılması ve daha karlı duruma getirilmesi için oluşturulan sübvansiyonlara ihracat teşvikleri adı verilir. İhracat teşvikleriyle kısa vadede yurt içinde üretilen mallara ihracat imkanları sağlamak ve dış piyasalarda rekabet gücünü artırmak, uzun vadedeyse işlenmiş ürün payını ihracat oranı içinde yükseltmek amaçlanmaktadır (Horoz, 2006, s. 1). 23/12/1999 Tarih ve 99/13812 sayılı “İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim Ve Harç İstisnası Uygulanmasına İlişkin Karar”la İhracatta vergi muafiyeti sağlayan düzenleme uygulamaya konulmuştur. Harç, resim ve vergi istisnasıyla, ihracat yapmakta olan işletmelerin maliyetlerinin düşürülmesi amaçlanmaktadır (Paçacı, 2011, s. 65). Bu kapsamda, ürünün daha ileri bir safhada işlenmesi amacıyla geçici olarak yurt dışına çıkarılmasının ardından işlenmesi neticesinde elde edilen ürünlere tam vergi muafiyeti uygulanmak suretiyle serbest dolaşıma girmesi anlamına gelen Hariçte İşleme Rejimi (HİR) ve dünya piyasalarından hammadde elde etmek vasıtasıyla ihracatı artırmak maksadıyla uygulanan Dahilde İşleme Rejimi (DİR) ile ihracat desteklenmektedir (Aytaç, 2019, s. 37).

Ticaret Bakanlığı tarafından fuar desteği, pazara girişte dijital faaliyetlerin desteklenmesi, pazara giriş ve pazar araştırması desteği ve yurtdışı tanıtım desteği gibi pek çok ihracat teşviki sağlanmaktadır. İhracat teşviklerinin uygulanma nedenlerini genel olarak; ülkeye döviz girdisinin sağlanması, uluslararası piyasalarda rekabet gücünün kazanılması, istihdam imkanlarının artırılması, üretilen ürünlerin yurt dışı pazarında tanıtım ve

satışının desteklenmesi ve yerli markaların yurt dışı pazarında tanınmasının sağlanması şeklinde sıralayabiliriz.

1.5.3.2. Garanti ve Kefaletler

Belirli üretim dallarında veya sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere borç temin edilebilmesi için devlet tarafından garanti verilmesi yani kefil olunmasıdır. Küçük ve orta ölçekli işletmelere finansal kuruluşlardan aldıkları krediler için talep edilen kefalet ya da teminat garantisi hizmetinin sunulması amacıyla Kredi Garanti Fonu İşletme ve Araştırma Anonim Şirketi tarafından sağlanan bir kefalet ve garanti teşvikidir (Paçacı, 2011, s. 19).

Bu sayede işletmelerin finansman kaynaklarına ulaşması kolaylaştırmaktadır. Devletin doğrudan sağladığı bir finansman unsurunun bulunmaması nedeniyle doğru işletmelerin finansman kaynaklarına ulaşmasında garanti ve kefalet sağlandığı takdirde işletmelerin özellikle kriz dönemlerinde faaliyetlerine devam edebilmeleri ve büyüebilmeleri için etkili bir teşvik aracıdır.

1.5.3.3. Sigorta Primi İşveren ve İşçi Hissesi Desteği

Teşvik belgesi kapsamında ki yatırım vasıtasıyla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete karşılık gelen bölümünün Ekonomi Bakanlığınca karşılanmasına sigorta primi işveren hissesi desteği adı verilmektedir (Onocak, 2015, s. 18). Yatırım teşvik belgesi kapsamında bölgesel yatırımlar, stratejik yatırımlar ve büyük ölçekli yatırımlar kapsamında yapılan yatırımlar vasıtasıyla sağlanan ilave istihdam için verilen bir destektir (Çelik, 2018, s. 41). Bölgenin gelişmişlik düzeyi yükseldikçe sağlanan desteğin süresi azalmakla, yatırımın tamamlanmasının ardından istihdam için işverenin ödediği hissesine tekabül eden sigorta priminin asgari ücrete tekabül eden kısmı kadarı ödenmektedir (Akdeve ve Karagöl, 2013, s. 340). Sigorta primi işveren hissesi teşviki OSB ve endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için sigorta primlerinde işveren hissesine tekabül eden kısmın tamamının, diğer yerlerdeki işyerleri için yüzde 80'inin Hazine tarafından karşılanması biçiminde uygulanmıştır (Eser, 2011, ss. 110-111). Ancak bu destek unsuru, teşvik belgesinde kayıtlı istihdam miktarıyla sınırlı tutulmuştur (Kılıç, 2016, s. 39) Sigorta primi işveren hissesi desteği mevcut teşvik

sisteminde 2 yıl ila 10 yıl arasında olup bölgelere göre değişmektedir (Kolay, 2019, s. 56).

Sigorta primi işçi hissesi desteğiyle teşvik belgeli yatırım ile sağlanan ilave istihdam için sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden bölümünün devlet tarafından karşılanmasıdır. Bu destek yalnızca 6. bölgede gerçekleştirilecek olan bölgesel, stratejik ve büyük ölçekli yatırımlar için düzenlenmiş olan teşvik belgelerinde bulunur (Onocak, 2015, s. 19). Sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete karşılık gelen kısmı 10 yıl süreyle Ekonomi Bakanlığı tarafından üstlenilmektedir (Çelik, 2018, s. 42).

1.5.3.4. Faiz Desteği

Asgari bir yıl vadeli krediler için sağlanan faiz desteği sağlanmaktadır. Teşvik belgesi bulunan sabit yatırımın % 70'ine kadar kullanılan kar payı ya da kredinin sadece 3, 4, 5 ve 6. bölgelerde Çevre ve Ar-Ge yatırımları için bölgesel teşvik uygulaması kapsamında ve belirli puanlarda Ekonomi Bakanlığı tarafından karşılanmasıdır (Çelik, 2018, s. 41). Yeni teşvik sistemiyle ilgili Kararda nakit şeklinde uygulanması öngörülen tek teşvik tedbiri faiz desteğidir. (Eser, 2011, s. 144). Bölgesel teşvik kapsamında faiz desteği birinci ve ikinci bölgelerde uygulanmazken; diğer bölgeler içinse gelişmişlik seviyelerine göre artırılmış tutarlarda ve oranlarda faiz desteği uygulanmaktadır. Çevre yatırımları, Ar-Ge ve stratejik yatırımlar ise bölge ayrımı bulunmaksızın bu teşvikten faydalanabilmektedir (Kutbay, 2017, s. 19). Faiz desteği kapsamında yatırımcıların kullanmış olduğu kredilerin kar payı, anapara veya faizlerinin yatırımcı tarafından ödeme planlarında belirtilen sürelerde ilk kez geri ödenmemesi durumunda, ilgili aracı kurumlar tarafından bu durum en kısa zamanda Hazine Müsteşarlığı'na bildirilir ve faiz desteği ödemeleri Müsteşarlıkça durdurulur (Paçacı, 2011, s. 44). Bu nedenle faiz desteği koşulsuz bir destek olmayıp, yararlanıcının da aynı zamanda yükümlülüklerini zamanında ve doğru bir şekilde yerine getirmesi şartına bağlanmıştır.

Faiz desteği 1. ve 2. bölge yatırımlarında uygulanmamaktadır. Bunun yanında büyük ölçekli yatırımlara sağlanan teşviklerde ve genel teşvik uygulamalarında da faiz desteği bulunmamaktadır (Kılıç, 2016, s. 42). Yatırım tutarının %5'ini aşmamak koşuluyla stratejik yatırımlarda tüm bölgeler için en fazla 50 milyon TL faiz desteği sağlanmaktadır. Tüm bölgelerde döviz cinsi krediler için 2 puan, Türk Lirası cinsi krediler içinse 5 puan faiz desteği sağlanmaktadır (Kolay, 2019, s. 58).

1.5.3.5. Turizm Destekleri

Genel olarak İstanbul'un dışındaki, 3 yıldız ve üzeri otellere turizm sektörüne ilişkin yatırım destekleri sağlanmaktadır. Apart oteller, tatil köyleri, dağ (yayla) evleri dışında kalan turizm konaklama tesisleri, oteller, gösteri merkezi yatırımları, lokantalar, taşıt kiralama yatırımları, yat ithali yatırımları teşvik sağlanmayacak yatırımlar olarak belirlenmiştir (Paçacı, 2011, s. 92). Belirtilen yatırımlar dışında kalan yatırımlarınsa turizm desteklerinden faydalanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır.

1.5.3.6. Tarımsal Destekler

Tarımsal desteklerden en işlevsel olanı doğrudan gelir desteği ödemeleridir. Tarımsal üretim amacıyla işlenen araziler için her yıl tespit edilen birim miktar üzerinden doğrudan gelir desteği ödemeleri yapılmaktadır. Üreticilerin tarım politikası hedeflerine uyumunu sağlamak üzere ödeme miktarları farklı seviyelerde belirlenebilmektedir. Belirlenen ürünleri yetiştiren üreticilere ödemeler yapılmaktadır (Paçacı, 2011, s. 88). Sera üreticileri ile meyve ve sebze yetiştiricileri farklı tarımsal desteklerden faydalanabilseler de doğrudan gelir desteği ödemelerinin dışında tutulacağını belirtmek gerekir.

1.5.3.7. Hibeler

Hibeler karşılıksız verilen ve herhangi bir geri ödemesi bulunmayan teşvik araçlarıdır. Bu nedenle hibelerin en cazip kamu teşvik aracı oldukları söylenebilir. Etkin bir teşvik aracı olarak kullanılabilmesi yatırıma hazırlık aşamasından yatırımın tamamlanma aşamasına kadar hibelerin planlı bir biçimde verilmelerine bağlıdır. Ayrıca hibeleri genel, süreklilik arz edici şekilde ve yaygın olarak kullandırmaktan kaçınılmalıdır (Topal, 2016, s. 45). Nitekim aynı zamanda kullanılan hibelerin verimlilik denetimlerinin de işlevsel bir şekilde yapılması gerekmektedir. Şayet işlevsel bir şekilde denetime tabi tutulmayan hibelerin suiistimal edilme ihtimali artacaktır.

1.5.3.8. Yatırım Yeri Tahsisi

Bölgesel yatırımlar, stratejik yatırımlar ve büyük ölçekli yatırım desteklerinden yararlanacak yatırım belgeli yatırımlar için yatırım yeri tahsisi Maliye Bakanlığı'nın belirlediği koşullar dahilinde yapılabilir (Çelik, 2018, s. 41). İlgili kanun kapsamındaki illerde en az 10 kişilik istihdam yaratmayı öngören yatırımlara başlayan gerçek veya tüzel

kişilere; il özel idarelerine veya belediyelere, katma bütçeli kuruluşlara ve hazineye ait arsa veya arazilerin mülkiyetinin bedelsiz olarak devredilmesi şeklinde bedelsiz yatırım yeri tahsisi teşviki uygulanmıştır (Eser, 2011, s. 112). Hazine Müsteşarlığınca bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlarla teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar için 2009/15199 sayılı Devlet Yardımları Hakkında Kararın 11. maddesi uyarınca yatırım yeri Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen koşullar dahilinde tahsis edilebilecektir (Paçacı, 2011, s. 46). 90'lı yıllardan beri çeşitli illere verilen bu destek unsurunda yatırım için sağlanacak olan yerlerin mülkiyeti; devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan, il özel idarelerine, belediyelere, hazineye, özel bütçeli idarelere ait olan yerler olabilir (Kılıç, 2016, s. 40).

1.5.3.9.Serbest Bölgeler

Bir ülkenin sınırları içinde yer almakla birlikte bürokrasinin minimum düzeye indirilmeye çalışıldığı ve gümrük sınırları dışında sayılan belirli ticari ve sınai faaliyetlerin diğer alanlara göre daha çok teşvik edildiği yerlerdir (Horoz, 2006, s. 163). Ülkemizde 20 adet serbest bölge bulunup serbest bölgelere sağlanan teşvikler ise şöyledir: gümrük vergisinden tam muafiyet, çalışanın maaşı üzerinden alınan gelir vergisinden tam muafiyet, imalat firmaları için kurumlar vergisinden tam muafiyet, KDV ve ÖTV'den tam muafiyet (Kılıç, 2016, s. 57).

Serbest bölgeler gelişmekte olan ülkelerde genellikle üretim ağırlıklı ihraç ürünleri işleme bölgeleri iken, gelişmiş ülkelerde serbest bölgeler genellikle serbest ticaret bölgesi şeklinde kurulmaktadır. Yine gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere farklı olarak, vergi yükümlülüklerinde, serbest bölgelerde faaliyette bulunan firmalar için geniş muafiyet ve istisna tanıyabilmektedirler (Topal, 2016, s. 48). Nitekim ülkemizde de vergi istisna ve muafiyetleri tanınmış pek çok serbest bölge faaliyet göstermektedir.

1.5.3.10. Yatırım Teşvik Belgesi

Yatırımın temel değerleri ile özelliklerini gösteren ve yatırım özelliklerine göre tespit edilen koşullar dahilinde gerçekleştirilmesi durumunda belgede kayıtlı destek unsurlarından yararlanma imkanı sağlayan belgeye yatırım teşvik belgesi adı verilmektedir (Çelik, 2018, s. 42). Teşviklerden yararlanmak isteyen yatırımcıların teşvik belgesi alma zorunluluğu bulunmaktadır. Yabancı yatırımcılarla Türk yatırımcıların

yatırım teşvik belgesini farklı merciiler vermesine karşın yatırım teşvik belgeleri Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanmaktadır (Çoban, 2019, s. 43).

Türkiye’de ilk teşvik belgesi 1968 yılında verilmiştir. Bu tarihten sonra kurumsallaşma açısından önemli adımlar atılmış ve teşvik uygulamaları kayıt altına alınmaya başlanmıştır. 1968’den 1980’lere kadar Türkiye’de toplam 4.208 adet teşvik belgesi, 1980-1995 yılları arasında ise toplam 36.448 adet teşvik belgesi düzenlenmiş bulunmaktadır (aktaran Kolay, 2019, s.77). 1996-2011 döneminde toplam 52.450 adet, 2012-2018 döneminde ise toplam 35.001 adet teşvik belgesi verilmiştir (Kolay, 2019, s. 77). Belge sayısı itibarıyla 1980-2008 arası dönemde düzenlenen yatırım teşvik belgelerinde, hizmetler 26.485 adet ile ikinci sırada yer alırken, imalat sanayii 47.427 adet ile ilk sırada yer almıştır. Bununla birlikte enerji, tarım ve madencilik sektörleri toplamıyla 8.898 adet yatırım teşvik belgesi şeklinde gerçekleşmiştir (Eser, 2011, s. 88).

1.6. Teşvik Sağlayan Kuruluşlar

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) bilim ve teknoloji politikaları geliştirmek amacıyla kurulmuş olup, akademik çalışmalarını desteklemek ve araştırma, geliştirme faaliyetlerini özendirme amacına yönelik olarak çeşitli yatırım teşvikleri sağlamaktadır (Kılıç, 2016, s. 34). Halk Bank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, Eximbank, Türkiye Vakıflar Bankası, Kredi Garanti Fonu, Esnaf Kefalet Kooperatifleri ile KOSGEB vb. kuruluşlar özellikle KOBİ’lerin teşvikli kredilere ulaşmasında öncülük eden kurumlardır.

Bununla birlikte teşvik sağlayan kurumlara; Avrupa Birliği Hibe Fonları, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkezi Birliği (TESKOMB), TÜBİTAK, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, KOSGEB, Kredi Garanti Fonu (KGF) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) örnek olarak verilebilir.

1.7. Teşviklere Yönelik Eleştiriler

Liberal ekonomik sisteme yatırım teşvikleriyle müdahale sonucunda piyasa ekonomisindeki olağan işleyiş yerini mücadeleci işleyişe bırakarak eşit şartlarda rekabet ortamına zarar verilmekte, bazı kesimlere avantaj sağlanırken bazı kesimlereyse

dezavantaj sağlanmasını neden olmaktadır (Çelik, 2018, s. 14). Aynı bölgede yer almakla birlikte farklı gelişmişlik düzeyine sahip iller aynı teşvik grubuna dahil olmaları nedeniyle dezavantajlı bir durum ortaya çıkarmıştır. Örneğin aynı bölgede yer alan Yozgat ile Kayseri aynı düzeyde sanayi gelişimine sahip olmadıkları halde aynı teşviklerden yararlanmaktadırlar (Akdeve ve Karagöl, 2013, ss. 340-341) Teşvikler gerçekte firmaların yatırım kararlarını ne derecede etkiliyor? Teşvikler sayesinde kalıcı yatırımlar gerçekleşiyor mu? Soruları teşvikler için akla gelmektedir (Eser, 2011, s. 22).

Yabancı sermaye ve ihracatı da kapsayan akılcı bir teşvik politikası belirlenerek, uygulamadaki aksaklıklar görmezden gelinmemelidir. Teşvik politikaları, mevzuat ve idari yapının bütün olduğu göz önünden bulundurularak hazırlanmalı, vergi teşvikleriyle genel teşviklerin bir unsuru olarak ve her amaca göre farklılaştırılarak hazırlanmalıdır. (Horoz, 2006, s. 172). Ülkemizde ihracat yapan firmalar, teşvikler hakkında bilgi sahibi olmalarına rağmen teşvikleri yeterli bulmamaktadırlar. Ayrıca teşviklerin uygulanması sırasında bürokrasinin çokluğu firmaların hızlı ve etkin bir şekilde teşviklerden faydalanmasını engellemektedir. Bunların giderilmesi ve ihracata yönelik yapılan teşviklerin arttırılması gerekmektedir (Paçacı, 2011, s. 2). Unutulmamalıdır ki teşvikler her ne kadar cazip olurlarsa olsunlar, yatırımcıları yıldırarak nitelikte uzun prosedürlere sahip olduğu takdirde teşviklerden istenilen sonuçların alınması mümkün olmayacaktır.

Bununla birlikte bölge bazlı sunulan teşviklerde, geniş coğrafi alanlar nedeniyle aynı bölge içerisinde yer alan farklı iller yönünden aynı teşviklerin uygulanması nedeniyle adil bir teşvik sisteminden uzaklaşıldığı hususlar göz önünde bulundurulmalı ve aksayan yönlerin düzeltilmesine yönelik adımlar atılmalıdır.

1.8. Dünyada Mali Teşviklere Örnekler

Vergisel teşvikler bir kamu harcaması olarak 1967 yılında ilk olarak Almanya ve ABD’de kullanılmaya başlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde vergisel teşvik olarak çoğunlukla gümrük vergisi muafiyeti ve vergi tatili tercih edilirken; gelişmiş ülkeler vergisel teşvik olarak daha çok “hızlandırılmış amortisman”ı tercih etmektedir (Özdeğirmenci, 2009, 95-98). Teşvikler nedeniyle eşit şartlarda gerçekleşemeyen rekabet ve teşviklerin serbest piyasa üzerinde yarattığı tahribatlar teşviklere yönelik bir tepkiye neden olmaktadır. Bu tepkilerin en güçlü uluslararası temsilcilerini Avrupa Birliği, Ekonomik Kalkınma ve

İşbirliği Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü vb. küresel örgütler oluşturmaktadır. Bu örgütler, uluslararası ticareti engelleyici teşviklerin kaldırılmasının dünya refahını arttıracığını savunmaktadırlar (Topal, 2006, s. 148). Nitekim teşvikler yoluyla ekseriyetle yerli üretimin uluslararası firmalara karşı daha rekabet edebilir hale gelmesi amaçlandığından bu durumun serbest piyasa üzerinde etkileri olacağı da kaçınılmaz bir gerçektir.

Son yıllarda Çin’de yüksek teknolojiye dayalı yatırımları teşvik edici politikalar izlenmiştir. Teşvik kapsamında yer alan sektörler sermaye ithalatını gümrüksüz bir şekilde sağlamakta ve KDV iadesinden faydalanmaktadır. Yüksek teknolojiye ve ihracata yapılan yeniden yatırımlar içinse tamamen vergi muafiyeti sağlanabilmektedir (Kolay, 2019, s. 25).

İrlanda’nın yatırım büyümesinden vergi teşvikleri sonucunda fayda sağlayan bir ülke olduğu görülmektedir. 1980’lerin başından itibaren uygulanmaya başlanan ciddi düzeyde vergi teşviklerinin hem yatırım oranlarını artırdığı hem de ülkede istikrarlı bir idari yapının gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir. Bu durumsa yabancı yatırım oranının yükselmesinin yanı sıra altyapı yatırımlarını da beraberinde getirmiştir (Okşak, 2017, s. 132).

Almanya’daysa teşvik politikaları geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına ve kapasite kullanımını artırma amacına yöneliktir. Avrupa’nın en iyi hibe ve yatırım desteği sağlayan bölgeleri Berlin ve Brandenburg bölgesidir. KOBİ’lerin %50’ye, büyük şirketlerinse %35’e varan hibelerden faydalanabilmesinin yanı sıra KOBİ’lerin Ar-Ge alanında teşvik alması da mümkündür (Kolay, 2019, s. 26). Bu kapsamda ülkemizde olduğu gibi dünyada da teşviklerin verilış amacının rekabet gücünü artırmak ve bölgesel gelişmeyi sağlamak olduğunu görürüz.

2. BÖLÜM: COVID-19 VİRÜS SALGINI SÜRECİNDE İNGİLTERE, KANADA VE AVUSTRALYA’DA UYGULAMAYA KONULAN MALİ TEŞVİKLER

2.1. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde İngiltere’de Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler

Dünyanın genelini olumsuz yönde etkileyen Covid-19 virüs salgınından etkilenen ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Nitekim İngiltere’de de hızla yayılan virüsün restoran, kafe, bar, ulaşım gibi hizmet sektöründe yarattığı olumsuz etkilerle birlikte, tüm ekonomiyi etkileyen ulusal kapanmalar mali teşvik ve finansal destek paketlerinin de açıklanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Covid-19 virüs salgını sürecinde İngiltere’de açıklanan mali teşvik ve finansal destek paketlerine aşağıda yer verilmiştir.

2.1.1. Vergi Destekleri

İngiltere’de ki tüm işletmelerin 30 Haziran 2020 öncesinde vadesi gelen KDV borçlarını ertelemelerine izin verilmiştir. Ertelenmiş KDV'nin en geç 31 Mart 2021 tarihinde veya öncesinde ödenmesi gerekmektedir. Serbest meslek sahipleri için 31 Temmuz 2020 vade tarihli gelir vergisi borcu 31 Ocak 2021 tarihine ertelenmiştir. Geç ödeme için herhangi bir ceza veya faiz uygulanmayacaktır (FTI Danışmanlık, 2021). İngiltere’de ticari mülkler üzerinden alınan İşletme oranları vergisi ödemeleri de ertelenmiştir. İşletme oranları vergisi, Birleşik Krallık’ta bulunan ve ofis, mağaza, bar ve depo gibi ticari amaçlı kullanılan mülkler üzerinden alınan bir vergidir. İşletme oranları vergisi mükellefi olan tüm işletmeler destek için uygun bulunmaktadır. Bu kapsamda 2020-2021 döneminde işletme oranları vergisi ödemeleri iptal edilmiştir (“Hükümet Destekleri”, 2020). İngiltere’de konaklama ve eğlence sektörlerinde belirli mal ve hizmetlerin KDV oranı %20’den %5’e düşürülürken, satın alınan konutlar için indirimli Damga Vergisi ve Arazi Vergisi oranları uygulanacağı duyurulmuştur. Sıfır oran aralığı ise 125.000 sterlinden 500.000 sterline yükseltilmiştir. Ayrıca 500.000 sterlin üzerindeki alımlarda 15.000 sterlin vergi indiriminden yararlanılacaktır (FTI Danışmanlık, 2021). Böylelikle Covid-

19 virüs salgınının inşaat ve emlak sektöründeki olumsuz ekonomik etkileri azaltılmaya çalışılmıştır.

İşletme oranları vergisi mükellefi işletmeler, 31 Mart 2021 tarihine kadar hiçbir işletme oranları vergisi ödemeyecektir. Bu durumun işletmelerin % 90'ına kadarını kapsaması beklenmektedir (BDO, 2021). Böylece işletmelerin Covid-19 virüs salgınının olumsuz ekonomik etkilerinden en az düzeyde etkilenmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır.

COVID-19 salgını sırasında İngiltere'ye getirilen hayati tıbbi malzeme ve kişisel koruyucu ekipmanlardan alınan ithalat vergileri ve KDV 31 Temmuz 2020 tarihine kadar kaldırılmıştır. Bu destekten yalnızca ithal edilen mallar etkilenecek olup, ithal edilen malların yurtiçi satışları üzerinden KDV normal oranda uygulanmaya devam edecektir (FTI Danışmanlık, 2021). Bunun bakım evlerini, hayır kurumlarını ve işyerlerini 100 milyon sterlin civarında rahatlatması ve aynı oranda hazineye mal olması beklenmektedir (Hükümet Enstitüsü, 2020). Böylece devlet vergi gelirlerinden vazgeçmek suretiyle hayati öneme haiz tıbbi malzemeleri vatandaşlar ve kurumlar tarafından daha uygun maliyetli olarak elde edilmesini sağlamış olmaktadır.

Maliye bakanı 1 Mayıs 2020'den itibaren kâğıt yayınlardakiyle uyumlu olacak şekilde e-yayınlara da sıfır oranlı vergi uygulanacağını duyurmuştur. E yayınlara sıfır oranlı verginin ileri bir tarihte uygulanması planlanmaktayken Covid-19 virüs salgını nedeniyle bu tarih öne çekilmiştir (FTI Danışmanlık, 2021). Bununla birlikte Özdeğerlendirme vergisi (stopaj) için ödeme süresi altı ay uzatılmıştır. 2020 yılı Temmuz ayı sonunda yapılması gereken ödemeler 2021 yılı Ocak ayı sonuna ertelenmiştir (BDO, 2021). Ertelenen ödemelerle birlikte özellikle restoranlar gibi salgın sürecinde ekonomik bunalım içerisine düşmesi olası işletmelerin rahatlatılmasının amaçlanıldığı söylenilebilir.

2.1.2. Finansal Destekler

2.1.2.1. Hibe Destekleri

Perakende, konaklama ve eğlence sektörlerindeki işletmelere yerel yönetimler tarafından 25.000 sterlin nakit hibe sağlanacağı duyurulmuştur. Küçük işletme oranları vergisi indirimi için uygun olan tüm işletmelere ayrıca 10.000 sterlin hibe verilirken, kırsal

vergisi indirimi için uygun tüm işletmelere 10.000 sterlinlik hibe de ödenmektedir (Hükümet Enstitüsü, 2020). Yerel makamlara, işletme mülkünün değerinin 51.000 sterlin altında olduğu her kapanma dönemi için 1.000 sterlin, daha yüksek değerli mülkler için 1.500 sterlin ödeme yapma yetkisi verilmiştir (BDO, 2021). Hibe, her ek 14 günlük kapatma dönemini kapsayacak şekilde uzatılmaktadır. İşletme 28 gün veya 2 ödeme döngüsünde kapalıysa, mülkün oranlanabilir değerine bağlı olarak 1,334 sterlin, 2,000 sterlin veya 3,000 sterlin nakit hibe ödenmektedir (İşletme, Enerji ve Endüstriyel Strateji Departmanı, 2021). Yalnızca kredi odaklı değil aynı zamanda hibe odaklı destek politikası uygulamanın, işletmelerin salgın sürecinde ödeyebileceklerinin çok üzerinde kredi borçlanmasına ihtiyaç duymasını engeleyeceği de açıktır.

18 Nisan 2020 tarihinde, Mart 2020'de sağlanan 1,6 milyar sterline ek olarak sosyal bakım için 1,6 milyar sterlinlik yeni bir finansman açıklanmıştır. Ayrıca nakit akışına yardımcı olmak için belediyelere 850 milyon sterlinlik bir sosyal yardım hibesi sağlanmıştır. 14 Mayıs 2020 tarihinde yeni bir fon aracılığıyla sosyal bakım sağlayıcılarını desteklemek için ek olarak 600 milyon sterlinlik hibe yapılmıştır. Finansman, bakım evlerindeki bulaşma oranını azaltmak için yetişkin sosyal bakım sağlayıcılarını ve daha geniş işgücü dayanıklılığını destekleyecektir. Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı, yetişkin sosyal bakım eylem planı çerçevesinde 3 ay içerisinde 20.000 kişiyi sosyal bakımda çalışmaya teşvik etmeyi hedeflemektedir. Hükümet 4 milyon sterlinlik sosyal bakım işe alım kampanyası aracılığıyla iş arayanları bakım sektöründe çalışmaya teşvik etmekte ve ücretsiz başlangıç eğitimine erişimlerini sağlamaktadır (Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı, 2021). Covid-19 virüs salgını sürecinde ihtiyacın azami düzeye çıktığı gerek sosyal bakım kuruluşları gerekse sosyal bakım çalışanları için yukarıda açıklandığı üzere hibe ve teşvikler duyurulmuştur.

Balıkçılık endüstrisine 9 milyon sterline kadar hibe sağlamak için üç aylık bir program ve balıkçıların avları için alternatif yerel pazarlar bulmasına yardımcı olmak amacıyla ek olarak 1 milyon sterlinlik bir destek programı açıklanmıştır. Balıkçılar uzunluğu 24 metreden kısa bir tekne kullanmaları ve 2019'da 10.000 sterlin veya daha fazla satış kaydetmiş olmaları durumunda destekten yararlanmaya uygun olacaklardır. Aynı zamanda balık ve kabuklu deniz ürünleri yetiştiren işletmeler de destekten yararlanmaya uygun olacaklardır (Hükümet Enstitüsü, 2020). Covid-19 virüs salgınından etkilenen hayvanat bahçesi veya akvaryumlar için ise 730.000 sterline kadar destek ödeneği

sağlanmıştır. Hibe ile bu işletmelerin masraflarının Mart 2021 tarihine kadar desteklenmesi amaçlanmaktadır (Çevre, Gıda ve Köy İşleri Dairesi, 2020). Balıkçılık, hayvanat bahçesi ve akvaryum işletmeleri gibi spesifik sektörlerin dahi salgın sürecinde ihmal edilmeyip finansal olarak desteklenmiş olması, salgın sürecinde uygulanan etkili finansal destek politikasının açık bir göstergesidir.

2.1.2.2. Kredi Destekleri

Teminatsız kısa vadeli ticari senetler satın alınmak suretiyle finans sektöründe olmayan büyük işletmelerin destekleneceği duyurulmuştur. Bu durum şirketlerin nakde kolay erişebilmesi için kısa vadeli krediler sağlamak anlamına gelmektedir. Bu destek İngiltere’de ki tüm anonim şirketleri kapsamaktadır (Hükümet Enstitüsü, 2020). Bununla birlikte Geri sıçrama kredisi programı 27 Nisan 2020’de duyurulmuştur. Bu program borç için %100 devlet garantisi sunmaktadır. Ayrıca ilk yılın faizi de devlet tarafından ödenmektedir. Krediler, bir işletmenin yıllık cirosunun %25'ine ve maksimum 50.000 sterline kadardır (Hükümet Enstitüsü, 2020). Devlet garantili kredilerle kredi kuruluşlarının kredi talep eden işletmelere daha kolay kredi sağlamalarının önü açılmak istenmiştir.

Covid-19 iş kesintisi kredi programıyla 26 Mayıs 2020’den itibaren, bir işletmenin cirosunun %25'ine ve maksimum 200 milyon sterline kadar kredi sağlanacaktır. Devlet kredinin anapara tutarı ve ilk 12 aylık faiz için borç verenlere garanti verecektir. Bu garantiler, ticari bankalar tarafından sağlanan yıllık cirosu 45 milyon ila 250 milyon sterlin arasında olan firmalar için borçlu başına 25 milyon sterline kadar ve yıllık cirosu 250 milyon sterlin üzerinde olan şirketler için borçlu başına 50 milyon sterline kadar olan kredilerin %80'ine kadar sağlanmaktadır (FTI Danışmanlık, 2021). Covid-19 büyük iş kesintisi kredi programı ise cirosu 45 milyon sterlinin üzerinde olan işletmeler için 25 milyon sterline kadar kredilerin %80'ini ve 250 milyon sterlin üzerinde cirosu olan şirketler için 200 milyon sterline kadar olan kredileri garanti etmektedir. Krediler, ciroların % 25'i ile sınırlıdır. Diğer programların aksine, ilk 12 ay için devlet faiz ödemelerini karşılamayacaktır. 50 milyon Sterlinden daha büyük kredi kullanan şirketler, temettüler, hisse geri alımları, nakit ikramiye ve üst düzey yöneticilere ödül ödemesi yönünden kısıtlamaya tabi tutulacaklardır (Hükümet Enstitüsü, 2020). Böylece iş

kesintisi kredi programlarıyla gerek küçük gerekse büyük işletmelerin ulaşabileceği devle garantili kredi destek programları sunulmuş bulunmaktadır.

20 Nisan 2020'de İngiltere'de inovasyonu yönlendiren firmaları korumak için Gelecek Fonu adı altında 1,25 milyar sterlinlik bir Covid-19 destek paketinin başlatıldığı duyurulmuştur. Krizden etkilenen yüksek büyüme oranlı şirketler için 500 milyon sterlinlik, araştırma ve geliştirmeye odaklanan KOBİ'ler için 750 milyon sterlinlik finansman sağlanmıştır (BDO, 2021). Fon Covid-19 virüs salgını sürecinde maksimum 36 ay vade için 125.000 Sterlin ile 5.000.000 Sterlin arasındaki tutarlarda teminatsız kredi sunmaktadır. Program 20 Mayıs 2020'de başlatılmıştır. Bir şirketin uygun olması için, son 5 yılda üçüncü kişi konumundaki yatırımcılardan en az 250.000 sterlin öz sermaye yatırımı toplamış ve İngiltere'de önemli bir varlığa sahip olması gerekmektedir. Faiz oranıysa en az %8 olacak şekilde belirlenmiştir (FTI Danışmanlık, 2021). Böylece uluslararası yatırım çeken ve gelecek vaat eden işletmelerin Covid-19 virüs salgını sürecinde desteklenmesi amaçlanmıştır.

Düşük taban oranının işletmelere kredi verme sürecine aktarılmasına yardımcı olmak için İngiltere Merkez Bankası ayrıca bankalara taban orandan yani % 0,1'den dört yıllık finansman sunacak yeni bir program duyurmuştur. Bankalar, işletmelere kullandırdıkları tutarın % 10'una kadar borçlanabilecek ve özellikle KOBİ'lere kredi vermeyi artıran bankalar için ek finansman sağlanacaktır. Program kapsamında bankalara 100 milyar sterlinden fazla finansman sağlanması beklenmektedir. Ayrıca bankaların kredilerde uğrayabilecekleri zararları hafifletmek için ellerinde tutmaları gereken para miktarı % 1'den % 0'a düşürülmüştür. İngiltere Merkez Bankasıncı bu durumun Birleşik Krallık'taki bankaların kredi verme kapasitelerini 190 milyar sterline kadar artırması beklenmektedir (Hükümet Enstitüsü, 2020). 17 Mart 2020 tarihinde konut kredisi sağlayıcıları tarafından finansal ihtiyacı olanlara ödeme tatili sunulacağı duyurulmuştur. Covid-19 nedeniyle mali zorluklar yaşayanların ödeme tatili taleplerinin 31 Ocak 2021 tarihine kadar yapılması gerekmektedir. Ancak tüm borçlular için, ödeme tatili süresince yine de faiz tahakkuk edecektir (BDO, 2021). Böylece açıklanan tedbirlerle hem bankaların kredi verme kapasitelerinin artırıldığı gözlemlenirken aynı zamanda kredi borçları da ertelenmek suretiyle ödeme kolaylığı sağlanmıştır.

Düşük faizli kredilerin uygun koşullarda kullanılması amacıyla Merkez Bankası faiz baz puanını 11 Mart 2020 tarihinde % 0,75'ten % 0,25'e, ardından 19 Mart 2020 tarihinde % 0,1'e indirmiştir (Hükümet Enstitüsü, 2020). Ticari kredi sigortası, işletmeleri mal sattıkları şirketlerin ödeme gecikmelerine karşı korumaktadır. 4 Haziran 2020 tarihinde hükümet Ticari kredi sigortası desteğiyle 10 milyar sterline kadar işlemi garanti edeceğini duyurmuştur (Hükümet Enstitüsü, 2020). Bununla birlikte araştırma ve geliştirme yoğunluklu KOBİ'lere sağlanmak üzere yenilikçiliği artırmaktan sorumlu kamu kurumu olan İnovasyon Kurumuna 750 milyon sterlinlik hibe ve kredi fonu sağlanmıştır. Bu şekilde mevcut 2.500 inovasyon kurumu yararlanıcısına ve inovasyon kurumu finansmanı almayan yaklaşık 1.200 firmaya destek sunulması amaçlanmaktadır (BDO, 2021). Düşürülen faiz oranlarıyla kredi maliyetleri minimuma indirilirken, ticari kredi sigortası programıyla Covid-19 virüs salgını sürecinde değişen ekonomik koşullarda işletmelerin alacaklarını tahsil etme kaygısından kurtulmaları ve Ar-Ge ağırlıklı çalışan KOBİ'ler içinde inovasyon destekleriyle finansman destekleri sağlanmıştır.

2.1.3. İstihdama Yönelik Destekler

İlk başlangıç programı kapsamında 16 ile 24 yaş arasındakiler için yaratılan yeni işlerde devlet emeklilik primlerine asgari düzeyde otomatik katkı sağlarken, bu işlerde çalıştırılan kişiler için asgari ücretin tamamını ödeyecekken, stajyerlik ve çıraklık desteği kapsamında, işe alınan her yeni stajyer için işverenlere 1.000 sterlin destek sağlanacağı açıklanmışken, çıraklık desteği kapsamında ise 01.08.2020 tarihinden itibaren 25 yaşın altında işe alınan her çırak için 2.000 sterlin, 25 yaş ve üstü her çırak için ise 1.500 Sterlin destek sağlanacağı açıklanmıştır (FTI Danışmanlık, 2021). Böylece iş hayatına yeni başlayacak olan erken yaştaki vatandaşların istihdamında Covid-19 virüs salgını sürecinde bir aksamanın olmaması amaçlanmıştır.

Yasal hastalık ücreti ödemesi, normal koşullarda hastalığın dördüncü gününden itibaren sağlanmakta ve haftada 94,25 sterlin olarak ödenmektedir. Covid-19 virüs salgını sürecindeyse 250'den az çalışanı olan KOBİ'lere, ilk günden itibaren 14 güne kadar ve çalışan başına 188,50 sterlin Covid-19 ile ilgili hastalık ücreti geri ödenmektedir (Hükümet Enstitüsü, 2020). Ayrıca 13 Mart 2020 tarihinde veya sonrasında 2 haftaya kadar Covid-19 veya kendi kendine izolasyon nedeniyle çalışamayanlar için 250'den az çalışanı olan tüm işverenlere yasal hastalık ödemesi katkıları iade edilmektedir (FTI

Danışmanlık, 2021). Gerek Covid-19 virüs salgınından hasta olanlara hastalıklarının ilk gününden itibaren hastalık ödemesi yapılması gerekse kendisini izole edenlere yapılan hastalık ödemeleri hem salgının yayılmasının engellenmesi hem de Covid-19 virüsünden hasta olanlar için etkili bir destek olmuştur.

Covid-19 iş muhafaza programı, zorunlu izne ayırma nedeniyle işçinin çalışmadığı saatler için 30 Eylül 2021 tarihine kadar işçilere aylıklarının %80'inin devlet tarafından ödenmesini sağlayan programdır. İş muhafaza programı kapsamında ödenecek aylık ücret en fazla 2.500 sterlin olacaktır (HM Gelir ve Gümrük Kurumu, 2021). Program kapsamında sağlanan fon miktarının bir sınırı yoktur. Planın yalnızca 2020 yılı Ekim ayı sonuna kadar, net 56 milyar sterline mal olacağını tahmin edilmiştir (Hükümet Enstitüsü, 2020). Serbest meslek sahipleri için uygulanan gelir destek programı ise 2016-17, 2017-18 ve 2018-19 yılları arasında 50.000 sterlinden az ortalama ticari karı olan serbest meslek sahibi kişilere açıktır. Serbest meslek sahibi kişiler, Mart 2020'den Mayıs 2020 tarihine kadar 3 ayı kapsayacak şekilde ayda 2.500 sterline kadar son üç yıldaki ortalama aylık kârlarının % 80'i değerinde karşılıksız destek alacaklardır (Çalışma ve Emeklilik Dairesi, 2021). Programın Nisan 2021 tarihine kadar sürdürüleceği açıklanmıştır. Yararlanıcılara Kasım 2020-Ocak 2021 ve Şubat 2021-Nisan 2021 dönemlerinde ortalama aylık ticari karlarının % 80'i ödenecektir. Ancak bu tutar üç ay için en fazla 7.500 Sterlin olacak şekilde belirlenmiştir (HMRC, 2021). Zorunlu izinli olan çalışanlar için devlet tarafından karşılanılan çalışılmayan saat ücreti oranı 1 Eylül 2020'den itibaren % 70'e, 1 Ekim 2020'den itibaren % 60'a düşürülmüştür (HM Gelir ve Gümrük Kurumu, 2021). Açıklanan istihdam paketleriyle hem serbest çalışanların hem bağlı çalışanların hem de iş hayatına yeni adım atacak olan stajyer ve çıraklar için gelir destekleri sağlanmış ve böylece Covid-19 virüs salgını sürecinde istihdamın sürdürülmesi amaçlanmıştır.

2.1.4. Diğer Destekler

Konut yardımı alanların kira ödemelerini karşılamak için sunulan destek artırılmıştır. Bu kapsamda, konut yardımı alan kiracılar bölgelerindeki en ucuz mülklerin kirasının % 30'unu karşılamaya yetecek meblağı konut yardımı olarak alacakları duyurulmuştur (Hükümet Enstitüsü, 2020). Aynı zamanda ticari kiracılar 31 Aralık 2020 tarihine kadar yapamadıkları kira ödemeleri nedeniyle işyerlerinden çıkarılmaya zorlanamayacak ve

ticari kiracıların kira sözleşmeleri de kendiliğinden sonlanmayacaktır (FTI Danışmanlık, 2021). Bu şekilde hem kiralık konutlarda kalanlarda kalanlara sağlanan desteklerle salgın sürecinde vatandaşların kiralarını ödeyemeyerek zor durumda kalmaları engellenmek istenirken, aynı zamanda ticari kiracılar da devlet koruması altına almıştır.

Sivil toplum ve sosyal girişim kuruluşlarının Covid-19 salgını sırasında ülkeyi destekleyen hayati çalışmalarına devam edebilmesini sağlamak için 750 milyon sterlinlik kamu harcaması yapıldığı duyurulmuştur. Bu finansmanla düşük evleri, dezavantajlı insanlara yiyecek sağlamak vb. amaçlarla sahada olan hayır kurumlarını fonlamak amaçlanmıştır (Hükümet Enstitüsü, 2020). İngiltere'deki hayır kurumlarını finanse etmek için Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı tarafından yönetilen hastaneler için 200 milyon sterlin dahil olmak üzere merkezi hükümet tarafından 360 milyon sterlinlik fon tahsis edilmiştir (Sivil Toplum Ofisi, 2021). Bunun yanında bakım evlerinde bulunan insanları güvende tutmak için 13 Mayıs 2020'de yetişkin sosyal bakım enfeksiyon kontrol fonu aracılığıyla hizmet sağlayıcılarını desteklemek için ek 600 milyon sterlinlik bir hibe duyurulmuştur. Aynı zamanda yerel yönetimler için 1,6 milyar sterlin taburcu desteği fonu ile sosyal bakım kurumları için 1,3 milyar sterlinlik fon ayrılmıştır (Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı, 2021). Covid-19 virüs salgınıyla mücadelede desteği yadsınamaz derecede olan sosyal sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve diğer sosyal destek mekanizmalarının, sağlanan finansmanlarla sosyal yardım alanında Covid-19 virüs salgını sürecinde aktif katkı sağladığı görülmektedir.

Yerel makamlar tarafından dezavantajlı kişileri desteklemek için kullanılacak mağduriyet fonuna 500 milyon sterlin ayrılmıştır. Bu yardım genel olarak insanların borçlu olduğu belediye vergisi miktarında indirim şeklinde verilmektedir (Hükümet Enstitüsü, 2020). Bu şekilde dezavantajlı kişiler için yalnızca merkezi hükümet değil aynı zamanda yerel makamlarında finansman desteği sunduğu görülmektedir. Aynı zamanda İflas Yasasının hukuka aykırı ticaret hükmü 1 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 ay süreyle geriye dönük olarak geçici olarak askıya alınmıştır. Askıya alma, şirketin iflas edebileceğine inansalar bile, şirket yöneticilerinin ticarete devam etmelerine ve personel ve tedarikçilere ödeme yapmalarına olanak tanıyacaktır. Mevcut hileli ticaret yasaları ve yöneticinin yetkisiz kılınması tehdidi, yöneticinin kötü davranışına karşı caydırıcı olmaya devam edecektir (FTI Danışmanlık, 2021). Böylece herhangi bir aksama olmaksızın ticari yaşantının sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Covid-19 virüs salgını kriziyle mücadelede kamu hizmetlerine ek finansman sağlamak için acil müdahale fonu kurulmuştur. Bu fon 5 milyar sterlin tutarındayken, 13 Nisan 2020 tarihinde Hazine bu tutarın toplam 14,5 milyar Sterline yükseltildiğini açıklamıştır. Ayrılan bütçenin yarısından fazlası, solunum cihazları ve koruyucu ekipman için ek para ve emekli veya stajyer sağlık personelinin işe alınmasına yardımcı olmak dahil, doğrudan sağlık hizmetlerine tahsis edilmiştir. Bu paranın bir kısmı (2,9 milyar Sterlin) hastaneden taburcu olacaklar ve yerel bakım hizmetleri için tahsis edilmiştir. Fon ayrıca yerel yetkililere ek destek (1,6 milyar Sterlin) ve izole edilmiş dezavantajlı insanlara yiyecek paketleri (0,9 milyar Sterlin) sağlamak içinde kaynak ayırmıştır. Bunun da ötesinde, önemli çalışanların işe gidebilmesi için temel hizmetlerin çalışır halde tutulduğu gibi, demiryolu sağlayıcılarının zararlarının maliyetini karşılamak için de 3,5 milyar Sterlin ayrılmıştır (Hükümet Enstitüsü, 2020). Ayrılan bu fonla Covid-19 virüs salgını sürecinde acil nakit ihtiyacı duyulan alanların hızlı bir şekilde fonlanmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere zorunlu izin uygulaması neticesinde oransal olarak en fazla iş muhafaza programı destek talebinde bulunan kesim beşin üzerinde çalışanı bulunan işverenler olmuştur.

Tablo 1: 30 Nisan 2021 Tarihi İtibariyle Covid-19 İş Muhafaza Programı Talepleri

Personel sayısı	Personeli izinli olan işverenler	Alış oranı	1 Kasım 2020 ile 30 Nisan 2021 arasında yapılan taleplerin değeri (milyon £)
1	161.100	22,00%	839
2-4	268.000	38,00%	2.823
5-9	115.600	46,00%	2.549
10-19	63.500	47,00%	2.437
20-49	44.400	52,00%	2.981
50-99	12.600	46,00%	1.410
100-249	7.600	47,00%	1.434
250+	5.200	48,00%	5.885
Bilinmeyen	600	-	19
Toplam	678.700	35,00%	20.377

Kaynak: Coronavirus Job Retention Scheme statistics: 1 July 2021, <https://www.gov.uk/government/statistics/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-1-july-2021/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-1-july-2021>, (02.07.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanılmıştır.

İş muhafaza programından en fazla yararlanan sektör % 64'le konaklama ve yemek hizmetleri olurken, onu % 55'le sanat, eğlence ve dinlenme sektörü takip etmektedir. Nitekim bu sektörler Covid-19 virüs salgınının olumsuz etkilerini en fazla hisseden sektörler olmuştur.

Tablo 2: 30 Nisan 2021 Tarihi İtibariyle Sektörlere Göre Covid-19 İş Muhafaza Programı Talepleri

Sektör	Personeli izinli olan işverenler	Alış oranı	1 Kasım 2020 ile 30 Nisan 2021 arasında yapılan taleplerin değeri (milyon £)
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	4.200	13,00%	77
Madencilik ve Taşocakçılığı	300	25,00%	12
İmalat	41.800	41,00%	1.415
Enerji Üretimi ve Tedariği	400	28,00%	18
Su Temini, Kanalizasyon ve Atık	2.200	38,00%	70
İnşaat	73.200	31,00%	1.183
Toptan ve Perakende, Motorlu Taşıtların Onarımı	110.200	44,00%	3.736
Nakliye ve Depolama	28.700	38,00%	1.105
Konaklama ve Yemek Hizmetleri	84.600	64,00%	5.069
Bilgi ve İletişim	34.100	23,00%	573
Finans ve Sigorta	7.900	23,00%	153
Emlak	17.300	36,00%	305
Profesyonel, Bilimsel ve Teknik	88.600	29,00%	1.297
İdari ve Destek Hizmetleri	62.000	38,00%	1.727
Kamu Yönetimi ve Güvenlik, Sosyal Güvenlik	300	4,00%	28
Eğitim	15.100	38,00%	516
Sağlık ve Sosyal Hizmet	27.500	27,00%	596
Sanat, Eğlence ve Dinlenme	22.600	55,00%	1.317
Diğer Hizmet Faaliyetleri	44.100	47,00%	912
Haneler	1.600	2,00%	14
Bilinmeyen ve Diğer	12.000	-	253
Toplam	678.700	35,00%	20.377

Kaynak: Coronavirus Job Retention Scheme statistics: 1 July 2021, <https://www.gov.uk/government/statistics/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-1-july-2021/coronavirus-job-retention-scheme-statistics-1-july-2021>, (02.07.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.2. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Kanada'da Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler

Dünyanın genelini olumsuz yönde etkileyen Covid-19 virüs salgınından önemli derecede etkilenen ülkelerden bir tanesi de Kanada'dır. Nitekim Kanada'da da hızla yayılan virüsün restoran, kafe, bar, ulaşım gibi hizmet sektöründe yarattığı olumsuz etkilerle birlikte, tüm ekonomiyi etkileyen ulusal kapanmalar mali teşvik ve finansal destek paketlerinin de açıklanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Covid-19 virüs salgını sürecinde Kanada'da açıklanan mali teşvik ve finansal destek paketlerine aşağıda yer verilmiştir.

2.2.1. Vergi Destekleri

Maskeler ve eldivenler gibi kişisel koruyucu ekipmanlar dahil olmak üzere belirli tıbbi ürünler için gümrük vergisi sıfırlanmıştır (Finans Bakanlığı, 2020). Bireyler için gelir vergisi beyannamesi vade tarihi 1 Haziran 2020'ye (30 Nisan 2020'den) ertelenmiştir. Bununla birlikte 31 Aralık 2019'da sona eren bir vergilendirme yılı olan tröstler için iade beyannamesi vade tarihi 1 Mayıs 2020'ye (30 Mart 2020'den) ertelenmiştir. Ayrıca 18 Mart 2020 sonrası ve Eylül 2020 öncesinde borçlu olunan her türlü gelir vergisi tutarı 31 Ağustos 2020 sonrasına ertelenmiştir. 18 Mart 2020 - 31 Ağustos 2020 tarihleri arasında, ertelenmiş gelir vergisi tutarlarına faiz veya ceza uygulanmayacaktır (OECD, 21.04.2020). Sağlanan vergi destekleriyle Covid-19 virüs salgını döneminde finansal zorluk yaşayan vergi mükelleflerinin vergi yükümlülükleri ertelenerek destek olunmak amaçlanmıştır.

2.2.2. Finansal Destekler

2.2.2.1. Hibe Destekleri

Kanada Kraliyet Bankası, Kanada'nın önde gelen 70 markasını, ulusal Ticaret Odası ağını, iş derneklerini ve Kanadalıları "yerel sevgiyi göstermek" için bir araya getirmiştir. Hareket, Kanadalıları yerel satın almaya, yemek yemeye ve alışveriş yapmaya teşvik etmektedir. Federal Hükümetin de desteğiyle, bu yardım fonuna toplam katkı 14 milyon doların üzerindedir. Programa tüm sektörlerden ve Kanada'nın tüm bölgelerinden küçük ve orta ölçekli şirketler yani KOBİ'ler başvurabilir. Ancak Devlet kuruluşları, belediyeler, hayır kurumları ve ticaret odası ağı başvuru yapmaya uygun değildir.

Başvuru yapacak olan şirket ve kuruluşlar 1 Mart 2020 tarihinden önce Kanada'da kurulmuş olmalı ve 75'ten fazla çalışanı olmamalıdır. Aynı zamanda yıllık 150.000 dolar ila 3.000.000 dolar arası cirosu olmalıdır. 1.000.000 dolarlık ticari sorumluluk sigortasına sahip olmalıdır. Finansman başvurusunda yer alan belirli faaliyetlere yönelik olarak kamu fonlarından başka katkı almamalıdır. Başvuru başına kullanılabilen maksimum hibe miktarı 5.000 dolardır. Program kapsamında Covid-19 kaynaklı uygun harcamalar için hibe verilir (Ontario Ticaret Odası, 2020). Böylece Covid-19 virüs salgını döneminde daralan ticari faaliyetler için bir can suyu oluşturulmak istenmiştir.

Kanada doğa bilimleri ve mühendislik araştırmaları birliği finansmanı programı kapsamında özel sektör, kamu sektörü veya kar amacı gütmeyen kuruluşlarla işbirliği yapan üniversite araştırmacılarına hibe verilecektir. 1 yıla kadar süreli projelere 50.000 dolara kadar hibe sağlanmaktadır. Bu yolla Kanada'da bulunan 11.000'den fazla birinci sınıf araştırmacı desteklenmektedir. Program kapsamında 4.000'den fazla şirketle araştırma işbirlikleri finanse edilmektedir. Pandemiyle ilgili araştırma ve teknik zorlukları ele almak için akademik araştırmacılar ile kamu ve kar amacı gütmeyen sektörler ve sanayi arasındaki işbirliğini teşvik etmek için toplam 15 milyon dolara kadar destek sağlanmaktadır. Doğrudan Covid-19 virüs salgınıyla ilgili bilim, teknoloji ve mühendislik konuları bu uygulamalar için uygundur. Araştırma süreci boyunca dahil olacak ve projenin uzmanlığıyla ilgili veya araştırma sonuçlarını kullanabilecek özel, kamu veya kar amacı gütmeyen sektörden olan ortaklara da hibe sağlanacaktır. Ortak kuruluşlardan nakit katkı sağlanması gerekli değildir (NSERC, t.y.). Aynı zamanda Covid-19 virüs salgınına karşı aşı geliştirilmesi için de Kanada tarafından pek çok projeye finansal destek sağlanmıştır.

Hükümet, 38 milyon insanı aşılama yetecek 76 milyon dozluk Covid-19 aşı adayını güvence altına almak için Medicago firması ile bir anlaşma imzalamıştır. Toplam 428 milyon dolar değerindeki proje ile Medicago şirketinin benzersiz bitki tabanlı üretim platformunda geliştirilen virüs benzeri partikül aşısını klinik deneyler yoluyla iletilecektir. Bu, Kanada Hükümeti'nin güvence altına aldığı yerel olarak geliştirilen ilk aşı adayıdır. Ayrıca, yerli biyoteknoloji şirketi PNI'ye 18,2 milyon dolara kadar yatırım yapılacağı duyurulmuştur. Bu yatırım, klinik öncesi çalışmalar ve klinik deneyler yoluyla Covid-19 aşısının geliştirilmesine yardımcı olmak için 24,27 milyon dolarlık bir projeyi desteklemektedir. Ayrıca, klinik denemelerin çeşitli aşamalarında altı adet Covid-

19 aşı çalışmasını ilerletmek için Kanada Ulusal Araştırma Konseyi Endüstriyel Araştırma Yardım Programı aracılığıyla 23,2 milyon dolara kadar fon sağlamaktadır. Aşı geliştirme, tedavi ilaçları üretimi ve virüs takibini içerecek şekilde Covid-19 ile savaşmak için Bilimi Harekete Geçirme Planı kapsamında 1 milyar dolardan fazla destek sağlanmıştır. Özel sektör tarafından yürütülen Covid-19 aşısı ve tedavi klinik denemelerinin yanı sıra Kanada'da biyo-üretim fırsatlarını desteklemek için 600 milyon dolar destek açıklanmıştır (Başbakanlık, 2020). Aşı çalışmalarına sağlanan finansmanla aşular bulunduğu anda aşuya erken erişimin garanti altına alınmasının amaçlandığı ortadadır.

Yerli toplulukların acil ihtiyaçlarını karşılamak için Yerli Topluluğu Destek Fonu kapsamında 685 milyon dolar destek sağlanmıştır. Bu fon yaşlılar, savunmasız kişilere ilişkin topluluk üyeleri için destek, gıda güvensizliğini ele almak için önlemler, çocuklar için eğitim ve diğer destekler, akıl sağlığı yardımı ve Covid-19 acil müdahale hizmetleri için kullanılabilir. Ayrıca yerli topluluklara bir dizi federal sağlık önlemini desteklemek için 100 milyon dolar destek sağlanmıştır (Yerli Hizmetleri Bakanlığı, 2020). Acil Durum Çiftlik İçi Destek Fonu 31 Temmuz 2020'de açıklanmış ve yerli ve geçici yabancı işçiler için korumaları artırmak ve çiftliklerdeki COVID-19 salgınlarını gidermek için 35 milyon dolar kaynak sağlanmıştır. Program, acil COVID-19 müdahale faaliyetleri için alıcı başına hibe olarak 100.000 dolara kadar destek sağlamaktadır (Tarım ve Tarımsal Gıda Bakanlığı, 2021). Kanada Deniz Ürünleri Dengeleme Fonu aracılığıyla balık ve deniz ürünleri işleme sektörüne 62,5 milyon dolarlık destek sağlanmıştır. Bu destek, işletmelerin satılmayan ürünler için depolama kapasitesi eklemelerine, işçiler için yeni sağlık ve güvenlik önlemlerine uymalarına, bitmiş deniz ürünlerinin üretkenliğini ve kalitesini iyileştirmek için yeni üretim teknolojilerini desteklemeye ve ürünleri değişen gereksinimlere ve yeni pazar taleplerine yanıt verecek şekilde uyarlamalarına katkı sağlayacaktır (Balıkçılık ve Okyanuslar Bakanlığı, 2020). Açıklanan desteklerle Covid-19 virüs salgını döneminde çiftçiler, balıkçılar ve yerliler gibi desteklenmesi kritik önemde bulunan gruplara finansman sağlanarak hem gıda güvenliğinin sağlanması amaçlanmış, hem de salgın döneminde oluşan finansal zorluğun aşılmasına yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

Kültürel miras ve spor kuruluşları için acil durum destek fonu kapsamında Covid-19 virüs salgını nedeniyle önemli kayıplarla karşı karşıya kalan kültürel miras ve spor

kuruluşlarının mali baskılarını hafifletmeye yardımcı olmak için 500 milyon dolarlık Acil destek Fonu oluşturulurken, prodüksiyon şirketlerini tazmin etmek amacıyla sektöre 50 milyon dolar kadar kaynak sağlanmaktadır. Ayrıca Kanada'nın ulusal müzesine ve Ulusal Savaş Alanları Komisyonu'na yardımcı olmak için 25,7 milyon dolarlık destek sağlanmıştır (Kanada Mirası Bakanlığı, 2020). Ulusal Sanat Merkezinin faaliyetlerinin devamlılığını sağlamasına ve halka yeniden açılmaya hazır olmasına yardımcı olmak için 18,2 milyon dolarlık destek sağlanmıştır (Pringle, 2020). Böylece gerek müzelerin gerek prodüksiyon şirketlerinin gerekse kültürel kuruluşların Covid-19 virüs salgını döneminde içerisine düşebileceği mali zorlukları aşmalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Kanada Acil Öğrenci Yardımı, orta öğretim sonrası öğrencilere ve Covid-19 nedeniyle iş bulamayan yeni lise mezunları ile lise mezunlarına mali destek sağlamaktadır. Başvuran kişiler, 10 Mayıs - 29 Ağustos 2020 tarihleri arasında en fazla 16 haftalık olmak üzere her 4 haftalık süre için 1.250 dolar destek alabilirler. Başvuran kişiler, bağımlı veya engellilerse, her 4 haftalık dönem için fazladan 750 dolar (toplam 2.000 dolar) destek alabilirler (Kanada Gelir Ajansı, 2021). Engelli Kanadalılara yardımcı olmak için bir defaya mahsus, vergiden muaf 600 dolara kadar ödeme yapılmaktadır. 1 Temmuz 2020 itibariyle Kanada Gelir Ajansı Engellilik Vergisi Kredisi sertifikasına sahip olanlar, Kanada Emeklilik Planı Engellilik Maaşı, Quebec Emeklilik Planı Engellilik Maaşı ve engelli destekleri yararlanıcıları destekten faydalanabilecektir. Engelli kişiler için tek seferlik ödeme almaya hak kazanan yaşlılar toplam 600 dolar destek alacaklardır. 600 doların altında tek seferlik destek ödemesi alan emekli maaşı sahibi yaşlıların ödemeleri program kapsamında 600 dolara tamamlanacaktır (Kanada Hükümeti, 2020). Böylece yapılan desteklerle öğrenci ve engelli gibi daha az gelir elde ettiği düşünülen grupların salgın döneminde düşebilecekleri mali zorlukları aşmalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Acil durum kira desteği programıyla uygun işletmelere doğrudan ve erişimi kolay kira ve ipotek desteği sağlanacaktır. Gelir düşüşü yaşayan işletmeler, hayır kurumları ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar da giderlerinin en fazla yüzde 65'ine kadar desteklenecektir. Kuruluşlar aynı zamanda geriye dönük olarak da talepte bulunabileceklerdir. Kira ve ipotek desteğinin Haziran 2021'e kadar sağlanacağı duyurulmuştur. Zorunlu halk sağlığı emriyle geçici olarak kapatılan kuruluşlar için % 25'lik bir Kanada Acil Durum Kira Desteği halk sağlığı otoritesi tarafından yüzde 65'lik desteğe ek olarak verilecektir. Bu

durum sert darbelere maruz kalan işletmelerin, kar amacı gütmeyen kuruluşların ve hayır kurumlarının %90'a kadar kira desteği alabileceği anlamına gelmektedir. Ekim 2020 başında devlet, küçük işletmeler için Kanada Acil Durum Ticari Kira Yardımı aracılığıyla 1,8 milyar doların üzerinde kira desteği sağlamıştır. Kira yardımı, 1,18 milyon işi destekleyerek 130.000'den fazla küçük işletmeye yardımcı olmuştur (Finans Bakanlığı, 2020). Böylece salgın döneminde kirasını ödemekte zorlanacak olan işletmeler için önemli miktarda finansal destek sağlanmış olmaktadır.

Bölgesel Yardım ve Kurtarma Fonu ile Covid-19'dan olumsuz etkilenen işletme ve topluluklara destek sağlanmaktadır. Üretim, teknoloji, turizm ve bölgeler için kilit önemde olan diğer sektörlerdeki daha fazla işletme ve kuruluşa yardımcı olmak için fon aracılığıyla 1,5 milyar dolardan fazla kaynak sağlanmaktadır (Yenilik, Bilim ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, 2020). Yine program kapsamında ülke genelinde siyahi liderliğindeki iş kuruluşlarını desteklemek için Ulusal Ekosistem Fonu kapsamında 53 milyon dolara kadar yatırım yapılması amaçlanmaktadır. Böylece siyahi işletme sahiplerinin ve girişimcilerin fon ve sermayeye, mentorluğa, finansal planlama hizmetlerine ve iş eğitimine erişmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Bu girişim, yaklaşık 93 milyon dolara varan yatırım yapılan Siyahi Girişimcilik Programının bir parçasıdır (Finans Bakanlığı, 2021). Acil müdahale yardımı programıyla Covid-19'un hızlı yayılmasının yanı sıra sosyal ve sağlık üzerindeki etkilerini hafifletmek için tıbbi ve sosyal karşı önlemlerin geliştirilmesini, test edilmesini ve uygulanmasını hızlandıracak araştırma projeleri için 114,9 milyon dolar finansman sağlanmıştır. Ayrıca iki yeni araştırma projesini ve bir klinik çalışmayı desteklemek için 675.000 dolardan fazla kaynak sağlanmıştır (Başbakanlık, 2020). Sağlanan desteklerle kritik öneme sahip sektörlerle finansman ayrılmış ve Covid-19'un sosyal ve sağlık üzerindeki etkilerini hafifletmeye yönelik araştırmaların desteklenmesi sağlanmıştır.

11 Mart 2020'de Kanada Hükümeti, Kanadalıların Covid-19 salgınıyla başa çıkmalarına yardımcı olmak için 1 milyar dolarlık bir paket duyurmuştur. Bu paket, korona virüs araştırmaları ve tıbbi önlemler için 275 milyon dolar ve yeterli kişisel koruyucu ekipman tedariki sağlamak için 50 milyon dolar destek içermektedir. Bu destekler 6 Mart 2020'de açıklanan korona virüs araştırmasını finanse etmek için 27 milyon dolarlık yatırıma ek olarak yapılmaktadır. İyi üretim uygunluğunu geliştirmek, test etmek ve İnsan Sağlığı Terapötikleri tesisini geliştirerek gelecek vaat eden aşı adaylarını endüstriyel üretime

hazır hale getirmek için 15 milyon dolar büyüklüğünde bütçe sağlanmıştır (Sağlık Araştırmaları Enstitüsü, 2020). Yerli topluluklar için zihinsel sağlık hizmetlerine erişimi genişletme ve iyileştirme finansmanı ile Covid-19 salgını sürecinde zihinsel sağlık hizmetlerinin sürdürülmesine ve genişletilmesine, erişimin iyileştirilmesine ve artan talebi karşılamaya yardımcı olmak için 82,5 milyon dolarlık ruh sağlığı ve sağlık desteği sağlanmıştır. Bu finansman kuruluşların zihinsel sağlık hizmetlerini mevcut Covid-19 bağlamına uyarlamalarına yardımcı olacaktır. Fon kapsamındaki hizmetlere toplum temelli sağlık destekleri ve zihinsel sağlık ekipleri gibi kültürel açıdan uygun hizmetlere erişimin genişletilmesi, artan talebi karşılamak için sanal danışmanlık gibi akıl sağlığı hizmetlerini uyarlamak ve yerli ortakları, madde kullanımını ele almak ve tedavi hizmetlerine erişimi iyileştirmek için yenilikçi stratejiler geliştirmede desteklemek dahildir (Yerli Hizmetleri Bakanlığı, 2020). Açıklanan destek paketleri göstermektedir ki Covid-19 virüs salgını yalnızca yarattığı ekonomik olumsuz durum bağlamından değil, psikolojik ve zihinsel yönlerden de ele alınarak destekler açıklanmıştır.

Yerli topluluklar için kişisel hijyen ürünleri ve sağlıklı yiyecekler finansmanı ile yerli ailelerin ihtiyaç duydukları kişisel hijyen ürünlerini ve besleyici yiyecekleri edinebilmeleri için ek 25 milyon dolar finansman sağlanmıştır (Başbakanlık, 2020). Yerli topluluklar için okula güvenli dönüş finansmanı yerli topluluklarda okula güvenli bir dönüş sağlamak için 112 milyon dolarlık finansman sağlanmıştır. Finansman, okulların ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için öğretmenler, bekçiler ve otobüs şoförleri için maaşlar, teknolojiye erişim, e-öğrenme yazılımı satın alma ve evde öğrenim materyallerini kapsamaktadır (Yerli Hizmetleri Bakanlığı, 2020). Fon ile ülke genelinde Covid-19 nedeniyle gelir kaybına uğrayan yerlilere ait işletmelere destek sağlanacaktır. Federal hükümete kira ödeyen 21 havalimanı için Mart 2020'den Aralık 2020'ye kadar kara kiralarından vazgeçilmiştir (Finans Bakanlığı, 2020). Ayrıca yerli turizm sektörünü desteklemek için 16 milyon dolar finansman sağlanmıştır. (Yerli Hizmetleri Bakanlığı, 2021). Salgın döneminde ciddi finansal zorluklar yaşayan Havacılık sektörüne finansal destek sağlanması sektör için hayati öneme sahipken, yerli topluluklar için de salgın döneminde temel ihtiyaçlarını karşılamaları için finansal destek sağlanarak Covid-19 virüs salgınının zorluklarını daha kolay aşmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

Alanları ve hizmetleri Covid-19'a uyarlanmanın yeni yolları ile ilgili projeleri desteklemek için 31 milyon dolara kadar finansman sağlanmaktadır. Yerel projeler üç tema altında

desteklenecektir: güvenli ve canlı kamusal alanlar yaratmak, hareketlilik seçeneklerini geliştirmek ve dijital çözümler. Projeler şunları içerebilir: Ana caddelerde dış mekanda oturma alanlarının genişletilmesi, uygun fiziksel mesafeye izin vermek için oyun alanlarının yeniden düzenlenmesi, sakinlerin belediye hizmetlerine uzaktan erişmesine olanak tanıyan dijital uygulamalar yaratma. Girişim kapsamında, kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarına finansman sağlanmaktadır (Altyapı ve Topluluklar Bakanlığı, 2021). Gerek salgın döneminde gerek salgın sonrasında sağlanacak hizmetler için Covid-19 göz önünde bulundurularak dönüşüm projelerine yönelik destek sağlanması, gerek bireylerin gerekse toplulukların Covid-19'la yaşamaya uyum sağlamalarını destekleyici niteliktedir.

Eve erişme girişimine 157,5 milyon dolar finansman sağlanmıştır. Böylece Covid-19 virüs salgını sırasında evsizlik yaşayan kişiler desteklenmeye devam edilecektir. Finansman, yararlanıcılar tarafından yatak satın almak ve sosyal mesafe için fiziksel engeller ve barınaklardaki aşırı kalabalığı azaltmak için barınma sağlamak gibi bir dizi ihtiyaç için kullanılabilir (İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı, 2020). Salgını yönetmeye ve önlemeye yardımcı olmak amacıyla sığınma evlerini, cinsel saldırıdan kurtulanlara hizmet eden kuruluşları ve yerli topluluklar da dahil olmak üzere cinsiyete dayalı şiddete maruz kalanlara destek ve hizmet sağlayan Kanada genelinde binden fazla kuruluşu desteklemek için 100 milyon dolarlık finansman sağlanmıştır (Kadın ve Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı, 2020). Gençlere Covid-19 virüs salgını döneminde ihtiyaç duydukları akıl sağlığı desteğini sağlamak için Çocuk Yardım Telefonuna 7,5 milyon dolarlık finansman sağlanmıştır (Başbakanlık, 2020). Sağlanan desteklerle salgın döneminde evsizler ve şiddet gören bireyler gibi dezavantajlı konumda bulunanların desteklenerek salgın dönemini daha az zorlukla atlattıkları amaçlanmıştır.

Kanada Kızılhaç'ı aracılığıyla halk sağlığı çabalarını desteklemek ve müdahale kapasitelerini artırmak için 100 milyon dolar finansman sağlanmıştır. Bu fonla Kızıl Haç, gönüllüleri ve personeli işe alacak, eğitecek, faaliyetlerini Covid-19'a uyarlayacak ve karantina ve tecrit alanlarını destekleyecektir. Aynı zamanda personeli ve gönüllüleri için kişisel koruyucu ekipman edinmesi, sağlık hizmetleri sektörüne ve diğer önemli çalışanlara kişisel koruyucu ekipman kullanmak ve tesisler içinde enfeksiyon önleme ve kontrol önlemlerini sürdürmesi, halk sağlığı ve enfeksiyon önleme ve kontrol uzmanları kadrosunu genişletmesi ve gelecekteki dalgalara hazırlanmak için bir mobil sahra

hastanesi de dahil olmak üzere acil durum sağlık malzemeleri ve ekipmanı tedarik etmesi ve dağıtması amaçlanmaktadır (Kamu Güvenliği ve Acil Durum Hazırlık Bakanlığı, 2020). Covid-19 virüs salgınının sosyal, ekonomik ve sağlık etkileriyle karşı karşıya kalan Kanadalıların gıdaya erişimini iyileştirmek için 100 milyon dolarlık bir finansman sağlandığı duyurulmuştur. Kanada Hükümeti, Kanada'da gıda güvensizliği yaşayan kişilere ve topluluklara ulaşabilen ulusal, bölgesel ve yerel kuruluşlara finansman sağlamaktadır. Bu fon, yiyecek ve diğer temel ihtiyaçları satın almak için kullanılacaktır. Finansmanla Kanada'nın gıda bankalarını ve yerel gıda kuruluşları desteklenerek, savunmasız Kanadalıların ihtiyaç duydukları yiyecekleri en çok ihtiyaç duydukları anda alabilmeleri sağlanmaktadır (Başbakanlık, 2020). Salgın döneminde devlet yetkililerinin yetersiz kaldığı noktada en büyük destekçi sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler olmuştur. Bunun yanında salgın dönemi ve sonrasında en büyük sorununun gıda olduğu bilinciyle gıda bankalarının desteklenmesi de salgın sonrası düşünülerek verilen önemli desteklerden biri olmuştur.

İzolasyonu azaltan, yaşlıların yaşam kalitesini iyileştiren ve sosyal yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olan toplum temelli projeler sunan kuruluşları desteklemek için 20 milyon dolarlık ek finansman sağlanmıştır. Finansman, Covid-19'dan etkilenen yaşlılara anında ve temel hizmetler sağlamak için de kullanılabilir (İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı, 2020). İşe erişimi desteklemek amacıyla 2020-2021 döneminde 15 milyon dolarlık yeni bir finansman sağlanmıştır. Kuruluşlara Covid-19'a yanıt olarak işyeri erişilebilirliğini ve işlere erişimi iyileştirmek için kaynak sağlanmaktadır. İşverenlerin erişilebilir ve etkili bir şekilde iletişim kurmasına yardımcı olmak için evden çalışma düzenlemeleri desteklenmektedir. Bu destek, erişilebilir çevrimiçi eğitim fırsatlarının genişletilmesini ve evden çalışan engelli Kanadalıların işverenlerle bağlantı kurmasına yardımcı olmayı da kapsamaktadır (Finans Bakanlığı, 2020). Yaşlılara sunulan hizmetleri desteklemek için yerel kuruluşlara 9 milyon dolar katkıda bulunulmuştur. Bu hizmetler yiyeceklerin, ilaçların veya diğer ihtiyaç duyulan eşyaların teslimini sağlamak veya kişisel ihtiyaçlarını değerlendirmek ve bunları toplum destekleriyle ilişkilendirmek için kişisel sosyal yardımları içermektedir (Başbakanlık, 2020). Salgın döneminde en fazla risk altında bulunan grup olan yaşlıların ilaç ve bakım ihtiyaçları için sağlanan finansmanla salgın döneminde yaşlılara destek olunurken, salgın döneminde iş dünyasında evden çalışma şeklinde gerçekleşen dönüşümün desteklenmesi

için sağlanan desteklerin salgının yayılma hızını keserek gerek bireylere gerekse ülke ekonomisine olumlu katkı sağladığı açıktır.

Okula Güvenli Dönüş Fonu aracılığıyla iller ve bölgeler için iki taksitte 2 milyar dolara kadar destek sağlanmıştır (Başbakanlık, 2020). Yerli bireylerin ve ailelerin temel yaşam giderlerini karşılamalarına yardımcı olacak programa yönelik artan talebi karşılamak için Gelir Yardım Programına ek olarak 270 milyon dolar sağlanmıştır (Yerli Hizmetleri Bakanlığı, 2020). Kritik sağlık sistemi ihtiyaçları için illere ve bölgelere 500 milyon dolar destek sağlanmaktadır. Destek, Covid-19 testine erişim, koruyucu kişisel ekipman edinme ve gözetim ve izlemeyi geliştirme yardımını içermektedir (Finans Bakanlığı, 2020). İllerin ve bölgelerin ekonomik faaliyetlerini güvenli bir şekilde yeniden başlatmalarına yardımcı olmak ve Kanada'yı virüsün gelecekteki olası dalgalarına karşı daha dirençli hale getirmek için 19 milyar dolardan fazla destek duyurulmuştur (Başbakanlık, 2020). Salgın döneminde desteklenmesi gereken kurumların başında sağlık sektörü gelmekle sağlık sektörünün desteklenmesi kritik önemde bulunmaktadır. Bunun yanında kapatılan okulların açılmasında da salgının yayılma hızını kesecek hijyen tedbirleri için okula dönüş desteklerinin sağlanmasının salgının yayılma hızını engelleyerek ülke ekonomisine olumlu katkı sağladığı açıktır.

2.2.2.2. Kredi Destekleri

Kanada Acil Durum İşletme Hesabı Kredisi Nisan 2020'de başlatılmıştır. Program küçük işletmelere ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara 40.000 dolara kadar faizsiz, kısmen tahsilinden vazgeçilebilir krediler sağlar. Program 40.000 dolarlık Kanada Acil Durum İşletme Hesabı kredisine ek olarak 20.000 dolara kadar faizsiz krediye erişme imkanı sunmaktadır. Ek finansmanın yarısının 31 Aralık 2022'ye kadar geri ödenmesi halinde geri kalan yarısının tahsilinden vazgeçilecektir. 31 Aralık 2020 tarihine kadar programa başvurulabilecektir. Ek finansmana erişmek için COVID-19'un işletme üzerindeki olumsuz etkisinin kanıtlanması gereklidir. Kredinin bakiyesi 31 Aralık 2022'den önce geri ödenirse toplam 20.000 dolarlık ek finansmanı tahsilinden vazgeçilecektir. Ekim 2020 başlarında 30 milyar dolardan fazla ve 765.000'in üzerinde kredi başvurusu onaylanmıştır (Finans Bakanlığı, 2020). Böylece salgın döneminde en büyük zorlukları yaşayan işletmelere can suyu niteliğinde kredi destekleri sağlanmıştır. Ayrıca gıda israfını önlemek ve peynir ve tereyağının geçici olarak depolanmasıyla ilgili maliyetleri

desteklemek için Kanada Süt Ürünleri Komisyonu'nun borçlanma limiti 200 milyon dolar artırılmıştır (Tarım ve Tarımsal Gıda Bakanlığı, 2020). Gıda alanında yapılan desteklerle salgın döneminde düşen üretimin artırılmasının amaçlandığı ortadadır.

Siyahi girişimcilere destek programı kapsamında Kanada Hükümeti ile özel sektör arasındaki bir ortaklık sağlanmıştır. Program dört yılda 221 milyon dolara varan bir yatırımla, Siyahi Kanadalı işletme sahiplerinin ve girişimcilerin büyümesine ve başarılı olmasına yardımcı olmayı amaçlamıştır. Program kapsamında ülke çapında siyahiler liderliğindeki ticari kuruluşları desteklenmiştir. Ülke çapındaki siyahilere ait işletme sahiplerine ve girişimcilere 250.000 dolara kadar kredi sağlanmıştır. Programla siyahi işletme sahiplerine ve siyahi girişimcilere, 25.000 dolar ile 250.000 dolar arasında kredi sağlanmıştır (Yenilik, Bilim ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, 2021). Kanada Hükümeti, Kanada'nın yerli halklarına ait işletmeler için 306,8 milyon dolara kadar faizsiz krediler ve geri ödemesiz katkılar sağlamaktadır. Mali destek, Aborjin Finans Kurumları aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu federal destek tedbirleri, iller ve bölgeler tarafından sunulan desteği tamamlamaktadır. 40.000 dolara kadar küçük ve orta ölçekli Yerli işletmeler için kullanılabilir. Program kapsamında 30.000 dolara kadar faizsiz kredi ve 10.000 dolara kadar hibe sunulmaktadır (Yerli Hizmetleri Bakanlığı, 2021). Gerek siyahilere gerekse yerlilere sağlanan finansal desteklerle salgın döneminde azınlığı oluşturan ve dezavantajlı olduğu düşünülen grupların zorlu finansal koşulları aşmalarına yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Covid-19 nedeniyle zorluklarla karşılaşan genç girişimcileri desteklemek için Genç Girişimcilik Kurumuna 20,1 milyon dolarlık destek sağlanmıştır. Program Genç Girişimcilik Kurumunun başvuruda bulunanlara sağladığı kredi için 12 aya kadar ödeme kolaylığı sağlamasına izin vermektedir (BDC, t.y.). Büyük işveren acil durum finansmanı programı kapsamında, Kanada'nın ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan, Kanada'da önemli miktarda işgücünü destekleyen ve yıllık geliri yaklaşık 300 milyon dolar veya daha fazla olan işverenler için 60 milyon dolara kadar kredi sunulmaktadır (CEEFC, 2020). Kanada İş Geliştirme Kurumu Orta Pazar Finansman Programı kapsamında kredi ihtiyaçları şu anda mevcut olanı kredi imkanlarını aşan orta ölçekli işletmelere 12,5 milyon ile 60 milyon dolar arasında ticari krediler sağlamaktadır. Uygun şirketlerin 100 milyon doların üzerinde yıllık gelire sahip olması beklenmektedir. Bu destek Haziran 2021 tarihine kadar mevcuttur (BDC, 2021). Açıklanan desteklerle büyük

işletmeler için uygun olacak şekilde farklı seçeneklerde krediler sunulduğu gibi, genç girişimciler için de kredi destekleri sağlanmıştır.

Yerlilere ait küçük ve orta ölçekli yerli işletmelere yardım etmek ve bu işletmelere finansman sunan Aborjin Finans Kuruluşlarını desteklemek için 306,8 milyon dolarlık finansman sağlanmıştır. Finansman, yerlilere ait işletmelere finansman ve iş destek hizmetleri sunan Aborjin Finans Kurumları aracılığıyla kısa vadeli, faizsiz kredilere ve geri ödemesiz katkılara izin vermektedir. Fon, diğer Covid-19 yardım tedbirlerine uygun olmayan işletmelere destek sağlamayı amaçlamaktadır (Başbakanlık, 2020). Öğrenci Kredileri Programından daha fazla öğrencinin yararlanması ve daha yüksek miktarların ödenmesi için 2020-21 döneminde bir öğrenciye sağlanabilecek maksimum haftalık miktar 210 dolardan 350 dolara çıkarılmıştır. Engelli Öğrenciler içinse Kanada Öğrenci Hibeleri iki katına çıkarılmıştır (İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı, 2020). Kanada Çiftçi Kredisi Kuruluşu Kanada Hükümeti'nden üreticilere, tarımsal işletmelere ve gıda işlemecilere 5 milyar dolarlık ek kredi verme kapasitesi sağlayacak destek almıştır. Bu destek, nakit akışı sorunları yaşayan çiftçilere ve satış kaybından etkilenen işleyicilere daha fazla esneklik sunarak, bu zor dönemde finansal olarak güçlü kalmalarına yardımcı olacaktır. (Başbakanlık, 2020). Açıklanan desteklerle yerliler, çiftçiler ve öğrenciler için hibe destekleri sağlandığı gibi, hibe desteklerinin yanında kredi desteği imkanı da sağlanmıştır.

Orta boy işletmeler kredi garantisi ve finansman programıyla Covid-19 döneminde faaliyetlerini sürdürmek için 50 milyon ile 300 milyon dolar arasında gelir elde etme eğiliminde olan şirketlere nakit akışı desteği sağlanmaktadır. Kanada İş Geliştirme Kurumu, işletme kredisi ve nakit akışı kredilerinin %75'ini garanti etmektedir. Garanti edilen kredilerin boyutu 16.75 milyon dolar ile 80 milyon dolar arasındadır. Bu genişletilmiş garantiler ihracatçılar, uluslararası yatırımcılar ve ürünlerini veya hizmetlerini Kanada içinde satan işletmeler için mevcuttur (Kanada Finans Bakanlığı, 2021). Kanada İhracatı Geliştirme Kurumu İşletme Kredisi Uygunluk Programı aracılığıyla işletme kredisinin % 80'ini, KOBİ'ler için 6,25 milyon dolara kadar vadeli kredileri ve nakit akışını garanti etmektedir. Program, işletme gelirlerine bağlı olarak farklı maksimum finansman tutarları sunmaktadır. Bu finansman desteği hem ihracatçı hem de ihracatçı olmayan şirketler tarafından işletme giderleri için kullanılmak kaydıyla geçerlidir (BDC, 2020). KOBİ'ler için kredi garantisi programı Haziran 2021'e kadar

mevcut olacaktır (BDC, 2021). Kredi garanti programlarıyla kredi sağlayan kuruluşların alacaklarını tahsil etme kaygısının azaltılarak daha kolay şartlarda kredi sağlamaları amaçlanmıştır.

2.2.3. İstihdama Yönelik Destekler

Kanada acil maaş desteği Haziran 2021'e kadar sürecektir. Covid-19'un başlangıcından itibaren 4 Ekim 2020 itibarıyla 3,7 milyondan fazla Kanadalı, Kanada Acil Maaş Desteği programıyla 41 milyar dolardan fazla desteklenmiştir (Finans Bakanlığı, 2021). Kurtarma programı kapsamında Covid-19'dan doğrudan etkilenen ve İstihdam Sigortası haklarına sahip olmayan çalışan ve serbest meslek sahibi kişilere gelir desteği sağlanmaktadır. Uygun kişiler 2 haftalık bir dönem için 1.000 dolar (vergiler kesildikten sonra 900 dolar) alabilirler. Olumsuz ekonomik durumun devam etmesi halinde programa 2 haftada bir tekrar başvuru yapılabilir. 27 Eylül 2020 ile 25 Eylül 2021 tarihleri arasında 26 haftadan oluşan 13 uygunluk dönemine kadar başvuru yapılabilir. COVID-19 nedeniyle çalışmayı bırakan veya gelirleri en az %50 azalmış ve İstihdam Sigortasına uygun olmayan işçiler için 26 haftaya kadar haftada 500 dolar destek sağlanmaktadır (Kanada Gelir Ajansı, 2021). Zorunlu izne ayrılan çalışanlar için maksimum destek oranı yüzde 40 ve maksimum tamamlayıcı destek oranı yüzde 25'dir. Ücret desteği, çalışanların işte tutulmasına, çıkarılan işçilerin yeniden işe alınmasına ve işten çıkarmaların önlenmesine yardımcı olur. Ücret desteği geçerli ücretlerin maksimum yüzde 65'ine kadar mevcuttur (Finans Bakanlığı, 2020). İşverenler için %10 geçici ücret desteği 3 aylık bir önlem olarak sunulmuştur. Bu, yalnızca gelir kurumuna maaş bordrolarıyla bildirilmesi gereken bölgesel, eyalet veya il gelir vergisi kısmı için geçerlidir. 18 Mart - 19 Haziran 2020 tarihleri arasında ödenecek ücretin %10'una eşittir ve çalışan başına 1.375 dolara kadardır. Her uygun işveren için maksimum 25.000 dolara kadar destek sağlanır (Kanada Gelir Ajansı, 2021). Sağlanan desteklerle zorunlu izne ayrılan çalışanlara maaş desteği sağlandığı gibi, serbest çalışanlara da gelir destekleri sağlanmıştır.

Kurtaran bakım yardımı programı kapsamında normalde çalışmakta olup 12 yaşın altındaki çocuklarına bakmak zorunda olup çalışamayan işçilere, serbest meslek sahibi kişilere veya bu kişilerin ihtiyacı olan bir aile üyesine haftanın en az %50'sinde çalışamaması halinde gelir desteği sağlanmaktadır. Bu yardım, okulları, normal programları veya işletmeleri Covid-19 nedeniyle kapalı olan ya da hasta olmaları, kendi

kendilerini izole etmeleri veya Covid-19 nedeniyle ciddi sağlık riski altında bulunan kişiler için geçerlidir. Kanada Kurtaran Bakım Yardımı için uygun kişiler her 1 haftalık dönem için 500 dolar (vergiler kesildikten sonra 450 dolar) destek alabilir. Olumsuz durumun devam etmesi halinde her hafta tekrar başvuru yapılabilir. 27 Eylül 2020 ile 25 Eylül 2021 arasında toplam 26 haftaya kadar başvuru yapılabilir (Kanada Gelir Ajansı, 2021). Sağlanan yardımlarla çalışma hayatına katkı sağlayanların çocuklarının bakımı için yaptıkları giderlere destek sağlanmıştır.

Üniversitelerde ve sağlık araştırma enstitülerinde çalışan bireyler için çalışan başına haftalık maksimum 847 dolara varacak şekilde ücretlerin % 75'ine kadar ücret desteği sağlanmaktadır. Bu destek, üniversitelerin ve sağlık araştırma enstitülerinin temel araştırma faaliyetlerini sürdürmelerini ve normale döndüğünde tam araştırma operasyonlarına dönmelerini ayrıca araştırma personelinin ellerinde tutmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Araştırma Koordinasyon Komitesi, 2020). Acil müdahale programı Covid-19'dan doğrudan etkilenen işçi ve serbest meslek sahibi Kanadalılara mali destek sağlar. Uygun kişiler 28 haftaya kadar haftada 500 dolar olacak şekilde her 4 haftada bir 2.000 dolarlık destekten faydalanabilir. Programa geriye dönük olarak yalnızca 15 Mart - 02 Aralık 2020 arasındaki dönemler için başvurulabilmektedir (Kanada Gelir Ajansı, 2021). İş arayan Kanadalıları daha iyi desteklemek için İstihdam Sigortası programında değişiklikler yapılmıştır. Değişiklikler gereği son 52 hafta içerisinde en az 120 sigortalanabilir saat çalışılmışsa ve istifa dışında iş akdi sonlanmışsa Haftalık 500 dolar tutarında istihdam sigortası yardımlarından yararlanma hakkı tanınmıştır (İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı, 2021). Kurtaran hastalık yardımı programı kapsamında hasta olduğu için çalışamayan veya Covid-19 nedeniyle kendi kendini tecrit etme ihtiyacı duyan, haftanın en az % 50'sinde çalışamayan işçi ve serbest meslek sahibi kişilere gelir desteği sağlanmaktadır. Kurtaran hastalık yardımı için uygun olan kişiler 1 haftalık bir dönem için 500 dolar (vergiler kesildikten sonra 450 dolar) yardım alabilirler. Olumsuz durumun devam etmesi halinde 27 Eylül 2020 ile 25 Eylül 2021 tarihleri arasında her hafta tekrar başvuru yapılabilir (Kanada Gelir Ajansı, 2021). Üniversiteler, araştırma araştırma enstitüleri, iş arayanlar, işçi ve serbest meslek sahipleri gibi geniş kitleleri kapsayan desteklerle tüm çalışan kesimleri kapsayacak şekilde finansal destek paketleri duyurulmuştur.

Düşük gelirli çalışanların ücretlerini artırmak için 3 milyar dolarlık federal destek sağlanmıştır. Her il veya bölge, hangi işçilerin destek almaya uygun olduklarını ve ne kadar destek alacaklarını kendileri belirleyecektir (Başbakanlık, 2020). Çiftçilere, balık hasatçılarına ve tüm gıda üretim ve işleme işverenlerine, yurt dışından gelen tüm işçiler için zorunlu olan 14 günlük izolasyon süresini takip etmek için gerekli önlemleri almalarına yardımcı olmak için 50 milyon dolar finansman sağlanmaktadır. Geçici Yabancı İşçiler için Zorunlu İzolasyon Desteği Programı, gereksinimlerin tam olarak karşılandığından emin olmak için her bir geçici yabancı işçi başına işverenlere 1.500 dolar destek sağlamaktadır. Finansman, işverenlerin zorunlu izolasyona aykırı davranışlarda bulunmaması koşuluna bağlıdır (Tarım ve Tarımsal Gıda Bakanlığı, 2020). Böylece yerel makamlar tarafından da düşük gelirliler için finansal destek sağlandığı gibi, salgın nedeniyle kendilerini izole eden çalışanlar için de destek sağlanmış bulunmaktadır.

2.2.4. Diğer Destekler

Federal Gaz Vergisi Fonu aracılığıyla şirketler için yıllık federal altyapı finansmanına 2,2 milyar dolarlık bir ivme kazandırılmaktadır. Finansman, Haziran 2020 tarihinde tek bir ödeme ile verilecektir. Böylece şirketlerin toplumun yaşam kalitesini artıracak ve yerel ekonomileri yeniden başlatmaya yardımcı olacak altyapı projeleriyle hızla ilerlemelerine yardımcı olunacaktır. Projeler, yüksek hızlı geniş banda erişimi, su ve yol sistemlerinde iyileştirmeleri ve bisiklet ve yürüyüş yollarının yapımını içerebilir (Altyapı ve Topluluklar Bakanlığı, 2020). Bunun yanında uygun Kanadalıların acil konut ihtiyaçları için hızla uygun fiyatlı konutlar oluşturulması amacıyla Hızlı Konut Girişimi başlatılmıştır. Bu 1 milyar dolarlık girişim, konut inşaatının yanı sıra arazi edinimini ve mevcut binaların uygun fiyatlı konutlara dönüştürülmesini kapsamaktadır. Program ile ülke genelinde 3.000 adede kadar yeni uygun fiyatlı konut biriminin hızla oluşturulmasını sağlaması ve ekonominin canlanmasına yardımcı olması beklenmektedir (CMHC, 2020). Sağlanan desteklerle gerek alt yapı gerekse de konut üretimiyle toplumun genelinin faydalanacağı alt yapının sağlanması ve konut ihtiyacı olan dar gelirlilerin uygun fiyatlı konutlara erişimlerinin sağlanması mümkün olmaktadır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere sunulan desteklerden en fazla faydalanan sektör diğer seçilmiş ülkelere benzer şekilde konaklama ve yemek hizmetleri sektörü olmuştur. Yine

diğer seçilmiş ülkelerde olduğu gibi sanat, eğence ve dinlenme sektörünün de önemli oranda desteklenen sektörler arasında yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: 2021 Yılı Birinci Çeyreğinde Sektörlere Göre Finansman Kaynakları

	Kanada Acil İşletme Hesabı	Geçici %10 Ücret Desteği	Kanada Acil Maaş Desteği	Kanada Acil Kira Desteği	Kanada Acil Ticari Kira Desteği	Bölgesel Yardım ve Kurtarma Fonu	İl, Bölgesel veya Belediye Programları
Sektör	Yüzde						
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	59.3	15.8	14.8	0.9	0.3	0.3	5.0
İnşaat	62.0	17.4	28.0	2.5	2.7	0.5	2.2
İmalat	56.3	25.6	49.0	11.3	6.9	1.3	2.6
Toptan Ticaret	49.1	19.6	44.6	13.0	2.9	0.1	2.2
Perakende Satış	55.1	21.1	37.9	13.1	8.3	0.5	5.9
Taşıma ve Depolama	59.8	11.7	20.8	1.4	3.8	0.4	2.7
Finans ve Sigorta	32.4	12.4	15.3	5.8	1.6	0.1	2.6
Gayrimenkul, Kiralama ve Leasing	38.4	11.7	17.9	3.8	3.8	0.3	2.1
Sağlık ve Sosyal Yardım	48.4	21.3	37.8	10.7	10.4	1.1	9.1
Sanat, eğlence ve Dinlenme	56.8	22.3	49.0	18.0	10.8	2.8	14.5
Konaklama ve Yemek Hizmetleri	76.6	28.6	60.3	38.5	21.4	2.6	12.0
Diğer Hizmetler (kamu yönetimi hariç)	50.6	20.4	39.7	14.8	9.3	1.7	8.8

5 Mart 2021 tarihi itibarıyla 2021 yılı ilk çeyreğine ilişkin verileri içermektedir.

Kaynak: Approved funding or credit due to the COVID-19 pandemic, by business characteristics, first quarter of 2021, <https://www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/cv!recreate.action?pid=3310032001&se>

lectedNodeIds=2D2,2D4,2D5,2D6,2D7,2D8,2D10,2D11,2D14,2D15,2D16,2D17,2D19,2D20,2D21,2D22,3D1,3D2,3D3,3D4,3D5,3D9,3D10&checkedLevels=0D1&refPeriods=20200101,20200101&dimensionLayouts=layout2,layout3,layout2,layout2&vectorDisplay=false, (05.03.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere sağlanan desteklerden faydalanan işletmelerin başında 1 ila 99 arası çalışanı olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler gelmektedir.

Tablo 4: 2021 Yılı Birinci Çeyreğinde Finansman Kaynaklarının Çalışan Sayısına Göre Dağılımı

	Kanada Acil İşletme Hesabı	Geçici %10 Ücret Desteği	Kanada Acil Maaş Desteği	Kanada Acil Kira Desteği	Kanada Acil Ticari Kira Desteği	Bölgesel Yardım ve Kurtarma Fonu	İl, Bölgesel veya Belediye Programları
Çalışan Sayısı	Yüzde						
1 - 4 Çalışan	53.7	14.1	21.3	5.5	4.8	0.3	3.1
5 - 19 Çalışan	66.0	26.8	50.3	16.8	8.2	1.3	7.0
20 - 99 Çalışan	33.4	34.2	53.8	15.4	6.8	1.5	10.0
+100 Çalışan	6.1	14.8	41.6	7.4	1.9	0.9	5.7

5 Mart 2021 tarihi itibarıyla 2021 yılı ilk çeyreğine ilişkin verileri içermektedir.

Kaynak: Approved funding or credit due to the COVID-19 pandemic, by business characteristics, first quarter of 2021, [79](https://www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/cv!recreate.action?pid=3310032001&selectedNodeIds=2D2,2D4,2D5,2D6,2D7,2D8,2D10,2D11,2D14,2D15,2D16,2D17,2D19,2D20,2D21,2D22,3D1,3D2,3D3,3D4,3D5,3D9,3D10&checkedLevels=0D1&refPeriods=20200101,20200101&dimensionLayouts=layout2,layout3,layout2,layout2&vectorDisplay=false, (05.03.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanılmıştır.</p>
</div>
<div data-bbox=)

2021 yılı birinci çeyreği ve 2021 yılı ikinci çeyreği karşılaştırıldığında desteklerden faydalanan sektörlerdeki oranlarda yukarı ve aşağı yönlü değişiklikler görülse de önemli düzeyde bir oransal farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 5: 2021 Yılı İkinci Çeyreğinde Sektörlere Göre Finansman Kaynakları

	Kanada Acil İşletme Hesabı	Geçici %10 Ücret Desteği	Kanada Acil Maaş Desteği	Kanada Acil Kira Desteği	Kanada Acil Ticari Kira Desteği	Bölgesel Yardım ve Kurtarma Fonu	İl, Bölgesel veya Belediye Programları
Sektör	Yüzde						
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık	57.5	17.0	21.6	2.8	1.3	1.6	4.8
İnşaat	57.5	20.1	37.7	3.6	0.6	0.4	1.6
İmalat	50.8	25.9	47.8	13.6	3.4	1.3	6.3
Toptan Ticaret	46.6	24.0	43.2	11.3	2.5	0.1	5.2
Perakende Satış	60.0	23.6	40.0	17.4	8.0	0.9	6.0
Taşıma ve Depolama	46.8	13.3	20.3	2.0	1.0	0.6	2.6
Finans ve Sigorta	38.8	20.3	21.9	2.7	1.0	0.2	3.2
Gayrimenkul, Kiralama ve Leasing	39.2	16.5	22.3	5.4	4.0	0.4	4.6
Sağlık ve Sosyal Yardım	50.5	20.4	39.5	8.8	8.3	0.5	12.2
Sanat, eğlence ve Dinlenme	59.8	25.2	51.7	23.5	14.1	1.6	24.1
Konaklama ve Yemek Hizmetleri	73.9	22.1	58.6	41.4	17.4	2.2	17.9
Diğer Hizmetler (kamu yönetimi hariç)	49.4	21.1	40.4	16.4	8.0	0.7	9.8

28 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla 2021 yılı ikinci çeyreğine ilişkin verileri içermektedir.

Kaynak: Sources of funding approved or received due to the COVID-19 pandemic, by business characteristics, second quarter of 2021,

<https://www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/cv!recreate.action?pid=3310035001&selectedNodeIds=2D2,2D4,2D5,2D6,2D7,2D8,2D10,2D11,2D14,2D15,2D16,2D17,2D19,2D20,2D21,2D22,3D1,3D2,3D3,3D4,3D5,3D9,3D10&checkedLevels=0D1&refPeriods=20210101,20210101&dimensionLayouts=layout2,layout3,layout2,layout2&vectorDisplay=false>, (28.05.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2021 yılı ikinci çeyreğinde de desteklerden faydalanan işletmelerin başında 1 ila 99 arası çalışanı olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler gelmiştir.

Tablo 6: 2021 Yılı İkinci Çeyreğinde Sektörlere Göre Finansman Kaynakları

	Kanada Acil İşletme Hesabı	Geçici %10 Ücret Desteği	Kanada Acil Maaş Desteği	Kanada Acil Kira Desteği	Kanada Acil Ticari Kira Desteği	Bölgesel Yardım ve Kurtarma Fonu	İl, Bölgesel veya Belediye Programları
Çalışan Sayısı	Yüzde						
1 - 4 Çalışan	51.1	14.3	23.3	6.7	3.6	0.5	4.6
5 - 19 Çalışan	67.2	31.5	53.1	18.0	7.2	1.0	8.4
20 - 99 Çalışan	34.9	29.8	54.7	19.6	6.3	1.1	10.2
+100 Çalışan	5.7	14.2	45.5	10.9	2.7	0.6	10.3

28 Mayıs 2021 tarihi itibarıyla 2021 yılı ikinci çeyreğine ilişkin verileri içermektedir.

Kaynak: Sources of funding approved or received due to the COVID-19 pandemic, by business characteristics, second quarter of 2021, <https://www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/cv!recreate.action?pid=3310035001&selectedNodeIds=2D2,2D4,2D5,2D6,2D7,2D8,2D10,2D11,2D14,2D15,2D16,2D17,2D19,2D20,2D21,2D22,3D1,3D2,3D3,3D4,3D5,3D9,3D10&checkedLevels=0D1&refPeriods=20210101,20210101&dimensionLayouts=layout2,layout3,layout2,layout2&vectorDisplay=false>, (28.05.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanılmıştır.

2.3.Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Avustralya’da Uygulamaya Konulan Mali Teşvikler

Dünyanın genelini olumsuz yönde etkileyen Covid-19 virüs salgınından önemli derecede etkilenen ülkelerden biri de Avustralya’dır. Nitekim Avustralya’da hızla yayılan Covid-19 virüs salgınının hizmet sektöründe yarattığı olumsuz etkilerle birlikte, tüm ekonomiyi etkileyen ulusal kapanmalar, mali teşvik ve finansal destek paketlerinin de açıklanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Covid-19 virüs salgını sürecinde Avustralya’da açıklanan mali teşvik ve finansal destek paketlerine aşağıda yer verilmiştir.

2.3.1. Vergisel Destekler

Düşük ve orta derecede gelir elde eden Avustralyalılara sağlanan vergi desteğiyle 2020-2021 gelir yılı için (1 Temmuz 2020-30 Haziran 2021 arası dönem) yıllık gelir vergisinden 1.080 dolara kadar muafiyet sağlanmıştır (Avustralya Vergilendirme Ofisi, 2021). Amortisman alanında yapılan düzenlemelerle toplam cirosu 500 milyon doların altında olan işletmeler, amortisman tabi varlıkların satın alınmasında amortisman kesintilerini hızlandırabilecekleri düzenlenmiştir. Bu hızlandırma, 12 Mart 2020'den 30 Haziran 2021'e kadar satın alınan ve ilk kez kullanılan veya kullanıma hazır olarak kurulan uygun varlıklar için geçerlidir (Avustralya Vergilendirme Ofisi, 2021). Ayrıca Covid-19 virüs salgını sürecinde havacılık sektörü yakıt vergisi muafiyeti yoluyla desteklenmiştir (Avustralya Hükümeti, t.y.). Yapılan vergisel düzenlemelerle salgından olumsuz etkilenen kişi ve kurumlara destek sağlanması amaçlanmıştır.

2.3.2. Finansal Destekler

2.3.2.1. Hibeler

Avustralya’da ikamet eden emekli maaşı, engelli destek maaşı, bakıcı ödemesi, ebeveynlik ödemesi, eş maaşı, dul emekli maaşı, öğrenci yardımı, yas ödeneği, yeni başlangıç ödeneği, iş arayan ödeneği, gençlik ödeneği, eş ödeneği, hastalık ödeneği, özel ödenekler, dul ödeneği, yetim aylığı dahil aile vergi ödeneği, bakıcı ödeneği, emekli ayrıcalık kartı sahipleri, yaşlılık sağlık kartı sahipleri, çiftçi ödeneği faydalanıcıları, gaziler, gelir desteği alıcıları ve indirim kartı sahiplerine 750 dolarlık iki ekonomik destek ödemesi yoluyla 9,4 milyar dolar destek sağlanmıştır. 31 Mart 2020 tarihli ilk ödemede 7 milyonun üzerinde Avustralyalıya ödeme yapılmıştır. 13 Temmuz 2020 tarihli ikinci

ödemede ise yaklaşık 5 milyon Avustralyalıya ödeme yapılmıştır. Yararlananların yaklaşık yarısı emeklilerdir. (Avustralya Hazine Kurumu, t.y.). İlk defa ev sahibi olacakların yeni bir ev alması veya var olan bir evi yeniden inşa etmesi halinde evin kullanıcısı olacak olmaları şartıyla 25 bin dolar vergisiz hibe desteği sağlanmıştır. Böylece inşaat ve emlak sektöründeki tahmini 1 milyon istihdamın desteklenmesi amaçlanmıştır (Avustralya Hükümeti, t.y.). Böylece düşük gelirli kesimin Covid-19 virüs salgını sürecinde desteklenmesi ve inşaat ile emlak sektöründe oluşabilecek ekonomik durgunluğun önüne geçmek amaçlanmıştır.

İş arayanlar ödeneği, gençlik ödeneği, ebeveynlik ödemesi, öğrenci yardımı, çiftçi ödeneği, özel ödenekler, uygun yeni işletme teşvik programı katılımcıları ve gazi işleri bakanlığı eğitim programları faydalanıcıları ile gelir desteği alıcıları için 31 Mart 2021 tarihine kadar ilave gelir desteği ödemesi yapılmaktadır. 31 Aralık 2020 tarihine kadar iki haftada bir 250 dolar ve 1 Ocak 2021'den 31 Mart 2021'e kadar iki haftada bir 150 dolar miktarında ödeme yapılmıştır. Ödemeler iki haftada bir 143 dolardan 25 Eylül 2020 tarihinden 31 Mart 2021 tarihine kadar iki haftada bir 300 dolara yükseltilmiştir (Avustralya Hazine Kurumu, 2020). Gelir desteği alıcıları için ilave 16.8 milyar dolar miktarında Covid-19 desteği sağlanmaktadır. İş arama ödeneği, Eş ödeneği, Dul ödeneği, Hastalık Ödeneği, Gençlik ödeneği ve Öğrenci ödeneği yararlanıcıları iki haftada bir 250 dolarlık Covid-19 desteği almışlardır. 1 Ocak - 31 Mart 2021 tarihleri arasında ise iki haftada bir 125 dolar ödenmiştir (ASIC, t.y.). Toplumun genelini kapsayan ödemelerle sosyal devletin gereği olarak ekonomik buhran döneminde topluma büyük ölçüde bütçe aktarımı sağlanmıştır.

2.3.2.2. Krediler

KOBİ'ler için garanti programı kapsamında KOBİ'lere sağlanan yeni ve daha ucuz krediler için katılımcı kredi verenlere kredinin % 50'si oranında garanti verilmiştir. Programın 1. Aşaması, Covid-19'un etkisinden kurtulmalarına yardımcı olmak için KOBİ'lere 250.000 dolara kadar teminatsız işletme sermayesi kredilerine altı aya kadar ertelenebilir üç yıla kadar vadeli olmak üzere 23 Mart 2020'de başlamış ve 30 Eylül 2020'de sona ermiştir. Aşama 2 kapsamında, 1 Ekim 2020'den 30 Haziran 2021'e kadar aşağıdaki şartlarda kredi sunulmuştur; krediler, yatırımı desteklemek de dahil olmak üzere ticari amaçlar için kullanılabilir, borçlular toplamda 1 milyon dolara kadar krediye

erişebilir, krediler beş yıla kadar vadeli olabilir, KOBİ'lerin düşük faiz oranlarından yararlanmasını sağlamak için, oranlar yıllık % 10 ile sınırlandırılmıştır. Uygun işletmeler, yıllık 50 milyon dolara kadar ciroya sahip serbest meslek sahipleri ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar dahil olmak üzere KOBİ'ler olarak belirlenmiştir (Avustralya Hazine Kurumu, t.y.). Sağlanan kredi garantileriyle kredi sağlayan kuruluşların kredi vermede daha istekli olması amaçlanmıştır.

Nakit akış desteği uygun işverenler için sağlanan 20.000 dolar ile 100.000 dolar arasında vergiden muaf nakit akışı desteğinden yaklaşık 800.000 işveren faydalanmıştır (Avustralya Hükümeti, t.y.). Covid-19 virüs salgını sırasında personel çıkarmayan küçük ve orta ölçekli işletmelere ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara faaliyetlerini sürdürmeleri, kiralarını, elektrik ve diğer faturalarını ödemelerini sağlamak için destek sağlanmaktadır. Bu destekle yaklaşık 800.000 işveren, 28 milyar dolardan fazla nakit akışı ödemesi almıştır. Bu destek vergiden muaftır ve başvuruya gerek kalmadan uygun işletmelere otomatik olarak gönderilmiştir. Uygun işletmeler, 6 ay için 20.000 ile 100.000 dolar arasında destek almıştır. Ödemeler Nisan 2020'den itibaren yapılmaktadır. Yıllık cirosu 50 milyon doların altında olan ve işçi çalıştıran küçük ve orta ölçekli işletmeler ile yıllık cirosu 50 milyon doların altında olan ve çalışanların istihdam edildiği, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için uygundur. Ödemeler yalnızca 12 Mart 2020'den önce kurulmuş, uygun niteliklere sahip aktif işletmeler için geçerli olacaktır. Ödeme, faaliyet bildirimlerinin sunulmasının ardından işletmeye kredi olarak verilecektir. Nakit akışı desteği iki sefer sağlanacaktır. Faaliyet bildirimlerini sunduktan sonra, ilk tutar otomatik olarak işletmenin hesabına yatırılacaktır. Çalışanlarının maaşları ve ücretleri üzerinden vergi kesen uygun işletmeler, maksimum 50.000 dolara kadar kesilen verginin % 100'üne eşit bir kredi alacaklardır. Kesilen vergi miktarı sıfır olsa bile, minimum kredi miktarı 10.000 dolar olacaktır. Destek toplamı 50.000 dolarlık maksimum limiti aşamaz. Bu desteğin toplam 31,9 milyar dolara mal olması beklenmektedir (Avustralya Hazine Kurumu, 2020). Sağlanan nakit akış destekleriyle Covid-19 virüs salgını döneminde nakit akışı kesilen özellikle kafe, bar, restoran gibi işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri amaçlanmıştır.

Bunun yanı sıra bankaların, düşük maliyetli 200 milyar dolara kadar fonlamaya erişebilecekleri açıklanırken (Avustralya Hükümeti, t.y.), Mart 2020'de faiz oranı yüzde ilk olarak % 0,25 olarak belirlenmiş, bunun ardından 3 Kasım 2020'de faiz oranı %

0,25'den % 0,1'e indirilmiştir (Avustralya Rezerv Bankası, t.y.) Böylece vatandaşların salgın sürecinde uygun maliyetli krediye ulaşması amaçlanırken, diğer yandan da bankalara finansman sağlanmıştır.

2.3.3. İstihdama Yönelik Destekler

Avustralya'da bulunan işletmelerin uygun çalışanları işlerini sürdürebilmeleri için maaş yardımı vasıtasıyla desteklenmektedir. Bu kapsamda yaklaşık 3,5 milyon birey yaklaşık 101,3 milyar dolarlık ekonomik can simidiyle desteklenmektedir (Avustralya Hükümeti, t.y.). İşe devam desteği ödemesi, işletmelerin insanları işlerinde tutmalarına ve çalışma saatleri kısaltılmış olsa bile çalışanların gelir elde etmesine destek sağlamaktadır. Uygun işletmeler ve serbest meslek sahipleri şunlara erişebilir: Uygun çalışanlara, 28 Eylül 2020'e kadar iki haftada bir 1.500 dolar, 28 Eylül 2020 ile 4 Ocak 2021 tarihleri arasında iki haftada bir 1,200 dolar, haftada 20 saatten az çalışanlarsa iki haftada bir 750 dolar, 4 Ocak - 28 Mart 2021 tarihleri arasında ise iki haftada bir 1.000 dolar, haftada 20 saatten az çalışılırsa iki haftada bir 650 dolar ödeme yapılmaktadır. İşe devam ödemesi alınan süre çalışanın hizmet süresinden sayılmaktadır. Bu süreçte çalışanın yıllık izin gibi hakları işlemeye devam etmektedir. Destek serbest çalışanları, kar amacı gütmeyen kuruluşları ve işletmeleri kapsamaktadır. Destekten, yıllık cirosu 1 milyar dolardan düşük ve Covid-19 nedeniyle yıllık cirolarının %30'dan fazla düşeceğini bekleyen işletmeler ile yıllık ciroları 1 milyar dolardan fazla ve yıllık cirolarının %50'den fazla azalacağını bekleyen işletmeler ile cirosunda yüzde 15 azalma bekleyen Avustralya hayır kurumları faydalanabilir. Ayrıca ciro koşulunu sağlayan serbest meslek sahipleri de destekten faydalanabilir (Avustralya Hazine Kurumu, 2020). Çalışanlara sağlanan maaş destekleriyle Covid-19 virüs salgı nedeniyle çalışmadığı süre için çalışanın gelir kaybı telafi edilerek salgın nedeniyle oluşan ekonomik bunalımın etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır.

Çıracak ve stajyer istihdamının sürdürülmesi için işletmelere 2,8 milyar dolar maaş yardımı yapılmaktadır. 1 Temmuz 2020 itibariyle çıracak ve stajyer istihdam eden ve 200'den az çalışanı olan küçük ve orta ölçekli işletmeler yüzde elli ücret desteği almaktadırlar. 1 Temmuz 2020 ve 31 Mart 2021 arası her çıracak ve stajyer için 3 aylık en fazla 7.000 dolara kadar destek sağlanmaktadır. Böylece yaklaşık 180.000 çıracak ve stajyer ile 90.000 küçük ve orta ölçekli işletme desteklenmektedir. Ayrıca 100.000'e kadar yeni çıracak ve stajyeri

desteklemek için 1,2 milyar dolar ek finansman sağlanmıştır (Avustralya Hükümeti, t.y.). Aynı zamanda iş arayan ödeneği miktarı iki haftada bir 106 dolardan 25 Eylül 2020 ile 31 Mart 2021 tarihleri arasında iki haftada bir 300 dolara yükseltilmiştir (Avustralya Hazine Kurumu, 2020). Gerek iş arayanlara gerekse çırak ve stajyerlere sağlanan destek miktarlarının artırılması aynı zamanda dezavantajlı konumda bulunan bireylere karşı sosyal devlet olmanın gereği olarak yapılan pozitif ayrımcılığın göstergesidir.

İşe alma teşviki 16 ile 35 yaş aralığında iş arayan gençlere ilave istihdam sağlanması halinde işletmelere teşvik sağlanmaktadır. Bu şekilde yaklaşık 450.000 genç Avustralyalı desteklenmektedir (Avustralya Hükümeti, t.y.). 7 Ekim 2020'den itibaren işe alınan her uygun çalışan için 12 ay boyunca işverenler işe alım kredisine erişebilmektedirler. 16-29 yaş arası istihdamda haftalık 200 dolar, 30-35 yaş arası istihdamda haftalık 100 dolar kredi desteği alabilecektir. Çalışanın uygun olması için üç ay boyunca haftada en az 20 saat çalışmış olması gerekmektedir. Bununla birlikte üç ay için en az bir gelir desteği ödemesi alınmış olmalıdır (Avustralya Vergilendirme Ofisi, 2021). İşe alım kredisi için 4 milyar dolarlık bütçe ayrılmıştır (Avustralya Sanat Ofisi, t.y.). İşe alım kredisiyle işverenlerin yaratacağı ilave istihdamın maliyetinin bir bölümünün kredi olarak işverenlere geri ödenmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

2.3.4. Diğer Destekler

Altyapı teşviki kapsamında kuruluş aşamasındaki 40.000 işe destek sağlanmıştır. Gelecek dört yıl boyunca iş olanakları yaratmak için Covid-19'un başlangıcından itibaren ise 14 milyar dolar destek taahhüt edilmiştir (Avustralya Hükümeti, t.y.). Bunun yanında konserlerin, müzik festivallerinin ve diğer performansların iptal edilmesinin ardından işini kaybeden veya zorluk yaşayan sanatçılara, müzik ekiplerine ve canlı performans çalışanlarına acil kriz yardımı sağlamak için 10 milyon dolar finansman sağlanmıştır. Ayrıca Avustralya'daki sanatçılar ve sanat kuruluşlarının, yeni çalışmalar geliştirmek için Bölgesel Sanat Fonu aracılığıyla 10 milyon dolarlık ek fona erişim hakkına sahip olduğu duyurulmuştur (Avustralya Sanat Ofisi, t.y.) Sağlanan fonlarla yalnızca salgın dönemindeki ekonomik bunalımın aşılması değil aynı zamanda salgın sonrası oluşabilecek ekonomik bunalımın hafifletilmesi için de tedbirler alındığı görülmektedir.

Emeklilik fonuna erken erişim programı kapsamında Covid-19'dan etkilenen bireylerin emekliliğe erken erişimi 20 milyar dolara kadar desteklenmektedir. Böylece yaklaşık 3

milyon bireyin erken emekli olması sağlanmaktadır (Avustralya Hükümeti, t.y.). İş eğitimi desteği kapsamında okuldan ayrılanlar ve iş arayanlar için onların yeteneklerini artıracak ilaveten ücretsiz veya düşük ücretli kurslar desteklenmektedir. Böylece ilave olarak 340.700'e kadar kursiyere destek sağlanmaktadır (Avustralya Hükümeti, t.y.). Avustralyalıların yeni becerilere erişebilmeleri ve becerilerini artırmaları amacıyla ücretsiz veya düşük ücretli eğitim yerlerini desteklemek için 1 milyar dolarlık iş eğitimi destek finansmanı sunulmuştur (Avustralya Sanat Ofisi, t.y.). Erken emeklilik imkanıyla ileri yaşta olup çalışma imkanından yoksun olan kişilerin salgın döneminde gelir sahibi olması amaçlanmışken, Avustralyalıların sağlanan kurs imkanları neticesinde farklı alanlarda becerilerini geliştirerek birden fazla alanda gelir elde etme imkanına sahip olmalarının amaçlandığı açıktır.

Covid-19'dan mali olarak etkilenen Uygun Avustralya ile Yeni Zelanda vatandaşları ve daimi oturma izni olan kişiler emeklilik fonuna, 1 Temmuz 2020'den önce 10.000 dolar ve 1 Temmuz 2020 ile 31 Aralık 2020 arası 10.000 dolara kadar daha erken erişmişlerdir. Avustralya ile Yeni Zelanda vatandaşları ve daimi oturma izni olanların emeklilik fonuna erken erişim başvurusunda bulunabilmeleri için; işsiz olunmalı veya iş arayan ödemesi, gençlik ödeneği, ebeveynlik ödemesi, özel ödenekler veya çiftçi ödeneği almaya hak kazanılmış olmalı, 1 Ocak 2020'de veya sonrasında işten çıkartılmış olunmalı veya çalışma saatleri % 20 veya daha fazla azalmalı veya bağımsız bir tüccar olunması halinde işlerin durması veya ciroda % 20 veya daha fazla azalma olmalıdır (Avustralya Hükümeti, 2020). Yerli görsel sanatlar endüstrisini destekleme programı aracılığıyla, yerli sanat merkezleri ve yerli sanat fuarları, operasyonlarını sürdürmeleri, sanatçılar ve toplulukları ise sanat eserlerinin yaratılmasının devam etmesini sağlamak için 7 milyon dolar finansmanla desteklenmektedir. Böylece sanatçıların çevrimiçi satışlar yoluyla kriz döneminde gelir elde etmesi amaçlanmaktadır (Avustralya Sanat Ofisi, t.y.) Salgın döneminde desteğe ihtiyaç duyan sektörlerin başında gelen sanat sektörüne destek sağlanırken, aynı zamanda çalışan ileri yaştaki kişilere de istemeleri halinde emeklilik fonuna erken erişimin önü açılmış bulunmaktadır.

Avustralya'da Covid-19 virüs salgını sürecinde en fazla desteğin zorunlu izne ayrılan çalışanlar için işe devam ödemesi kapsamında verildiği, işe devam ödemesi desteğini işverenler için nakit akışını artırma desteğinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7: Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde İşletmelere Sağlanan Destekler

	Covid-19 ile İlgili Olmayan (milyar \$)	Covid-19 ile İlgili (milyar \$)	İşverenler için Nakit Akışını Artırma (milyar \$)	İşe Devam (milyar \$)
Haziran 2019	1.5			
Eylül 2019	1.6			
Aralık 2019	1.6			
Mart 2020	1.5			
Haziran 2020	1.4	3.6	14.6	35.1
Eylül 2020	1.5	3.4	13.5	35.8
Aralık 2020	1.5	3.4	6.7	12.0
Mart 2021	1.5	1.7	0.7	6.4

Kaynak: Government support for business, March quarter 2021, <https://www.abs.gov.au/articles/government-support-business-march-quarter-2021>, (02.06.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Covid-19 virüs salgını sürecinde Avustralya'da işe devam ödemesinden sektörel bazda en fazla faydalanan sektörün sanat ve eğlence sektörü olduğu görülürken, onu konaklama ve yemek hizmetleri sektörünün takip ettiği görülmektedir.

Tablo 8: Aralık 2020 - Şubat 2021 Arası Dönemde Sağlanan İşe Devam Ödemesinin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Sektörel yüzde	Milyar \$
İnşaat	9.1	1.668
Profesyonel, Bilimsel ve Teknik Hizmetler	5.5	1.468
Konaklama ve Yemek Hizmetleri	16.6	1.208
İdari ve Destek Hizmetleri	7.1	1.026
Diğer Hizmetle	14.8	0.885
Ulaştırma, Posta ve Depolama	7.7	0.847
İmalat	4.7	0.803
Perakende Satış	5.6	0.776
Sağlık ve Sosyal Yardım	1.6	0.540
Sanat ve Eğlence Hizmetleri	25.0	0.534
Eğitim ve Öğretim	2.1	0.476
Kiralama, İşe Alım ve Emlak Hizmetleri	9.2	0.443
Toptan Ticaret	3.4	0.413
Finans ve Sigorta Hizmetleri	2.0	0.263
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	10.6	0.259
Bilgi Medyası ve Telekomünasyon	4.3	0.188
Kamu Yönetimi ve Güvenlik	0.3	0.058
Madencilik	0.5	0.038
Elektrik, Gaz, Su ve Atık Hizmetleri	0.8	0.031

Kaynak: Government support for business, December quarter 2020, <https://www.abs.gov.au/articles/government-support-business-december-quarter-2020>, (03.03.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Aralık 2020 – Şubat 2021 dönemine oranla Mart – Mayıs 2021 döneminde sağlanan destek miktarı ve faydalanan sektörlerin oranlarında önemli düzeyde düşüş olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Mart 2021 - Mayıs 2021 Arası Dönemde Sağlanan İşe Devam Ödemesinin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Sektörel yüzde	Milyar \$
İnşaat	5.0	0.9
Profesyonel, Bilimsel ve Teknik Hizmetler	3.0	0.8
Konaklama ve Yemek Hizmetleri	8.1	0.6
İdari ve Destek Hizmetleri	4.1	0.6
Diğer Hizmetle	4.7	0.5
Ulaştırma, Posta ve Depolama	7.8	0.5
İmalat	2.1	0.4
Perakende Satış	2.6	0.3
Sağlık ve Sosyal Yardım	13.2	0.3
Sanat ve Eğlence Hizmetleri	0.8	0.3
Eğitim ve Öğretim	1.1	0.2
Kiralama, İşe Alım ve Emlak Hizmetleri	4.7	0.2
Toptan Ticaret	1.5	0.2
Finans ve Sigorta Hizmetleri	1.1	0.1
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	5.2	0.1
Bilgi Medyası ve Telekomünasyon	2.7	0.1
Kamu Yönetimi ve Güvenlik	0.1	0.0
Madencilik	0.3	0.0
Elektrik, Gaz, Su ve Atık Hizmetleri	0.4	0.0

Kaynak: Government support for business, March quarter 2021, <https://www.abs.gov.au/articles/government-support-business-march-quarter-2021>, (02.06.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

3. BÖLÜM: COVID-19 VİRÜS SALGINI SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE UYGULAMAYA KONULAN MALİ TEŞVİKLER

Dünyanın genelini olumsuz yönde etkileyen Covid-19 virüs salgınından önemli derecede etkilenen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Nitekim Türkiye'de hızla yayılan Covid-19 virüs salgınının hizmet sektöründe yarattığı olumsuz etkilerle birlikte, tüm ekonomiyi etkileyen sokağa çıkma yasakları, mali teşvik ve finansal destek paketlerinin de açıklanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Covid-19 virüs salgını sürecinde Türkiye'de açıklanan mali teşvik ve finansal destek paketlerine aşağıda yer verilmiştir.

Covid-19'un küresel düzeydeki etkileri politikadan bilime bilimden medyaya kadar toplumun tüm kesiminin temel gündem maddesi olmuştur. Covid-19 virüs salgınının yaratmış olduğu ekonomik bunalım tüm sektörlerde kendini hissettirmiş, ekonomik bunalıma karşı dünya ekonomilerinde genişletici maliye ve genişletici para politikaları uygulanmak istenmiştir (Soylu, 2020, s. 170). 2020 yılının Mart ayında ise yaşanan bu virüs salgını Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel halk sağlığına ilişkin olması nedeniyle pandemi olarak ilan edilmiştir (Oral ve Eroğlu Sevinç, 2020, s. 59). Covid-19 virüs salgını döneminde, Çin'le sınırların kapatılması gibi eylemler Çin'den ürün tedarik eden ülkeleri zor durumda bırakmış ve bu nedenle gelecekte Çin'den temin edilen birçok ürüne alternatif tedarik kanallarının araştırılacağı öngörülmüştür (aktaran Eğri ve Doğaner, 2020, s. 140).

Covid-19 virüs salgını döneminde düşük gelirli bireylere kaynakları transfer etmek, tüketimi olumlu etki etmekle asgari yaşam standardını koruyabilir, krizden etkilenen sektörler için ücret destekleri büyük işten çıkarmalarla iflasların önlenmesine destek olabilir (Büyükipekci ve Hasanlı, 2020, s. 38). Bu dönemde yoksulluk sınırında olan ve işsiz kalan birçok vatandaşa yapılan nakdi ve aynı yardımlardan kaynaklı olarak artan transfer harcamaları hariç diğer tüm harcamaların azalış eğiliminde olacağı öngörülmektedir (Bilgiç Ulun, 2020, s. 100). Bununla birlikte sağlık harcamalarında da ciddi artışların olacağı öngörülmektedir.

Salgınla birlikte uygulamaya konulan mali tedbirlerle örnek vermek gerekirse; Japonya özel sektörü ve kamuyu desteklemek için yaklaşık olarak 1 trilyon dolarlık mali destek paketi açıklamakla, ABD'de başlangıçta 484 milyar dolarken, pandeminin etkisini

artırmasıyla 2 trilyon dolara kadar mali destek sunmuştur (Duran ve Acar, 2020, s. 62). Ekonomik faaliyetlerdeki azalış nedeniyle bütçe gelirlerinde de düşüş olacağından ve azalan turizm gelirleri ile emtia fiyatları nedeniyle düşük ihracat gelirleriyle karşılaşılacağından Covid-19 virüs salgını döneminde genişleyici maliye politikası ve genişleyici para politikasıyla koordinasyonlu olarak sunulmalıdır (Büyükepekci ve Hasanlı, 2020, s. 87). 21.yy'da yaşanan küresel finansal krizde uygulanan Keynesçi politikaların neticesi olan mali istikrarsızlık, bir diğer adıyla kamu borç stokunun sonraki nesillere yük olarak bırakılacağı hatırlanmalıdır (Arslan ve Bayar, 2020, s. 100). Bu nedenle Covid-19'un ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik teşvik paketleri açıklanırken, genişleyici maliye politikasının mali istikrarsızlık ve borç stoku olarak gelecek yıllarda ekonominin sırtında büyük bir yük olabileceği ihtimali göz ardı edilmemeli ve bu çerçevede teşvik paketleri açıklanmalıdır.

2020 yılında İtalya'da (-%9.1), Birleşik Krallık'ta (-%6.5), Japonya'da (-%5.2), Fransa'da (-%7.2), Almanya'da (-%7.0), İspanya'da (-%8.0) ve ABD'de (-%5,9) ekonomik daralma beklenmektedir (Aykaç ve Murat, 2020, s. 94). Nitekim Covid-19 virüs salgınıyla beraber dünyada uygulanmaya başlayan genişletici para politikası ve azalan mal ile hizmet arzı kaçınılmaz olarak ülke ekonomilerini küçülmeye doğru götürmüştür.

Türkiye'de Covid-19 virüs salgını döneminde birim maliyetler yükselmiş, döviz kuru gelişmeleri ve Covid-19 virüs salgını nedeniyle yükselen gıda fiyatlarıyla birlikte enflasyonda yükselişler görülmüştür. Talebi artırmak amacıyla uygulanan kredi genişlemesi özellikle dayanıklı mal grubu için talebi artırmış ve enflasyonu yukarı yöne çekmiştir. Böylece söz konusu Covid-19 virüs salgının olumsuz ekonomik etkilere neden olduğu görülmektedir. (Oral ve Eroğlu Sevinç, 2020, s. 65). 2020 yılı Ocak-Nisan döneminde 2019 yılı Ocak-Nisan dönemine göre turizm hareketliliğinin % 51,20 oranında azaldığı öne çıkmaktadır. Bir önceki yıl aynı döneme göre 2020 yılı Ocak-Mart döneminde ihracat %41,4 daralmış, ithalat ise %25,0 oranında azalmıştır. Dış ticaret açığı ise Ocak-Nisan 2020 döneminde 2019 yılının aynı dönemine göre %102,3 artmıştır (Soylu, 2020, s. 177). Belirtilen oranlar ışığında Covid-19 virüs salgınının Türkiye'de gerek harcamalar, gerekse ekonomi üzerinde ciddi şekilde daraltıcı etki yarattığı görülmektedir.

Covid-19 virüs salgını döneminde dünya genelinde 740 milyon kendi adına çalışan, 71 milyon işveren ve 2 milyar 259 milyon işçi işyeri kapanmalarından etkilenmiştir. İşyeri kapanmalarından en az düşük gelirli ülkeler etkilenirken, en çok orta gelirli ülkelerle yüksek gelirli ülkeler etkilenmiştir (Aykaç ve Murat, 2020, s. 106). Türkiye'ye bakıldığında Şubat 2020'de dış ticaret açığının arttığı, sektörel güven endekslerinin sert bir şekilde düştüğü, tüketim malı ithalatının %16,5, ara malı ithalatının %30,3 azaldığı ve hizmet sektörünün neredeyse duracak konuma geldiği düşünülürse işgücü piyasasının Covid-19 virüs salgınından olumsuz biçimde etkilendiği açıktır (Soylu, 2020, s. 180).

KOBİ'lere yönelik farklı bölgelerde gerçekleştirilen "Covid-19 İşletme Etki ve İhtiyaç Anketi"ne göre ankete katılan Türkiye'de ki 780 firmanın sadece %3'ü hiç etkilenmediğini söylemiştir. Katılımcıların yarısından çoğu cirolarının %50'den fazla düştüğünü belirtirken, Batı Anadolu'da firmaların %32'sinde, Güneydoğu Anadolu'da ise firmaların %71'inde yarı yarıya ciro düşüşü yaşanmıştır (aktaran Eğri ve Doğaner, 2020, s. 136). Bununla birlikte Mayıs 2020'de işsizlik oranı %12,9, istihdam oranı %41,4, işgücüne katılma oranı %47,6 olarak ölçülürken, önceki yılın aynı dönemine göre Mayıs 2020 döneminde hizmet sektöründe çalışanların sayısı %10,1, inşaat sektöründe çalışanların sayısı %13,3, sanayi sektöründe çalışanların sayısı %4,9, tarım sektöründe çalışanların sayısı ise %6 oranında azalmakla genel olarak belirtilen sektörlerde çalışanların sayısı ortalama %8,5 oranında azalmış bulunmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Bu azalışların Covid-19 virüs salgınıyla doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim özellikle hizmet sektöründe yaşanan kapanmalar ve Covid-19 virüs salgını döneminin beraberinde getirdiği azalan talepler ekonomik küçülmeyi de beraberinde getirmiştir.

Covid-19 virüs salgını döneminde ofis çalışanları e-ofis tarzına geçmiş, eğitimde çevrimiçi sınıflara geçilmiş, hizmet sektöründe sanal yöntemlere yönelik hızlanmış ve mahkemelerde sanal ortamlarda davalar görülmeye başlanmıştır (Aykaç ve Murat, 2020, s. 116). Covid-19 virüs salgını döneminde giysi üretimiyle ayakkabı üretimi durma noktasına gelirken turizm sektöründe %45 ile %70 arasında daralma beklenmektedir (aktaran Eğri ve Doğaner, 2020, s. 138). Nitekim yalnızca turizm sektörü olumsuz etkilenmekle kalmamış, aynı zamanda turizm sektörüne tedarik sağlayan küçük ve orta boy işletmelerde turizm sektörüyle beraber bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. İnsanların salgın döneminde evlere kapanmaları imalatı etkilediği gibi tüketim

alışkanlıklarını da etkilemiştir. Nitekim bu dönemde paket servis ve sanal market uygulamalarına olan talep artmış ve bu şekilde e ticaret yani bilişim sektörü bu durumdan olumlu etkilenen sektörler olmuştur. Salgın sürecinde yaşanan mali belirsizlikler emlak ile inşaat sektörünü de olumsuz etkilediği söylenebilir. Bununla birlikte dünyanın pek çok ülkesinde restoranların kapatılması ile hizmet sektörü büyük oranda durma noktasına gelmiş, bunun yanında sağlık sektörüne olan talebin artmasıyla sağlık sektörü salgından olumlu etkilenen sektörlerden olmuştur.

3.1. Vergi Destekleri

Covid-19 virüs salgını nedeniyle gerek beyannamelerin bildirim sürelerinde, gerek vergilerin ödenme sürelerinde gerekse vergilerin oranlarında değişime gidilmiş ve bir yandan salgının yayılmasını önlemeye yönelik interaktif sistemlere ağırlık verilirken diğer yandan da salgının ekonomik sonuçlarını hafifletmeye yönelik vergi muafiyetlerine, vergi indirimlerine ve vergi ertelemelerine gidilmiştir. Covid-19 virüs salgınının ekonomik sonuçlarını hafifletmeye yönelik alınan vergisel tedbirleri şu şekilde sıralayabiliriz;

2020 Şubat ve 2020 Mart KDV beyannamelerinin verilme ve ödeme süreleri 28.04.2020, geçici vergi beyannamesi verme ve ödeme süreleri ise 28.05.2020 günü sonuna kadar uzatılmıştır (KOSANO, t.y.). 17 Mart 2020 tarihinde Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında bildirilmesi gereken katma değer vergisi ve muhtasar beyannamelerinin verilme süresi 27 Temmuz 2020 tarihine kadar, tahakkuk eden vergilerin ödenme süreleri ise altışar ay uzatılarak ödemelerin Ekim, Kasım ve Aralık aylarının son haftası içerisinde yapılabilmesi sağlanmıştır (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Böylece 2 milyondan fazla mükellefin Muhtasar, KDV ve Prim ödemeleri 6 ay süreyle ertelenmiştir (Soylu, 2020, s. 182). 12.05.2020 tarihli ve 130 sayılı VUK sirküleriyle 18.05.2020 tarihi sonuna kadar bildirilmesi gereken 2020 Ocak, Şubat, Mart dönemine ilişkin 1. geçici vergi dönemine ait gelir ve kurum geçici vergi beyannamelerinin bildirilme ve ödenme süreleri 28.05.2020 tarihine kadar uzatılmıştır (“Vergi Usul Kanunu Sirküleri/130” 2020). Yapılan vergi uzatmalarıyla Covid-19 virüs salgını sürecinde getirilen sokağa çıkma kısıtlamalarında mağduriyet yaşayan işletmelerin ekonomik açıdan rahatlatılmaları amaçlanmıştır.

Muhtasar beyannamelerin bildirilme süresi 3 ay ertelenmekle, lojistik-ulaşım, perakende, AVM, etkinlik-organizasyon demir-çelik, tekstil-konfeksiyon, otomotiv, yiyecek, içecek, sinema, tiyatro ve konaklama sektörleri için Muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ayı ödemeleri 6'şar ay ertelenmiştir. Gecikme zam ve cezası uygulanmaksızın, 2020/Mayıs ayına ait sigorta primlerinin son ödeme günü 31.12.2020 tarihine, 2020 yılı Mart ayına ilişkin sigorta primlerinin son ödeme günü 02.11.2020 tarihine, 2020 yılı Nisan ayına ilişkin sigorta primlerinin son ödeme günü 30.11.2020 tarihine ertelenmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 31.03.2020 tarihine kadar verilmesi gereken 2019 yılına ait gelir vergisi beyannamelerinin verilme süresi 30 Nisan 2020 tarihine kadar uzatılmıştır (Bilgiç Ulun, 2020, s. 99). Böylece 1.9 milyon gelir vergisi mükellefine Covid-19 virüs salgını mücbir sebebiyle ödeme vadesi gelen vergi ödemesini erteleme imkanı tanınmıştır (KOSANO, t.y.). Faaliyetlerini durdurmaları zorunlu tutulan iş yerleri için kamu idarelerince kira bedeli tahakkuk ettirilmeyeceği duyurulmuştur. 17 Nisan 2020 tarihinde, faaliyette bulunmayan veya faaliyetleri durdurulan işletmelerin yıllık reklam ve ilan vergileriyle çevre temizlik vergilerinin faaliyette bulunulmayan dönemlere karşılık gelen kısmının alınmayacağı duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Yapılan bu düzenlemeyle yerel yönetimler tarafından tahsil edilen reklam ve ilan vergisiyle çevre temizlik vergisinin tahsilinden vazgeçilmesi, salgın sürecinde yerel yönetimler tarafından sağlanan desteklerden bir tanesidir.

2020 yılı Mart ayına ilişkin aylık prim ve hizmet belgesinin verilme süresi 23.04.2020 tarihinin resmi tatil olması nedeniyle 24.04.2020 Cuma günü sona ermektedir. Ancak 20.04.2020 ile 26.04.2020 tarihleri arasında 31 ilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacağından işverenlerin mağduriyet yaşamaması için, tüm ülkede 2020 Mart ayına ilişkin aylık prim hizmet belgesinin verilmesi için son tarih 27.04.2020 günü sonuna kadar uzatılmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Geriye dönük SGK prim teşvik indirimlerinden yararlanmak amacıyla yasal süresi içerisinde başvuru yapan işverenlerin prim-hizmet beyannamelerini verme süresi 30.06.2020 tarihine uzatılmıştır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020). Pandemi hastanesi ilan edilen özel hastanelere SGK tarafından yapılacak ödeme miktarları yükseltilmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 22 Mart 2020 tarihinde KDV oranı havayolu yolcu taşımacılığında 30.06.2020 tarihine kadar % 1'e indirilmiştir (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Kurumlar vergisi tahakkuk ve ödeme süresi 30 Nisan 2020 tarihine, 30 Nisan 2020 günü sonuna kadar verilmesi gereken kurumlar

vergisi beyannamelerinin verilme süreleri ve bu beyannameler nedeniyle tahakkuk eden vergilerin ödeme süreleri 1 Haziran 2020 günü sonuna kadar uzatılmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Sokağa çıkma kısıtlamalarında işverenlerin hak kaybına uğramasının önlenmesi yönünden beyanname sürelerinin uzatılması yerinde olmuştur.

1 Nisan 2020 tarihiyle 30 Haziran 2020 tarihi arası dönemde Turizm Bakanlığında belgeli işletmeciler ve yatırımcılardan tahsil edilmesi gereken kesin izin, kesin tahsis, irtifak hakkı, kira ve benzeri ödemeler 6 ay ertelenerek yeminli mali müşavirlik (YMM) tasdik raporlarının verilme süresi uzatılmıştır (Bilgiç Ulun, 2020, s. 99). Hazinenin tahsis etmiş olduğu taşınmazlar üzerindeki ticari işletmelerden kira alınmaması veya kira bedelinde indirim yapılmasıyla 01.04.2020 ile 30.06.2020 tarihleri arasında tahsil edilmesi gereken ecrimisil ödemelerinin 6 ay süre ile ertelenmesi sağlanmıştır (KOSANO, t.y.). Geri Kazanım Katılım Payı Beyannamesi Genel Tebliğinde (Sıra No: 1) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sıra No: 3) gereği Geri Kazanım Payı (GEKAP) beyannamelerinin 2020 yılı için altı ayda bir verileceği düzenlenmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 25 Mart 2020 tarihinde Konaklama Vergisinin 1 Ocak 2021 tarihine ertelendiği (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Mücbir sebep kapsamında bulunan 65 yaş ve üzeri bazı mükellefler tarafından sokağa çıkma kısıtlamalarının kaldırılmasına ilişkin genel tebliğin 5'inci maddesinde yer alan mücbir sebep dönemine ilişkin beyanname ve bildirimlerin verilme ve beyannameler kapsamında yapılacak ödemelerin sokağa çıkma kısıtlamasının sona erdiği 01.06.2020 tarihinin ardından 15 gün sonra yani 16.06.2020 tarihi sonuna kadar ödenmesi duyurulmuştur (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2020). Bakanlıklar tarafından tahsili gereken kira ve ecrimisil ödemeleri gibi ödemelerin tahsilinin ertelenmesiyle salgın dönemde ekonomik zorluk içerisine giren işletmeler ekonomik yönden desteklenmiştir.

Tek kullanımlık tıbbi maskelerde %20 olan ilave gümrük vergisi (İGV) kaldırılmıştır ("2286 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı" 2020). Solunum cihazlarında %13 olan ilave gümrük vergisi kaldırılmıştır ("2285 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı" 2020). Dezenfektan ve kolonyanın hammaddesi olan dökme etil alkol ithalatında %10 olarak uygulanan gümrük vergisi dezenfektan ve kolonya üreten sanayiciler için sıfırlanmıştır ("2284 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı" 2020). Temel gıdalarda fiyat istikrarı ve arz güvenliğini sağlamak amacıyla 1 Haziran 2020 tarihine kadar yağlık ayçiçeği tohumunda %13 olan gümrük vergisi %9 olarak, ham ayçiçeği yağındaysa %30 olan gümrük vergisi %18

olarak uygulanacaktır (“2422 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı” 2020). Gıdalarda fiyat istikrarını ve arz güvenliğini sağlamak amacıyla ekmek mayası üreten sanayiciler için nihai kullanım beyan etmeleri şartıyla melas ithalatında %31,5 olarak uygulanan gümrük vergisi %0 oranına indirilmiştir (“2348 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı” 2020). Covid-19 virüs salgını sebebiyle temel gıda maddelerinde artan talebin karşılanabilmesi ve uygun fiyatlı pirinç arzının sağlanabilmesi amacıyla % 0 gümrük vergili açılan 100 bin ton çeltik için 31 Mayıs 2020 tarihine kadar olan kontenjan kullanım süresi, 1 ay ilave süre verilerek 30.06.2020 tarihine kadar uzatılmıştır (“2482 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı” 2020). Gümrük vergilerinde yapılan indirim ve vergi muafiyetleriyle salgın döneminde gıda güvenliğinin garanti altına alınması ve hijyen malzemelerine ulaşımın kolaylaştırılması amaçlanmış bulunmaktadır.

Covid-19 virüs salgını kapsamında dünya genelinde yaşanan talep düşüklüğüne bağlı olarak oluşan arz fazlası nedeniyle düşük fiyatlı ithalat baskısı riskine karşı demir çelik sanayinde istihdam ve üretimin korunması amacıyla demir çelik ürünlerinde uygulanan gümrük vergilerinin 15.07.2020 tarihine kadar geçici olarak yükseltilmesine karar verilmiştir (“2423 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı” 2020). İthalat baskısına karşı yerli üreticilerin korunması maksadıyla tutkallar, demir veya çelikten vidalar, plastik plaka/levhalar, kauçuk iplikler, bazı kaynak telleri, kağıt kesme makinaları, redresörler, hava perdeleri, sesli işaret cihazları, transformatörler, hoparlörler, multimetreler, kesintisiz güç kaynakları, kronometreler, röleler, aydınlatma cihazları aksam ve parçaları, hidrolik presler, çitçitler, video konsolları, saatler, bayram ve karnaval eşyası, sirk eşyası ve bunların aksamları, golf sopaları, plastik ve metal düğmeler ve açık hava oyunlarına mahsus eşyaya ilave gümrük vergisi uygulanması kararlaştırılmıştır (“2424 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı” 2020). Sıhhi tesisatta kullanılan benzeri diğer eşya, seramikten vitrifiye eşyası, kaldırım taşları, bitirme seramikleri ürün gruplarının ithalatında, döşeme veya kaplama karoları, seramikten mozaik küpler ve benzerlerinde değişen oranlarda ilave gümrük vergisi uygulanacaktır (“2485 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı” 2020). Böylece yerli üreticinin salgın döneminde dış rekabete karşı korunması amaçlanmış bulunmaktadır.

Yerli üretimin korunması maksadıyla buzdolabı ve derin dondurucular, çamaşır makineleri, altından ve kıymetli taşlardan mücevherat, split klimalar, bulaşık makineleri, su filtreleri, motor parçaları, ocak ve yemek pişirme cihazları, golf arabası, turbo

kompresörler vb. ile bazı çeşitli ürünlere 30.09.2020 tarihine kadar geçici olarak % 30'a bu tarihten sonraysa %25'e kadar değişen oranlarda ilave gümrük vergisi uygulanacağı duyurulmuştur (Ticaret Bakanlığı, t.y.). Yerli üretimin korunması amacıyla; vinçler, iş makineleri, metal işleme makineleri, pompa ve beton karıştırma araçları, itfaiyeler, püskürtme alet ve makineleri, paketleme ve ambalajlama makineleri, yiyecek içecek imal makineleriyle presler ve bazı muhtelif ürünleri kapsayan 800'ün üzerinde ürün için geçici olarak 30.09.2020 tarihine kadar her bir ürün için değişen oranlarda % 30'a kadar, 30.09.2020 tarihinden sonraysa 10 puana kadar daha düşük oranlarda ilave gümrük vergisi uygulanacağı duyurulmuştur ("2565 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı" 2020). Yabancı ürünlere yönelik yapılan ilave gümrük vergisi düzenlemesiyle imalata yönelik geniş yelpazede pek çok sektöre yönelik koruma sağlanmıştır.

Yerli üretimin korunması amacıyla; döküm makineleri, takım tezgahları, tekstil makinaları, pompalar, kaynak makineleri, römorklar, hasat ve tarım makineleri, presler, gemi vinçleri, camlar, kord bezi, sitrik asit ile 400'ün üzerinde bazı çeşitli ürünler için geçici olarak 30.09.2020 tarihine kadar her bir ürün için değişen oranlarda % 20'ye, 30.09.2002 tarihinden sonraysa 10 puana kadar daha düşük oranlarda ilave gümrük vergisi uygulanacağı duyurulmuştur ("2682 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı" 2020). Ülkemiz tekstil ve konfeksiyon sektörünü daha fazla korumak maksadıyla belirli ülkeler için düşük oranda uygulanan ilave gümrük vergileri daha yüksek ilave gümrük vergisi uygulanan "Diğer Ülkeler" seviyesine çıkartılmıştır ("2425 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı" 2020). Deriden eşya, ayakkabı, konfeksiyon ve tekstil sektörünü daha etkin biçimde korumak maksadıyla bu ürünler için uygulanan ilave gümrük vergilerinin 30.09.2020 tarihine kadar, kanuni vergi sınır ve oranları dikkate alınarak yükseltilmesi ve %8 - %35 oranlarında uygulanacağı duyurulmuştur ("2429 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı" 2020). Plastik, demir çelik ürünleri, kağıt, kimyasallar, Camdan mamul eşya, taklit mücevherci eşyası ile bazı çeşitli ürün gruplarında uygulanan İlave Gümrük Vergilerinin 30.09.2020 tarihine kadar kanuni vergi sınır ve oranları dikkate alınarak artırılması ve %2,3-%45 oranlarında uygulanması kararlaştırılmıştır ("2430 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı" 2020). Tekstil sektörüne yönelik alınan gümrük vergisi tedbirleri, öncü imalat sektörlerinden olan tekstil sektörünün dış rekabetten korunmasına yönelik atılmış olan önemli bir adımdır.

3.2. Finansal Destekler

3.2.1. Hibe Destekleri

6 Nisan 2020 tarihinde Bitkisel Üretim Geliştirilmesi programı kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 21 ilde tohum hibe desteği açıklanmıştır. Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 27 Mart 2020 tarihi itibarıyla yaklaşık 1,9 Milyar TL'lik tarımı destekleme ödemesi yapıldığı açıklanmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Bunun yanı sıra TÜBİTAK tarafından 19 Nisan 2020 tarihinde "Covid-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşeri ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler" başlıklı özel bir çağrı açılmıştır (KOTO, 2020). Ayrıca KOSGEB tarafından koruyucu gözlük, eldiven, koruyucu elbise, maske, dezenfektan gibi ürünlerin yerli üretimine her bir işletme için 6 milyon TL'ye kadar destek verileceği açıklanmıştır (KOSGEB, 2020). Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından, Covid-19 virüs salgınının etkilerinin azaltılmasına yönelik acil çözüm sunan ve salgınla mücadeleye katkı sağlayan projelerin destekleneceği açıklanmıştır. Bu program kapsamında desteklenecek projeler için tahsis edilen toplam kaynak tutarı 3.000.000 TL'dir (MARKA, t.y.). Ayrıyeten Covid-19'un tedavi ve teşhisinde kullanılabilecek ürünler ile destek süreçlerine ilişkin uygulamaların ve hastalıkların önlenmesi için etkili koruyucu ekipmanların geliştirilmesine yönelik projelere odaklanmak amacıyla 26 Mart 2020 tarihinde TÜBİTAK tarafından "KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı" çağrısı duyurulmuştur. Destek kapsamında; Ortam koşullarının iyileştirilmesine yönelik ekipmanlar, uluslararası kabul görmüş sınırlar içerisinde olan tanı kitleri, maske, yoğun bakım ünitelerinde kullanılan cihazlar, Covid-19'un tedavi ve teşhisinde kullanılan etkili koruyucu ürünlerin geliştirilmesine yönelik ürünler, koruyucu kıyafetler, dezenfektanlar, aşı salgının doğrudan veya dolaylı sonuçlarına etki edebilecek bilişim uygulamaları, duyarlılık, doğrusallık, özgüllük, kesinlik, doğruluk gibi doğrulama ölçütleri, ilaç konuların ve bu konuların dışında Covid-19 virüs salgınıyla mücadeleye ilişkin olabilecek her türlü proje başvurusu yapılabilecektir (TÜBİTAK, 2020). Açıklanan bu desteklere tarım sektörüne yönelik önemli ekonomik katkılar sağlandığı gibi, aynı zamanda Covid-19'a yönelik araştırma ve geliştirme projelerine de destek sağlanacağı duyurulmuştur.

2020 yılı Mart-Aralık döneminde yaklaşık 8,4 milyon kişiye tek seferlik 1.000,00 TL nakdi destek verilmiştir. Bu desteğin yaklaşık 2 milyon kişiye verilen kısmı Biz Bize

Yeteriz Türkiye’ın kampanyası kapsamında toplanan bağışlardan karşılanırken, yaklaşık 6,4 milyon kişiye verilen nakdi yardımsa Sosyal Destek Programı kapsamında yapılmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). 23 Aralık 2020 tarihli ve 3323 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı’yla esnaf ve sanatkarlara 3 ay için aylık 1.000,00 TL doğrudan hibe desteği verileceği duyurulmuştur. Destekten 14.12.2020 itibariyle esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı olan vergiden muaf esnaf ve sanatkarlar, faaliyetlerine devam eden ve ticari kazançları basit usulde tespit edilen esnaf ve sanatkarlarla Covid-19 virüs salgınından etkilenen ve Ticaret Bakanlığı tarafından tespit edilen sektörlerde faaliyette bulunan gerçek kişi tacir, esnaf ve sanatkarlar faydalanmışlardır. Ayrıca destekten faydalanıp işyerleri kira olanlara büyük şehirlerde aylık 750 TL’ye, diğer illerde aylık 500 TL’ye kadar kira desteği verileceği duyurulmuştur. Böylelikle hem dar gelirli vatandaş hem de işletme sahipleri için ekonomik destekte bulunulmuştur.

17.02.2021 tarih ve 31398 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetlerinde Bulunan İşletmelere Koronavirüs Salgını Nedeniyle Verilecek Ciro Kaybı Desteği Programı ve Uygulama Esasları Hakkında Tebliğ ile; destek programından yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösterip KDV mükellefiyeti olan, 2019 yılı veya öncesinde başladığı işine devam edip 27.01.2021 tarihi itibarıyla aktif mükellefiyeti bulunan, 2019 yılındaki cirosu 3 milyon TL ve altında olup 2019 yılı cirosuna oranla 2020 takvim yılındaki cirosu en az yarı oranında azalan işletmelerin esas faaliyet konusu üzerinden bir kez faydalanabilecekleri duyurulmuştur. Ciro kaybı desteği, tek seferde ödenmek üzere 2.000 TL’den az ve 40.000 TL’den fazla olmamak üzere işletmelerin 2020 yılındaki cirolarının 2019 yılındaki cirolarına oranla azalan tutarının %3’üdür. Ciro kaybı desteğine hak kazananların 3323 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı kapsamında 3.000 TL destekten faydalanmış olmaları halinde, almış oldukları 3.000 TL destek verilecek ciro kaybı desteğinden mahsup edilecek ve varsa kalan tutar bu işletmelere ciro kaybı desteği olarak verilecektir. Sağlanan destekle salgın döneminde en büyük hasarı alan sektörlerin başında gelen yiyecek ve içecek hizmeti veren işletmelerin ciro kayıplarının bir bölümü destek kapsamında karşılanılmış bulunmaktadır.

Salgın nedeniyle işletmelerin yaşadığı mali kayıpların telafisi için 3 ay süreyle 133 meslek kolunda aylık 1000 lira olarak sağlanan gelir kaybı desteğinden 23 Nisan 2021 itibarıyla 1 milyon 33 bin 589 kişi yararlanmış ve yapılan ödeme tutarı 3 milyar TL’ye ulaşmıştır. Gelir kaybı desteğine ilişkin şartlara sahip, 3 ay süreyle iş yerleri kira olan 160

bin 65 kişiye büyükşehirlerde aylık 750 lira, diğer şehirlerde aylık 500 lira olmak üzere toplam 250 milyon 518 bin 870 lira kira desteği sağlanmıştır. Yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren 6 bin 798 işletmeye ciro kaybı desteği kapsamında verilen destek tutarı 15.04.2021 itibarıyla 73 milyon 297 bin 105 TL olmuştur (Çakır, 2021). Ayrıca 2 ayrı grup halinde 1 milyon 834 binden fazla esnaf ve sanatkara 4 milyar 622 milyon TL destek verileceği duyurulmuştur. Birinci grupta internet kafeler, kahvehane, kırtasiyeler, lunaparklar, kafe, hamamlar gibi sayıları toplam 235 bine ulaşan işletmeler bulunmaktadır. Bu işletmelere bir seferliğine 5 bin TL hibe ödemesi yapılacaktır. İkinci gruptaysa tamirat, seyyar satıcılar, kaporta işleri ile uğraşanlar, bakım onarım, sıhhi tesisatçılar, müzisyenler, hırdavatçılar, oyuncak, oto yıkamacılar, camcılar, kuru temizlemeciler, bakırcılar, kozmetik ve hediyelik eşya satıcıları, çilingirciler, tuhafiyeciler, konfeksiyoncular, kalaycılar, ayakkabıcılar, kurs işletmecileri ve züccacılar bulunmaktadır. Bu gruba daha önceki destek ödemelerinden yararlanan dondurmacılar, berberler, lokantalar, minibüsçü, pastaneler, terziler, pazarcılar, taksici, ve otobüsçüler de dahildir. Toplamda 1 milyon 150 bini aşkın işletmeyi kapsayan bu gruptaki vatandaşlara bir defaya mahsus 3 bin TL hibe ödemesi yapılacaktır (Duran, 2021). Sağlanan hibelerle aşılama çalışmaları tamamlanıp tam açılmaya gidilene kadar salgın nedeniyle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan işletme sahiplerine ekonomik destekte bulunulmuştur.

3.2.2. Kredi Destekleri

Covid-19 virüs salgını döneminde KOBİ'lerin desteklenmesi amacıyla yatırım ve işletme kredisi üst limiti KOBİ başına 300.000 TL'den 3 milyon TL'ye çıkarılmış, kredilerin vadesi ise 48 aydan 60 aya uzatılmıştır (Görer YMM & Finansal Danışmanlık, 2020). İşletmelerin ticari itibarlarının korunması amacıyla Covid-19 virüs salgını sürecinde Çek Ödeme Destek Kredisi sunulmaktadır. 3 ay anapara ve faiz ödemesiz, toplam 12 ay vadeli ve yıllık % 9,5 faizli kredi desteği sağlanacaktır. KOBİ ve KOBİ dışı işletmeler bazında azami kredi tutarları şu şekildedir; azami kredi tutarı yıllık cirosu 0-25 milyon TL arasında olanlar için 1 milyon TL, 25-125 milyon TL arasında olanlar için 5 milyon TL, 125 milyon TL üzeri ise 10 milyon TL'dir (Türkiye Bankalar Birliği, 2020). Vakıfbank, Ziraat Bankası ve Halkbank tarafından firmaların sermaye ihtiyaçları için İşe Devam Kredi Desteği sağlanmıştır. Covid-19 virüs salgınından ekonomik yönden olumsuz etkilenen tüm işletmeler başvuruda bulunabilecektir. Kredi desteğinden faydalanacak

firmaların 2020 yılı Şubat ayı sonunda kayıtlı bulunan çalışan sayılarını azaltmama ön koşulu bulunmaktadır. Teminat yönünden eksikliği bulunan firmaların, krediden faydalanması için hazine destekli Kredi Garanti Fonu kefaleti de sağlanabilecektir. 6 ay anapara ve faiz ödemesiz, toplam 36 ay vadeli ve yıllık % 7,5 faiz oranlı kredi desteği sağlanacaktır. 26 Mart 2020 tarihinden itibaren başvuru yapılabilecektir. KOBİ ve KOBİ dışı işletmeler bazında en fazla kredi tutarı 0-25 milyon TL arasında olanlar için 12,5 milyon TL, 25-125 milyon TL arasında olanlar için 62,5 milyon TL, 125 milyon TL üzeri için ise 125 milyon TL'dir (Halkbank, 2020). Böylelikle salgın döneminde zor ekonomik koşullar altında bulunan KOBİ'lere yönelik uygun maliyetli krediler sunularak finansman desteği sağlanmış bulunmaktadır.

Kredi faiz desteği KOSGEB tarafından sağlanmakla kredi faiz desteğinin işletme başına üst limiti her bir destek programı kapsamında 300 Bin TL'den 3 Milyon TL'ye ve kredilerin vadesi 48 aydan 60 aya çıkartılmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 7 Nisan 2020 tarihinde, bankalardan KOSGEB'in kredi destek programları kapsamında kredi kullanan işletmelerin 30 Haziran 2020 tarihine kadar olan borçlarının 3 ay süreyle faizsiz olarak ertelendiği duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). 27 Nisan 2020 tarihinde yapılan açıklamaya göre Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Nefes Kredisi'nin faiz miktarı yıllık yüzde 7,50 oranında, kredi miktarı illere göre 50 bin ile 100 bin TL arasında, kredi 2021 yılında 12 eşit taksitte geri ödenecek şekilde ve sağlanan kredinin yüzde 80'i hazine destekli Kredi Garanti Fonu kefaleti kapsamındadır. Nefes kredisiyle işletmelere 6 milyar TL'ye kadar kredi sağlanması hedeflenmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Mikro İşletmeler Destek paketi kapsamında firmalar kredi Garanti Fonu (KGF) teminatlı olacak şekilde, yılda yüzde 11,5 faiz oranı ve 48 aya kadar vadeyle cirosu 3 milyon TL'ye kadar olan işletmeler azami 100 bin TL'ye kadar kredi kullanabilmişlerdir. Kullanılan kredinin maksimum yüzde 10'u nakit olarak verilirken, minimum yüzde 90'lık kısmıysa firma giderlerinin finansmanı amacıyla 3. kişilere ödenmektedir (Kocaeli Sanayi Odası, 2020). Böylelikle işletmelerin salgın döneminde varlıklarını sürdürebilmeleri için işletmeler için hayati öneme sahip uygun maliyetli kredi destekleri sunulmuş bulunmaktadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından gecikmeye giren kredilerin takipte bulunan kredilere aktarılma süresi 90 günden 180 güne çıkartılmıştır. Uygulama ticari ve bireysel tüm kredileri kapsamaktadır ve uygulamanın 31 Aralık 2020 tarihine kadar sürmesi kararlaştırılmıştır. Böylece yapılandırılmış kredilerin geri ödemelerine

kolaylık sağlanmıştır; bir yıllık izleme süresi içerisinde ana para ve faiz ödemesi 30 günden fazla gecikmiş olan veya bu süre içerisinde bir kez daha yeniden yapılandırmaya giren kredilerin tahsil imkanı 3. grup krediler olarak adlandırılan sınırlı krediler grubuna alınması şartıyla kaldırılmış ve uygulamanın 31 Aralık 2020 tarihine kadar sürmesi kararlaştırılmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 2781 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla yapılan düzenlemeyle; yaşanan salgın nedeniyle esnaf ve sanatkarlardan işleri ve/veya işletmesi zarar görenlerin, Türkiye Halk Bankası'ndan 30 Haziran 2020 ve öncesi tarihte kullandıkları düşük faizli kredi borçlarından, 1 Temmuz 2020 ve 30 Eylül 2020 tarihleri arasında vadesi sona erecek olup, bu kararın yürürlüğe girdiği tarih itibariyle ödenmemiş bulunanlar; başvuru şartı olmaksızın taksit vadesinde ki ilgili mevzuata göre faiz tahakkuk ettirilerek taksit vadesinden itibaren kredi ödeme tablosunda belirtilen taksit sayısı geriye kalan vadeye yayılmak suretiyle vadesi ertelenmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Yapılan düzenlemelerle yalnızca uygun maliyetli kredi imkanı sunulmakla kalmamış aynı zamanda salgından olumsuz etkilenen işletmelerin geçmiş kredi borçları da ertelenerek ekonomik olarak rahatlamaları sağlanmıştır.

Ayrıca turizm sektöründeki işletmeler yanında bu işletmelerin tedarikçilerinin kurumsal kredi kartı harcamalarının ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması için Turizm Destek Paketi Uygulaması adı altında Kredi Garanti Fonu kefaleti ve Hazine ve Maliye Bakanlığı garantisini ile 12 ay geri ödemesiz 48 ay vadeli ve yüzde 14,5 değişken faizli olmak üzere bankalar tarafından 10 milyar TL kredi sağlanmıştır ("Turizm Destek Paketi" 2020). Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından, Covid-19 virüs salgını nedeniyle iş yeri ya da işletmesi zarar görenlerin, Türkiye Halk Bankası'ndan 31 Mart 2020 tarihi ve öncesinde kullandıkları düşük faizli kredi borçlarından, 1 Nisan 2020 ve 30 Haziran 2020 tarihleri arasında vadesi sona erecek olan kredi borçları ilgili mevzuata göre faiz yansıtılmak suretiyle vade tarihinden itibaren üç ay süreyle faizsiz olacak şekilde ertelendiği açıklanmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 26 Mart 2020 tarihinde, Tarım ve Orman Bakanlığının 27 Mart 2020 tarihi itibariyle yaklaşık 1.9 Milyar TL'lik destekleme ödemesi yapacağı, bitkisel üretim yapan işletmeler için Tarım ve Orman Bakanlığı öncülüğünde 50 bin TL'ye, geleneksel hayvansal üretim yapan işletmeler için 100 bin TL'ye kadar faizsiz kredi verileceği, Tarım Kredi Kooperatifleri'ne Nisan ve Mayıs aylarında ödenmesi gereken kredilerin, faizsiz olarak 2 ay süreyle ertelendiği duyurulmuştur ("Ekonomik Tedbirler" 2020). 1 Nisan 2020 tarihinden itibaren geçerli

olmak üzere Merkez Bankası tarafından Türk Lirası cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık en fazla akdi faiz oranı yüzde 1,40'da 1,25'e indirilmiştir. Yabancı para cinsinden kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık maksimum akdi faiz oranı ise yüzde 1,00 olarak belirlenmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu 28.03.2020 tarihinde kredi kartı en az borç yatırma tutarında minimum limiti borcun yüzde 30'undan yüzde 20'sine indirmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Kredi kartı asgari borç ödeme limitinde yapılan indirimler ve kredi kartı faiz oranlarındaki düşüşler neticesinde salgın döneminde artan kredi ve kredi kartı kullanım ihtiyacı karşısında krediye uygun maliyetle erişilmesi amaçlanmıştır.

Firmaların kurumsal kart limitleri artırılarak bir süre ödemesiz uygun vadeli kredi seçenekleri sunulmuş, salgından etkilenen firmalara işe devam kredi desteği paketi sunulmuş, kamu bankaları tarafından ödemesiz dönem seçenekleri ve uygun faiz oranları ile temel ihtiyaç destek paketi sunulmuş, nakit akışı bozulan işletmelerin bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerinin minimum 3 ay süreyle ertelenerek finansman desteği sağlanmış, kredi ödemelerindeki gecikmelere esneklik tanınmış, konut, taşıt ve ihtiyaç kredisi destek paketlerinin hizmete sunulduğu duyurulmuştur (Soylu, 2020, ss. 182-183). 18 Mart 2020 tarihinden 30 Haziran 2020 tarihine kadar vadesi gelecek olan reeskont kredisi geri ödemelerinin vadesi Merkez Bankası tarafından 90 gün uzatılmıştır. 18 Mart 2020 tarihinden 30 Haziran 2020 tarihine kadar kullanılacak reeskont kredileri ve halen kredi taahhüdü açık olan reeskont kredilerine taahhüt kapamak için 12 ay ek süre verilmiştir. Mevcut reeskont kredilerinin en uzun vadeleri, 20 Mart 2020 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde, kısa vadeli kullanımlarda 120 günden 240 güne, daha uzun vadeli kullanımlarda 720 güne çıkartılmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Bunun yanında ekonomik istikrar kalkını kredi desteği açıklanmıştır. Kredi desteğinden faydalanacak firmaların, 2020 yılı Şubat ayı sonunda kayıtlı çalışan sayılarında kredi vadesi süresince azaltma yapılmaması ön koşulu bulunmaktadır. Teminat yönünden eksiği bulunan müşterilerin krediye erişmeleri için Hazine destekli Kredi Garanti Fonu kefaleti de sağlanabilecektir. 3 ay anapara ve faiz ödemesiz, toplam 12 ay vadeli ve yıllık % 9,5 faizli olacak şekilde kredi desteği sağlanacaktır. KOBİ ve KOBİ dışındaki firmalar bazında en fazla kredi tutarları şu şekildedir: azami kredi tutarı 0-25 milyon TL arasında olanlar için 5 milyon TL, 25-125 milyon TL arasında olanlar için 25 milyon TL, 125 milyon TL üzeri için ise 50 milyon TL'dir. 30 Mart 2020 tarihinden itibaren başvuru

yapılabilecektir (Türkiye Bankalar Birliği, 2020). Ekonomik istikrar kalkanı kredi desteğine hazine destekli kredi garanti fonu kefaleti sağlanabilecek olması daha fazla işletmenin krediden faydalanabilmesinin önünü açmıştır. Ayrıca kredi vadesi süresince kayıtlı çalışan sayısında azaltma yapılmaması şartının da istihdama katkı sağladığı açıktır.

7226 sayılı kanun ile Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetler ile Kredi ve Kredi Kartları Borçlarına İlişkin Kayıtların Dikkate Alınmaması Hakkında Kanuna eklenen Geçici Madde 2’de özetle; “Anapara ve/veya taksit ödeme tarihi 24.03.2020 tarihinden önce olup da; kullandığı nakdi olmayan ve nakdi kredilerin anapara veya faize ilişkin ödemelerini aksatan gerçek ve tüzel kişilerin, borçların ödenmesi geciken kısmını 31.12.2020 tarihine kadar ödemesi veya yeniden yapılandırması halinde, Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi tarafından tutulan kayıtları bu kişilerle yapılan finansal işlemlerde finans kuruluşları tarafından dikkate alınmaz” hükmü getirilmiştir. 23 Mart 2020 tarihinde, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında borçlarını ödemekte temerrüde düşen işletmelerin kredi sicilinde mücbir sebep notu düşüleceği duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). 7 Nisan 2020 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından en fazla 6 ay ödemesiz, 30 ay taksit ödemeli ve 36 ay vadeli olmak üzere seyahat acentelerine yönelik işe devam kredisi duyurulmuştur. Kredi tutarı 50.000 Türk Lirası’dır. Kredinin % 80’i Kredi Garanti Fonu garantilidir. Kredi faiz oranı % 7,5 + %1,5 oranında komisyon olacak şeklindedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğüne başvuru yapılmalıdır. Başvuru için seyahat acentesinin 2019 yılı cirosu minimum 500.000 TL veya üzerinde olması gerekmektedir. Seyahat acentesi sosyal güvenlik kurumuna tabi asgari iki personel çalıştırmalı ve kredi süresince de çalıştırmaya devam etmelidir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Belirli coğrafyalara yapılan ihracatta görülen geçici aksamalara bağlı olarak, özellikle ihracatçıların Eximbank’tan kullandığı toplam 7,6 milyar dolarlık kredinin itfası ertelenip vadeleri uzatılmış ve ihracat alacak sigortalarına yönelik olacak şekilde vade esnekliği ve vade uzatımlarında ek ücret talep edilmemesi imkanı sağlanmıştır (Türk Eximbank, 2020). Hem ihracatçıya hem de turizm sektörüne yönelik sağlanan kredi destekleriyle ülkeye döviz girişinin artacağı ve sağlanan kredilerin ülke ekonomisine katkı olarak geri döneceği ortadadır.

7244 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle; yeniden yapılandırılan ve yılda bir taksit olmak üzere ödenen tarım satış kooperatifleri birliklerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kaynaklı kredi borçlarının 2020 yılına ait ödemeleri, faizsiz şekilde 2021

yılına ertelenmiş, sonraki yıllarda ödenecek taksit tutarları da 2021 yılı dahil olacak şekilde faizsiz şekilde birer yıl ertelenmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Kredi Garanti Fonu limitinin 25 milyar TL'den 50 milyar TL'ye çıkarılmıştır (KOSANO, t.y.). 30 Mart 2020 tarihinde, Kredi Garanti Fonu'nun kefalet kapasitesinin 500 milyar TL'ye çıkarıldığı ve 31.12.2020 tarihine kadar kullanılacak kredilerde SGK prim borcu yoktur ile vergi borcu yoktur belgelerinin aranmayacağı duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Politika faizi oranı %12.25 iken Merkez Bankası Para Politikası Kurulu tarafından 18.03.2020 tarihinde önce %11.25'e, 23.04.2020 tarihinde %10.25'e ve 22.05.2020 tarihinde %9.75'e indirilmiştir (Merkez Bankası, t.y.). Sağlanan faiz indirimlerinin yanı sıra Kredi Garanti Fonu'nda limit artışına gidilmesi, ayrıca kullanılacak kredilerde prim borcu yoktur belgesi şartının kaldırılmış olması uygun maliyetli krediye daha hızlı erişilebilmesi için atılan önemli adımlardandır.

3.3. İstihdama Yönelik Destekler

İstihdama yönelik olarak Türkiye'de 23 Mart 2020 tarihinde esnek çalışma ve uzaktan çalışma modellerinin daha etkin hale getirileceği, 26 Mart 2020 tarihinde Covid-19 döneminde çalışılmayan sürenin telafisi için tanınan telafi çalışma süresinin 2 aydan 4 aya çıkartılacağı, 30 Mart 2020 tarihinde mevsimlik tarım işçilerinin Covid-19 virüs salgını nedeniyle barınma ve çalışma koşullarının devamlı olarak kontrol edilmesi, tarım arazilerine ulaşım şartlarının iyileştirilmesi ve tarım ürünlerinin pazara erişimini kolaylaştıracak önlemlerin alınmasına yönelik düzenleme yapıldığı, 16 Nisan 2020 tarihinde İşveren tarafından zorunlu izne ayrılan çalışanlarla 15 Mart 2020 tarihinden sonra iş sözleşmesi sona erdirilen fakat işsizlik sigortasından yararlanamayanlara 3 ay süresince günlük 39,24 TL ödeme yapılacağı, 17 Nisan 2020 tarihinde 3 aylık süreyi aşmamak üzere, işveren işçiyi kısmen veya tamamen zorunlu izine ayırabileceği ve bu durumun işçiye iş sözleşmesini haklı nedenle fesih hakkı vermeyeceği, 17 Nisan 2020 tarihinde Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu kapsamında yürütülen toplu sözleşme ve yetki prosedürlerinin 3 ay süreyle uzatılacağı duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Bununla birlikte belirtmek gerekir ki istihdamı sürdürmeye yönelik atılan önemli bir adımda iş sözleşmesinin İş Kanununda şartları sayılı olan Ahlak ve İyi Niyet Kurallarına Aykırılık halleri dışında işveren tarafından feshinin yasaklanması ve bu yasakların salgın süresince uzatılarak devam ettirilmesidir.

7226 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelere göre; mesleki yeterlilik belgesi almaya hak kazanan kişilerin belge ve sınav ücretlerinin İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmasına ilişkin teşvik süresi 31.12.2021 tarihine kadar uzatılmıştır. Asgari ücret desteği şeklinde uygulanan destek 2020 Yılında da uygulanmaya devam etmiştir. Kısa çalışma uygulamasından faydalanabilmek için iş yerinde kısa çalışma uygulanan dönemde 4857 sayılı Kanununun 25. maddesinde yer alan “Ahlak ve İyi Niyet Kurallarına Uymayan Haller ve Benzerleri” sebepleri dışında işveren tarafından iş sözleşmesinin sonlandırılmaması gerektiği ve yapılan başvuruların 60 gün içerisinde neticelendirileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda yapılan başvuru tarihlerini uzatmaya Cumhurbaşkanı yetkili kılınmıştır. Zaruri nedenlerle işin durması, tamamen tatil edilmesi, ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi, benzer sebeplerle işyerinde normal çalışma sürelerinin ciddi düzeyde altında çalışılması ya da işçinin talebi doğrultusunda işçiye izin verilmesi durumunda, işverenin çalışılmayan sürelerin telafisi için dört ay içerisinde telafi çalışması yaptırabileceği ve bu çalışmaların fazla çalışma veya fazla sürelerle çalışma sayılmayacağı yönünde düzenleme yapılarak telafi çalışma süresi uzatılmıştır. Böylece salgın döneminde kaybedilen işgücünün telafi çalışması şeklinde geri kazanılarak üretimdeki devamlılığın sağlanması amaçlanmıştır.

7244 sayılı torba yasayla işverenlerin tek tarafı olarak çalışanların muvafakati şartı olmaksızın çalışanlarını kısmen veya tamamen ücretsiz izne çıkartabileceği düzenlenmiştir. Nakdi ücret desteği sigortalı çalışanlardan 17.04.2020 tarihi itibarıyla iş sözleşmesinin bulunduğu işveren tarafından ücretsiz izne ayrıldığı halde kısa çalışma ödeneğinden yararlanamayan işçileri ve 15.03.2020 tarihinden sonra iş sözleşmesi feshedilen ve aynı Kanunun başkaca hükümlerine göre işsizlik ödeneğinden faydalanamayan işçileri kapsamaktadır. Nakdi ücret desteğine hak kazanan her bir kişi için yapılacak ödeme miktarı günlük 39,24 Türk Lirası olarak belirlenmiştir. Nakdi ücret desteğinden yararlananlar genel sağlık sigortalısı sayılır (Görer YMM & Finansal Danışmanlık, 2020). 09.03.2021 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 3592 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı’yla nakdi ücret desteği 17.05.2021 tarihine kadar uzatılmıştır. Diğer yandan Kısa çalışma ödeneği uygulaması; süreklilik şartı aranmaksızın işyerindeki faaliyetin kısmen veya tamamen asgari dört hafta süreyle durdurulması veya bölgesel kriz, sektörel kriz, zorlayıcı veya genel ekonomik sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olacak şekilde minimum üçte bir oranında azaltılması durumlarında,

işyerinde üç ayı geçmemek üzere çalışmadıkları dönem için sigortalı çalışanlara gelir desteği sağlayan bir uygulamadır (İŞKUR, 2019). Kısa çalışma uygulamasından faydalanabilmek için kısa çalışma uygulanan dönemde iş yerinden işçi çıkarılmaması gerekmekte, İşsizlik Sigortası Kanunu'na yapılan eklemeyeyle 30 Haziran 2020 tarihine kadar geçerli olmak üzere, Covid-19 virüs salgını kaynaklı zorlayıcı sebep gerekçesiyle yapılan kısa çalışma başvurularında işçinin kısa çalışma ödeneğine hak kazanabilmiş olması için öngörülen iş sözleşmesinin feshi dışında işsizlik sigortası hak etme şartlarını sağlaması hükmü, kısa çalışmaya başlama tarihinden önceki son 60 gün içerisinde iş sözleşmesine tabi olanlardan son üç sene içerisinde 450 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödenmiş olması şeklinde düzenlenmiştir (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Ayrıca özel sektörde çalıştırılan her bir engelli için sosyal güvenlik primi işveren hissesinin asgari ücret düzeyinde tamamı Hazine ve Maliye Bakanlığınca karşılanmaktadır (İŞKUR, t.y.). Kısa çalışma ödemeleriyle kısmen veya tamamen azalan çalışma sürelerinde çalışanın ücretinin bir bölümü devlet tarafından karşılanarak, çalışanların mağduriyet yaşamalarının önüne geçilmiştir.

23 Mart 2020 tarihinde çalıştırılmayan personelin brüt maaşının %60'ına kadarının İşsizlik Fonu'ndan alınmasına imkan sağlayan kısa çalışma ödeneğinden faydalanma sürecinin kolaylaştırılacağı ve hızlandırılacağı duyurulmuştur. 25 Mart 2020 tarihinde alınan kararla kısa çalışma ödeneğinden yararlanma şartları iyileştirilerek 600 gün sigorta primi şartı 450 güne, son 120 günlük prim ödeme şartı ise 60 güne indirilmiştir. 26 Mart 2020 tarihinde kısa çalışma ödeneği başvurusu için istenilen belge sayısı 10'dan 2'ye düşürüldü. 3 Nisan 2020 tarihinde kısa çalışma ödeneği kapsamında bulunan işyerlerinde çalışmaya devam edenler için asgari ücret desteğinin ödenmeye devam edileceği açıklanmıştır. Yine 3 Nisan 2020 tarihinde kısa çalışma ödeneği kapsamında olan çalışanların net maaşı ile kısa çalışma ücreti arasındaki farkı ödemek isteyen işverenlerin, SGK bildirimini "0 gün" yaparak arada bulunan farkı ödeyebileceği açıklanmıştır. 3 Nisan 2020 tarihinde turizm sektöründe, hizmet akdi askıda bulunan çalışanlardan Nisan ayında sigortalı kaydı yapılan işçiler kısa çalışma ödeneği kapsamına alınmıştır. 16 Nisan 2020 tarihindeyse Kısa çalışma ödeneği başvuruları için uygun olup olunmadığının tespitinin tamamlanması beklenmeksizin, kısa çalışma ödemesinin işverenlerin beyanı doğrultusunda gerçekleştirileceği açıklanmıştır (İstanbul Ticaret Odası, 2020). Böylelikle

kısa çalışma ödemeleri için destekten faydalanacak uygun çalışan sayısının artırılması amaçlanmıştır.

Kısa çalışma ödeneği miktarı aylık asgari ücretin brüt tutarının % 150'sini geçemezken, ödenek miktarı sigortalının son on iki aylık prime esas kazançları üzerinden hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının % 60'ıdır (İŞKUR, t.y.). 17 Nisan 2020 tarih ve 31102 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan düzenlemeyle, artık işverenlerin beyanı doğrultusunda, uygunluk tespitinin sonuçlanması beklenmeksizin kısa çalışma ödeneği ödemesi yapılacağı duyurulmuştur. Ayrıca iş sözleşmeleri askıda olup turizm sektöründe çalışanlardan Nisan ayında sigortalı girişi yapılan işçiler de kısa çalışma ödeneği kapsamına alınmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). 3 milyon 576 bin 805 kişi kısa çalışma uygulamasının başladığı tarihten itibaren kısa çalışma ödeneğinden yararlanmıştır. Temmuz ayında 1 milyon 595 bin 467 kişi ödenekten yararlanmıştır. Normalleşme süreciyle birlikte 1 milyon 981 bin 338 çalışan için işverenler kısa çalışma talebinde bulunmamıştır (Anadolu Ajansı, 2020). 19 Şubat 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3556 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla Kısa Çalışma Ödeneği 31.03.2021 tarihine kadar uzatılmıştır. Ardından 23 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3910 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla, 31.01.2021 tarihinden önce kısa çalışma başvurusunda bulunmuş olan işyerleri için kısa çalışma ödeneğinin süresi 3556 sayılı Kararda belirtilen süreden sonra başlamak üzere 30.06.2021 tarihine kadar uzatılmıştır. Böylelikle salgın süresince istihdamın korunması ve çalışanların ücret gelirlerinin desteklenmesi amacıyla ödeme sürelerinin uzatılması sağlanmıştır.

Ayrıca sigortalıların; İŞKUR'a kayıtlı işsiz olması, işe alındıkları tarihten önceki üç ay içinde on günden fazla sigortalılıklarının bulunmaması ve 01.01.2018 ile 31.12.2022 tarihleri arasında özel sektörde istihdam edilmeleri halinde ilave istihdam teşvikinden yararlanılabileceği duyurulmuştur. Teşvik kapsamında ilave istihdam edilecek her bir sigortalı için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanacak tüm primlerle damga ve gelir vergisi karşılanmaktadır. Destek süresi istihdam edilen sigortalının, 18 yaşından büyük ve 25 yaşından küçük erkek, 18 yaşından büyük kadın veya kuruma kayıtlı engelli olması durumunda 18 ayken, normal de 01.01.2018 ile 31.12.2022 tarihleri arasında istihdam edilen her bir sigortalı için 12 aydır (İŞKUR, t.y.). Uygulanma süresi sınırlıyken salgın sonrasında uygulama süresi uzatılan bu ve aşağıda yazılı diğer desteklerle salgın süresince istihdamın sağlanmasına destekte bulunulmuştur.

Daha sonra süresi uzatılmış olmakla birlikte, her türlü iş sözleşmesinin 17 Nisan 2020 tarihi itibariyle üç ay süreyle İş Kanunu'nun 25 inci maddesinin birinci fıkrasının iki numaralı bendinde yazılı sebepler dışında işveren tarafından feshedilemeyeceği duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). 09.03.2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3592 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla iş sözleşmesinin işverenler tarafından feshi yasağı 17.05.2021 tarihine kadar uzatılmıştır. Diğer taraftan genç, kadın ve mesleki yeterlilik belgesine sahip olanlar için çalışanın istihdam edildiği tarihten önceki son 6 ayın ortalama sigortalı çalışan sayısına ek olarak istihdam edilmesi ve istihdam edilen kişinin son 6 aydır işsiz olması durumunda işsiz olanları 31.12.2022 tarihine kadar işe alan özel sektör işverenlerinin prime esas kazanç üst sınırına kadarki sosyal güvenlik primi İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanmaktadır. 18 yaş ve üzeri kadınları istihdam eden işverenler 24 ile 54 ay, 18 ile 29 yaş arası erkekleri istihdam eden işverenler 12 ile 54 ay, 29 yaş ve üzeri erkekleri istihdam eden işverenler 6 ile 30 ay arası süreyle destekten faydalanabilecektir "(İŞKUR t.y.). Sağlanan bu desteklerle iş arayışında ki oldukça geniş bir kesimin istihdamı halinde çeşitli destekler sunularak, istihdam teşvik edilmektedir.

Yapılan düzenleme gereğince; nakdi ücret desteği ödeme tutarları, 2021 Nisan ayı ve sonrası için günlük 50 Türk Lirası olarak uygulanmıştır. Ayrıca 30.04.2021 tarihinden sonra yapılacak ödemelerden damga vergisi dâhil herhangi bir kesinti yapılmayacağı duyurulmuştur. Bu doğrultuda 2020 yılı için günlük 39,24 TL, 2021 yılı Ocak, Şubat ve Mart ayları için günlük 47,70 TL, 2021 yılı Nisan ve sonrası için günlük 50 TL nakdi ücret desteği sağlanmıştır (İŞKUR, t.y.). Normalleşme desteği kapsamında 01.07.2020'den önce kısa çalışma/nakdi ücret başvurusunda bulunan özel sektör işyerlerinde bu ödeneklerden faydalanan sigortalıların işyerinde haftalık olağan çalışma süresine dönülmesi halinde bu sigortalılardan dolayı özel sektör işverenlerine kısa çalışmanın/nakdi ücret desteğinin sona erdiği tarihten itibaren üç ay süresince kısa çalışma ödeneği/nakdi ücret desteğinden faydalanılan aylık ortalama gün sayısı kadar prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan hem işçi hem de işveren hissesi primlerinin tamamı miktarında prim desteği sağlanacaktır (TÜRMOB, 2020). Normalleşme desteğiyle 30.06.2021 tarihini geçmemek şartıyla nakdi ücret desteği/kısa çalışmanın sona erdiği tarihten itibaren altı ay müddetle işverenlere bu sigortalıların prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanacak sosyal güvenlik primlerinin tamamı tutarında sigortalının nakdi ücret desteği/kısa çalışma ödeneğinden faydalandığı aylık

ortalama gün sayısı kadar aylık 1.341,56 TL destek sağlanmaktadır (İŞKUR, t.y.). Normalleşme tedbirleriyle salgın sonrası dönem içinde istihdamın korunması için düzenleme yapılmak ihtiyacı hissedilmiş ve normal çalışmaya dönülmesi durumunda destek alınan ortalama gün sayısı kadar çalışanın istihdamının sağlanması amaçlanmıştır.

Asgari ücret desteğinin devam ettirileceği ve kısa çalışma ödeneğinden faydalanma şartlarının kolaylaştırıldığı duyurulmuştur (Soylu, 2020, ss. 182-183). İstihdama dönüş teşviki prim desteği ve geçici işgücü desteği olmak üzere iki başlık altında sağlanmaktadır. Teşvik ile; SGK'ya bildirilmeksizin veya bildirilerek çalıştırılmaktayken 01.01.2019 ile 17.04.2020 tarihlerinde işini kaybedenlerin halihazırda SGK'ya bildirilmeksizin çalıştıkları veya son ayrıldıkları işyerine 02.12.2020 – 31.12.2020 tarihleri arasında başvurmaları ve bu kişilerin istihdam edilmeleri durumunda iş akdinin feshedilemeyeceği süreyi geçmeyecek şekilde özel sektör işvereni 2020 yılında günlük 44,15 TL, Ocak 2021'den itibaren günlük 53,67 TL prim desteği, başvuruların reddedilmesi durumundaysa eski çalışana yine fesih yasağının bitimine kadar günlük 41,74 TL, aylık 1.252,20 TL (Aralık 2020'de 1.030,20 TL) tutarında geçici işgücü desteği sağlanmaktadır. Ayrıca özel sektör işvereni, destekten faydalanarak istihdam ettiği sigortalıların yarısını desteğin sona ermesinin ardından destekten faydalandığı ortalama süre kadar çalıştırmak zorundadır (İŞKUR, t.y.). Ayrıca 2021 yılında da işverenlere ödeyecekleri sigorta priminden mahsup edilmek şeklinde günlük 2,50 lira, aylık 75 lira asgari ücret desteği sağlanmaktadır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Böylelikle işten ayrılmış olanların yeniden eski işyerlerinde istihdam edilmeleri halinde destek ödemesi yapılmakta ve istihdam desteklenmektedir. Ayrıca çalışanın eski işyerinde yeniden çalışmaya başlama talebi eski işvereni tarafından reddedilmiş olsa dahi çalışan destek ödemesine hak kazanmakta ve yine ekonomik yönden desteklenmektedir.

3.4. Diğer Destekler

Ticaret Bakanlığının “E-Ticaret olarak KOBİ’lerin Yanındayız” temalı kampanyasına katılan e-ticaret, paket yemek ve sanal market siteleri KOBİ’lere yönelik ödeme yapma vadelerini düşürmüş, bazıları ise komisyon oranlarında indirim gitmişlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2020). Böylece gerek paketler gerek kampanyalar vasıtasıyla KOBİ’lerin üzerindeki finansal yükler hafifletilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan En düşük emekli aylığının 1.500 liraya çıkarıldığı ve emeklilerin Ramazan Bayramı ikramiyelerinin erkene

çekilerek Nisan ayı başında hesaplarına promosyon ve ikramiye ödemesi yapılacağı duyurulmuştur (Büyükipekci ve Hasanlı, 2020, ss. 41-43). Aynı zamanda Covid-19 virüs salgını durumu Dahilde İşleme Rejimi çerçevesinde mücbir sebep olarak kabul edilmiştir. Dahilde İşleme İzin Belgesi ile İhracat Sayılan Satış ve Teslim için alınan D3 Belgesi sahibi ihracatçıların izin için bir ay içerisinde ilgili gümrük idaresine, taahhütlerini yerine getirmek içinse en geç üç ay içerisinde ilgili bölge müdürlüğüne müracaat etmiş olmaları halinde 6 ay ek süre imkanı getirilmiştir (Ticaret Bakanlığı, t.y.). Böylelikle salgın döneminde artan e ticaret ihtiyacının KOBİ'lere olumsuz yansımaları azaltılmaya çalışılmış ve dar gelirli emeklilerin finansal olarak rahatlamaları amaçlanmıştır.

17 Nisan 2020 tarihinde belediyeler ve belediyeye bağlı kuruluşların, konutlara ve faaliyette bulunamayan işyerlerine ilişkin su faturası alacaklarının 3 ay süreyle ertelendiği duyurulmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 2020). 7226 sayılı kanun ile Çek Kanununa eklenen Geçici Madde 5'te özetle; karşılıksız çek keşide etmek suçundan 24.03.2020 tarihine kadar mahkum olan kişilerin cezalarının infazı, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla durdurulmuştur. Ancak Hükümlü tahliye edildiği tarihten itibaren üç ay içerisinde bakiye çek bedelinin onda birini alacaklıya ödemekle yükümlüdür. Üç aylık sürenin bitmesinden itibaren kalan kısmın ikişer ay arayla on beş eşit taksitte ödenmesi halinde ceza mahkumiyetinin kaldırılmasına karar verilir... hükmü getirilmiştir. Ayrıca 31 Aralık 2020 tarihine kadar geçerli olmak üzere Covid-19 virüs salgını hariçte işleme rejimi çerçevesinde mücbir sebep olarak kabul edilmiş ve hariçte işleme izin belgelerine belge süresi sonundan itibaren 1 ay içinde talep edilmesi durumunda 6 aya kadar ek süre verilmesi imkanı tanınmıştır (Ticaret Bakanlığı, t.y.). Yerel yönetimlerin su tüketimine bağlı alacakları ertelemeleri yerel yönetimler tarafından salgın sürecinde sağlanan önemli desteklerden biriyken, çek alacaklarından kaynaklı hükümlü bulunanların çek bedelini uygun koşullar altında ödemesi halinde mahkumiyet hükmünün ortadan kaldırılması yönündeki düzenleme pek çok firma sahibinin hapis cezasından kurtulup ticari yaşantısını devam ettirmesine ve alacaklıların alacaklarını tahsil edip ticari yaşantılarını sürdürmesine imkan tanımıştır.

Bunun yanında 1 Nisan 2020 tarihinden itibaren yıllık cirosu 25 milyon TL ve altındaki kurumlara sağlanan devlet destekli ticari alacak sigortasının kapsamının genişletilerek yıllık cirosu 125 milyon TL'ye kadar olan tüm KOBİ'lerin alıcı başına 750 bin TL'ye kadar teminat limitli devlet destekli ticari alacak sigortasından yararlanabileceği

açıklanmıştır (Kocaeli Ticaret Odası, t.y.). Diğer yandan Covid-19 virüs salgınının, belgesiz ihracat kredisi ve vergi, resim, harç istisnası belgesi kapsamında mücbir sebep olarak kabul edilmesi nedeniyle, 31 Aralık 2020 tarihine kadar geçerli olmak üzere belgesiz ihracat kredisi kapsamında ilgili bankaya, vergi, resim, harç istisnası belgesi kapsamındaysa Ticaret Bakanlığına başvurulması halinde 12 ay ek süre tanınacağı duyurulmuştur (Ticaret Bakanlığı, t.y.). Yapılan bu düzenlemelerle salgın döneminde hem borçlarını ödeyemeyen firmaların sicilinin temiz tutulması sağlanmış, hem de ekonomik zorluk yaşayan serbest piyasada KOBİ'lerin alacaklarını garanti altına almasına imkan tanınmıştır.

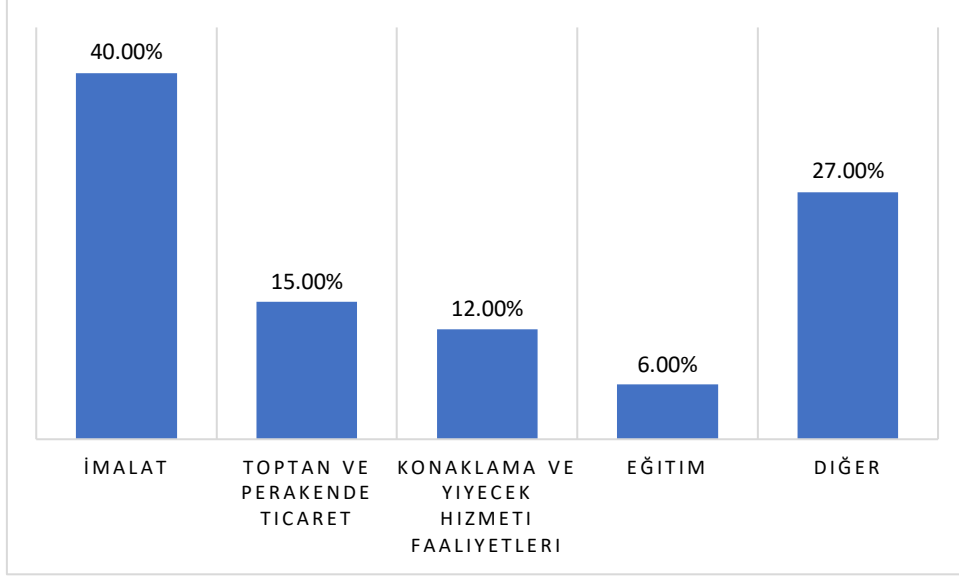
Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 01.03.2021 tarihi itibarıyla Covid-19 virüs salgını sürecinde Türkiye'de yaklaşık 8,4 milyon kişiye tek seferlik 1.000,00 TL nakdi destek verilmiştir. Bu desteğin 2 milyondan fazla kişiye sağlanan kısmı Biz Bize Yeteriz Türkiye kampanyası kapsamında toplanan bağışlardan karşılanırken, yaklaşık 6,4 milyon kişiye sağlanan nakdi yardımsa Sosyal Koruma Kalkanı programı kapsamında yapılmıştır.

Tablo 10: 01.03.2021 Tarihi İtibarıyla Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Yapılan Destekler Toplamı

			01.03.2021
Türkiye Geneli		Ödeme Yapılan Hane/Kişi	Miktar (TL)
Sosyal Destek Programı (Hane)	Faz 1	2.111.254	2.111.254.000
	Faz 2	2.316.010	2.316.010.000
	Faz 3	2.061.527	2.061.527.000
Biz Bize Yeteriz Türkiye	Hane	2.077.365	2.077.365.000
Kısa Çalışma Ödeneği	Çalışan	3.765.541	31.563.334.292
Nakdi Ücret Desteği	Çalışan	2.548.335	10.240.917.966
İşsizlik Ödeneği	Kişi	1.048.409	5.634.259.143
Normalleşme Desteği	Çalışan	3.183.435	4.034.225.189
		Toplam:	60.038.892.590

Kaynak: Sosyal Koruma Kalkanı, <https://covid19.ailevecalisma.gov.tr/>, (01.03.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

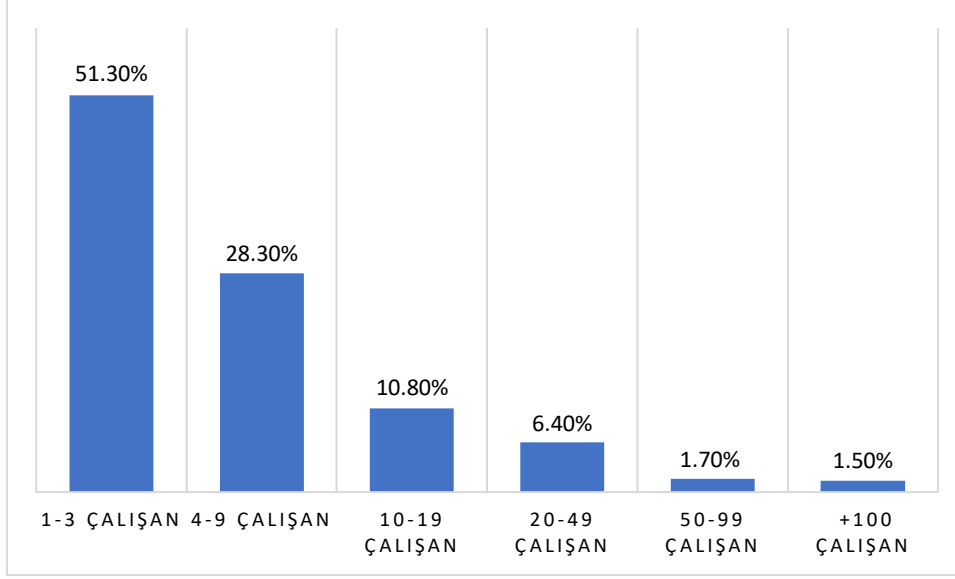
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre kısa çalışma ödeneğine başvuran işletmelerin yaklaşık olarak yarısını imalat sektöründeki işletmeler oluştururken, onu sırasıyla toptan ve perakende ticareti ile konaklama ve yiyecek hizmetlerinde faaliyet gösteren işletmeler takip etmektedir.

Grafik 1: 20.04.2020 Tarihi İtibariyle Kısa Çalışma Ödeneğine Başvuran İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Kısa Çalışma Ödeneği, <https://www.cs.gb.gov.tr/hhgm/haberler/kisa-calisma-odeneği/>, (20.04.2020)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre kısa çalışma ödeneğine müracaat eden işletmelerin yarısından fazlasını 1-3 arası çalışanı olan işletmeler oluşturmaktadır.

Grafik 2: 20.04.2020 Tarihi İtibariyle Kısa Çalışma Ödeneğine Başvuran İşletmelerin Çalışan Sayılarına Göre Oranı

Kaynak: Kısa Çalışma Ödeneği, <https://www.csqb.gov.tr/hhgm/haberler/kisa-calisma-odeneği/>, (20.04.2020)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

3.5. Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Türkiye’de Uygulamaya Konulan Mali Teşvik ve Finansal Desteklerin; İngiltere, Kanada ve Avustralya’da Uygulamaya Konulan Mali Teşvik ve Finansal Desteklerle Karşılaştırılması

3.5.1. Vergi Destekleri Yönünden Karşılaştırılması

Covid-19 virüs salgını sürecinde Türkiye’de vergi beyannamelerinin verilme sürelerinin uzatılması ve gelir vergisi, KDV gibi bir takım vergilerin tahsilat tarihlerinin ertelenmesi yönündeki uygulamalara gidilmiştir. Bununla birlikte tek kullanımlık maskeler gibi hijyen malzemelerinin ithalatında verginin kaldırılması da Türkiye’nin uyguladığı vergi tedbirlerindedir. Aynı zamanda yerli üretimin korunması amacıyla yerli üretici lehine olacak şekilde belirli ithalat ürünlerinde ilave gümrük vergisi getirilirken, gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla da kimi gıda maddelerinde gümrük vergilerinde indirim yoluna gidildiği görülmüştür.

Bununla birlikte İngiltere’de salgın sürecinde ciddi ekonomik zorluk yaşayan konaklama ve eğlence sektörü gibi sektörlerde vergi indirimine gidildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca konut satımlarında da vergi indirimine gidilerek salgının inşaat ve emlak sektörü üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında KDV ve gelir vergisi

gibi bir takım vergilerin ödemelerinin ertelenmesi yoluna da gidilmiş, benzer şekilde salgın döneminde hijyen malzemelerinin ithalatından alınan verginin kaldırılması uygulaması başlatılmıştır.

Kanada'nın da benzer şekilde vergi ödeme ve beyanname verme sürelerini ertelerken, hijyen malzemelerinden alınan vergiyi kaldırdığı gözlemlenmektedir. Bunun yanında Avustralya'nın havacılık sektörünü vergiden muaf tutarak salgın döneminde ekonomik zorluk yaşayan havacılık sektörünü destelemiştir. Aynı zamanda düşük ve orta derece gelir sahiplerine tek seferlik ilave vergi desteği getirilerek, çalışan kesimin büyük çoğunluğuna ilave gelir desteği sağlamış bulunmaktadır.

3.5.2. Finansal Destekler Yönünden Karşılaştırılması

3.5.2.1. Hibe Destekleri Yönünden Karşılaştırılması

Covid-19 virüs salgını döneminde Türkiye'de Kalkınma Ajansları, TÜBİTAK ve KOSGEB gibi kurumlar vasıtasıyla proje hibeleri sağlandığı gibi, tarım hibeleri de verilmiş bulunmaktadır. Bunun yanında dar gelirli vatandaş için tek seferlik destek ödemeleri yapılmış, işletme sahipleri için üç aylık hibelerle birlikte kira desteği sağlanmış ve son olarak da salgın döneminde ekonomik zorluk yaşayan belirli işletmelere yönelik tek seferlik hibe desteği açıklanmıştır. Ayrıca yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösterip gelir kaybı yaşayan işletmelere yönelik ciro kaybı desteği de verilmiş bulunmaktadır.

İngiltere her bir işletme için hibe ödeneceğini duyurmuşken, perakende, konaklama ve eğlence sektörlerindeki işletmeler için ayrıca daha fazla hibe desteği sağlanacağını duyurmuştur. Bununla birlikte İngiltere'de yerel yönetimler tarafından da işletmelere hibe verilmiş olması Türkiye'den ayrılmış olduğu bir noktadır. Ayrıca her kapanma dönemi için işletmelere hibe desteği sağlanacağı da duyurulmuştur. Bununla birlikte balıkçılık, hayvanat bahçesi ve akvaryumlar gibi sektörler de hibe desteğinde bulunulmuştur. Kanada özellikle Covid-19 aşısına ve Covid-19'a yönelik araştırma projelerine önemli miktarda hibe desteği sağlamış bulunmaktadır. Bununla birlikte azınlık konumunda bulunan yerlilerin gerek kendileri gerekse işletmeleri için hibe desteği sağlandığı görülmektedir. Ayrıca çiftçiler ve balıkçılar içinde hibe desteği sağlanacağı duyurulmuştur. Müzeler, sanat merkezleri gibi kültürel kuruluşlarla spor kuruluşları ve

prodüksiyon şirketlerine de hibe destekleri sağlanmıştır. Ayrıca salgın sürecinde engellilere yönelik tek seferlik hibe desteğinde bulunulurken, öğrencilere yönelik hibeler sağlanmıştır. İşletmelere yönelik açıklanan kira destekleriyle işletmelerin kiralarının önemli bir bölümü hibe olarak ödenmiştir. Ayrıca Covid-19 virüs salgını sürecinde akıl ve ruh sağlığının korunması için de akıl ve ruh sağlığı desteği hizmet sağlayıcılarına yönelik hibe desteğinde bulunulmuştur. Salgın döneminde evsizlerin eve erişebilmeleri için evsizlere yönelik hibe desteği de sağlanmıştır. Ayrıca salgın döneminde faaliyetlerini sürdürebilmeleri için sivil toplum kuruluşlarına da hibe desteği sağlanmıştır. Kapanma sonrası açılan okullara güvenli bir şekilde yeniden dönüş için de hibe desteğinde bulunulmuştur. Bununla birlikte gıda ihtiyacını karşılamakta zorlanan Kanadalıların gıdaya erişimini sağlamak için de hibe desteği sağlanmıştır. Ayrıca evden çalışmayı desteklemek ve yaşlı bakımı için de hibe destekleri sağlanmıştır.

Avustralya ise ilk defa ev alacaklara sağladığı hibe ile inşaat ve emlak sektörüne yönelik destekte bulunmuştur. Bununla birlikte öğrenci, dul, engelli gibi dar gelirli kesim için iki sefer destek ödemesinde bulunarak hibe desteği sağlamıştır. Ayrıca bu kesim için Covid-19 desteği adı altında iki haftada bir hibe desteğinde bulunulmuştur.

3.5.2.2. Kredi Destekleri Yönünden Karşılaştırılması

Covid-19 virüs salgını döneminde Türkiye’de KOBİ’lere yönelik bir süre ödemesiz, düşük faiz ve uzun vadeli kredi destekleri açıklanmış, sağlanan krediler için kredi garanti fonu kefaletinin de kullanılacağı duyurulmuştur. Ayrıca KOSGEB tarafından kullanılacak kredilerin üst limiti on katına kadar arttırılmıştır. Bununla birlikte ödemesi geciken kredilerin yasal takibe devredilme süresi uzatılmıştır. Turizm sektöründeki işletmeler ve bu işletmelerin tedarikçileri içinde uygun maliyetli kredi sağlanmış, Halk Bankasından kredi kullanmış olup Covid-19 virüs salgını nedeniyle ekonomik zorluk yaşayan işletmelerin kredi borçları ertelenmiştir. Çiftçiler ve hayvancılar için kredi desteği sağlanırken, çiftçi ve hayvancıların tarım kooperatiflerine olan kredi borcunda ertelemeye gidilmiştir. Bununla birlikte gerek politika faizinde gerekse kredi kartı faizlerinde indirimde gidilmiştir. İhracatçıların kredi borçlarında da ertelemeye gidilip ödeme vadesi uzatılmıştır. Sağlanan kredilerin bir kısmına Kredi Garanti Fonu kefaleti sunulabilmesi ve bir kısmının da %80 oranında Kredi Garanti Fonu

garantisinde olması kredi sağlayan kuruluşları daha kolay şartlarda kredi sağlamaya sevk etmiştir.

İngiltere sunulan kredilere devlet garantisi sağlamakla ön plana çıkmaktadır. Sunulan kredilerin büyük çoğunluğuna %100 ve %80 oranlarında devlet garantisi sunulmuştur. Kimi kredi programlarında kredi faizi kısmen devlet tarafından ödenmektedir. Gerek büyük, gerek küçük gerekse orta boy işletmeler için ayrı ayrı kredi paketleri oluşturularak uygulamaya konulmuştur. Yenilikçi ve yabancı sermaye çeken firmalara yönelik destek paketi duyurulmuştur. Merkez Bankası faiz indirimine giderken bankaların borçlanma kapasitelerini artırdığını duyurmuştur. Bununla birlikte konut kredisi kullanıcılarının başvurması halinde kredilerinin erteleneceği açıklanmıştır.

Kanada işletmelere sağladığı kredilerin yanı sıra kar amacı gütmeyen kuruluşlara da kredi sağlamıştır. Bunun yanında faizsiz ve kısmen tahsilinden vazgeçilebilir kredi programlarıyla diğer ülkelerin sunduğu kredi programlarından ayrışmaktadır. Ayrıca Kanada tarafından azınlık konumundaki yerli halklara ve siyahilere yönelik kredi paketleri de açıklanmıştır. Çiftçilere yönelik kredi destekleri açıklanmış gibi kredi kullanan genç girişimcilerinde başvurmaları halinde kredi taksitlerinin artırılacağı duyurulmuştur. Bununla birlikte öğrenci kredilerinde de artışa gidilmiştir. İngiltere'yle benzer şekilde kimi kredilere devlet garantisi sunularak kredi sağlayıcıların daha kolay şartlarda kredi sunması desteklenmiştir.

Avustralya'da İngiltere ve Kanada'ya benzer şekilde KOBİ'lere sağlanan kimi krediler için devlet garantisi sağlamıştır. Ayrıca KOBİ'lere sağlanacak olan kredilerde faiz üst sınırı belirleyerek KOBİ'lerin yüksek faizden korunmasına destek olmuştur. İşverenlere yönelik sunulan uygun maliyetli kredilerle işverenlerin büyük bir kısmına kredi sunulmasının yanı sıra, ödenimmiş bulunan vergi miktarınca kredi sunulması imkanı sağlamasıyla da karşılaştırılan diğer ülkelerden ayrışmıştır.

3.5.3. İstihdam Destekleri Yönünden Karşılaştırılması

Covid-19 virüs salgını sürecinde Türkiye'de istihdama yönelik olarak; işveren tarafından zorunlu izne ayrılan işçilere gelir desteği sağlanması, iş sözleşmesinin feshi yasağı uygulamasına geçilmesi, kısa çalışma ödeneğinin şartlarının hafifletilerek daha fazla çalışanın yararlanmasına uygun hale getirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bununla

birlikte mesleki yeterlilik belgesi ücretlerinin devlet tarafından karşılanması, ilave istihdam için teşvik sürelerinin uzatılması, kadın, genç ve mesleki yeterlilik belgesine sahip olanlar için teşvik sürelerinin uzatılması, engelli istihdamında teşvik sağlanması, kısa çalışma veya zorunlu izin sonrası normal çalışma süresine dönülmesi halinde normalleşme desteği sağlanması, istihdama dönüş teşviki adı altında eski işyerine müracaat edip eski işyerinde yeniden istihdam edilenlere teşvik sağlanması, eski işyerine müracaat edip müracaatı kabul edilmeyenlere gelir desteği sağlanması ve asgari ücrete devlet desteğinin süresinin uzatılması yönünde istihdama yönelik tedbirler alınmıştır.

İngiltere’de Covid-19 virüs salgını sürecinde istihdama yönelik olarak; 16-24 yaş arası gençlerin istihdamında teşvik sağlanması, stajyer ve çırakların istihdamında teşvik sağlanması, hastalık ödemelerinde miktarın artırılarak ödeme alma koşullarının iyileştirilmesi, iş muhafaza programıyla işçinin çalışmadığı saatler için ücretinin %60’ının karşılandığı kısa çalışma ödeneğine benzer şekilde işçinin çalışmadığı saatler için ücretinin %80’inin devlet tarafından karşılanması, serbest meslek sahipleri içinde iş muhafaza programına benzer şekilde son üç yıldaki ortalama gelirlerinin %80’inin devlet tarafından karşılanması yönünde istihdama yönelik tedbirler alınmıştır.

Kanada’da Covid-19 virüs salgını sürecinde istihdama yönelik olarak; zorunlu izne ayrılanların ücretlerinin %65’ine kadarının devlet tarafından karşılanması, Covid-19’dan doğrudan etkilenen çalışan ve serbest meslek sahiplerine gelir desteği sağlanması, Covid-19 nedeniyle çalışmayan veya geliri en az yarı oranında azalanlara gelir desteği sağlanması, küçük çocuğu olması ve Covid-19 kapatmaları veya izolasyon nedeniyle haftanın en az yarısında çalışamayanlara gelir desteği sağlanması, hasta olduğu veya Covid-19 nedeniyle kendini izole ettiği için haftanın en az yarısında çalışamayan işçi veya serbest meslek sahibi kişilere gelir desteği sağlanması, üniversite ve sağlık araştırma enstitüsü çalışanlarına ücret desteği sağlanması, istihdam sigortasının şartlarının iyileştirilerek daha fazla insanın yararlanmasının sağlanması, yurt dışından gelen çalışanların iki haftalık izolasyon döneminde işverenlere maddi destek sağlanması yönünde istihdama yönelik tedbirler alınmıştır.

Avustralya’da Covid-19 virüs salgını sürecinde istihdama yönelik olarak; işe devam ödemesiyle çalışma saatleri azaltılan çalışanların ücretlerinin önemli bir kısmının devlet tarafından karşılanması, iş arayanlara sağlanan gelir miktarının artırılması, çırak ve

stajyer istihdam eden işletmelere maddi destekte bulunulması, 16-35 yaş arası genç istihdamının sağlanması halinde her yeni istihdam için işe alım kredisi kullanılabilmesi yönünde istihdama yönelik tedbirler alınmıştır.

3.5.4. Diğer Destekler Yönünden Karşılaştırılması

Covid-19 virüs salgını sürecinde Türkiye’de; bakanlık destekli e-ticaret olarak KOBİ’lerin yanındayız kampanyasıyla e-ticaret kuruluşlarının KOBİ’lere yönelik ödeme vadeleri ve komisyon oranları düşürülmüş, emekli ücretlerinde artışa gidilmiş, yerel yönetimler tarafından su tüketimine bağlı alacakların tahsili ertelenmiş, karşılıksız çekten hükümlü bulunanların uygun ödeme koşuluyla tahliyesi sağlanmış, Covid-19 virüs salgını mücbir sebep kabul edilip bazı belge ve izin süreleri uzatılmış ve 7226 Sayılı Kanun’un Geçici 2. Maddesi ile; 1 Mart 2020 tarihinden 30 Haziran 2020 tarihine kadar işleyecek iş yeri kira bedelinin ödenememesinin kira sözleşmesinin feshi ile tahliye nedeni oluşturmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Covid-19 virüs salgını sürecinde İngiltere’de; kira yardımı miktarı artırılmıştır, ticari kiracıların işyeri kirasını ödeyememesi nedeniyle tahliye edilememesi ve kira sözleşmesinin sonlanmaması yönünde düzenleme yapılmış, sivil toplum kuruluşlarına maddi destek sağlanmış, sosyal bakım kurumları için destek sağlanmış, yerel makamlar tarafından dezavantajlı kişiler için harcanması amacıyla yerel yönetimlere maddi destek sağlanmış, iflas yasasının bazı maddelerinin uygulaması durdurularak ticaretin devamı sağlanmış, solunum cihazları, hijyen ekipmanları, taburcu olacak hastalar, yerel bakım hizmetleri ve izole edilmiş insanlara gıda yardımı için kaynak sağlanmıştır.

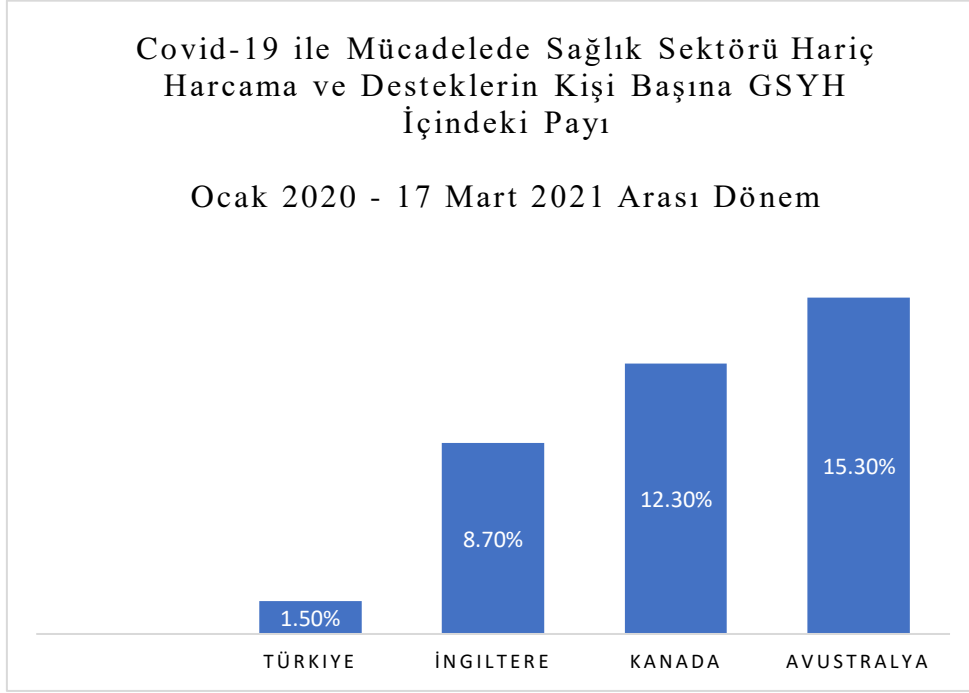
Covid-19 virüs salgını sürecinde Kanada’da; federal altyapı için ek finansman sağlanmış, uygun fiyatlı konutların hızlı bir şekilde inşaatı için hızlı konut girişimi başlatılmış, sanatçılar için finansman ve kuruluş aşamasında 40.000 işe destek sağlanmıştır. Bununla birlikte Covid-19 virüs salgını sürecinde Avustralya’da; yerli sanat merkezleri ve yerli sanat fuarları ile sanatçılar için finansman desteği, iş eğitimi kursları için finansman desteği ve erken emeklilik imkanı sağlanmıştır.

3.5.5. İstatistiki Veriler Yönünden Karşılaştırılması

Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere Covid-19 ile mücadelede Ocak 2020 ile 17 Mart 2021 arası dönemde sağlık sektörü hariç nakdi harcama ve gelir desteklerinin kişi başına GSYH

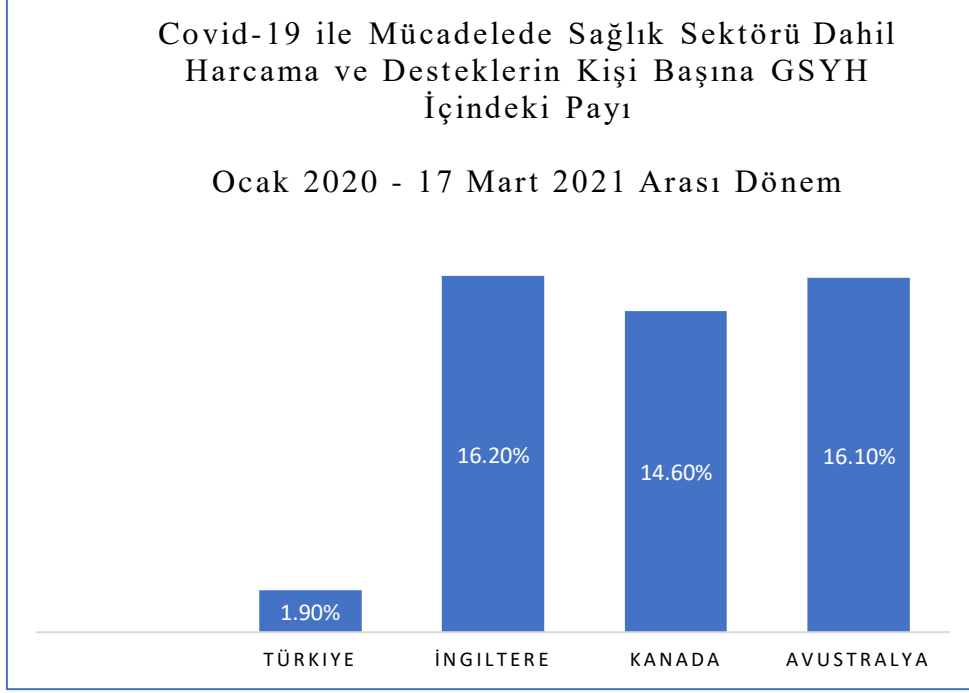
içindeki payı Türkiye’de % 1,5 düzeyindeyken, İngiltere’de % 8,7, Kanada’da % 12,3 ve Avustralya’da % 15,3 düzeyindedir.

Grafik 3: Covid-19 ile Mücadelede Sağlık Sektörü Hariç Harcama ve Desteklerin Kişi Başına GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Fiscal monitor: database of country fiscal measures in response to the covid-19 pandemic, https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~/_media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx, (20.04.2021)’de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

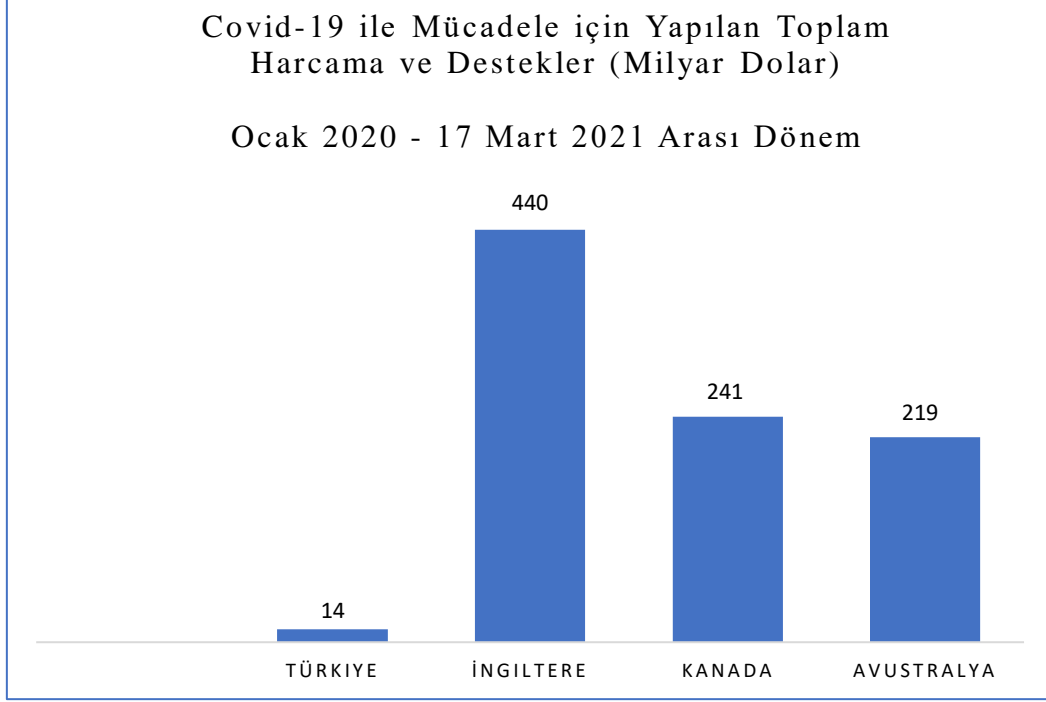
Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere Covid-19 ile mücadelede Ocak 2020 ile 17 Mart 2021 arası dönemde sağlık sektörü dahil nakdi harcama ve gelir desteklerinin kişi başına GSYH içindeki payı Türkiye’de % 1,9 düzeyindeyken, İngiltere’de % 16,2, Kanada’da % 14,6 ve Avustralya’da % 16,1 düzeyindedir.

Grafik 4: Covid-19 ile Mücadelede Sağlık Sektörü Dahil Nakit Harcama ve Desteklerin Kişi Başına GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Fiscal monitor: database of country fiscal measures in response to the covid-19 pandemic, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx>, (20.04.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

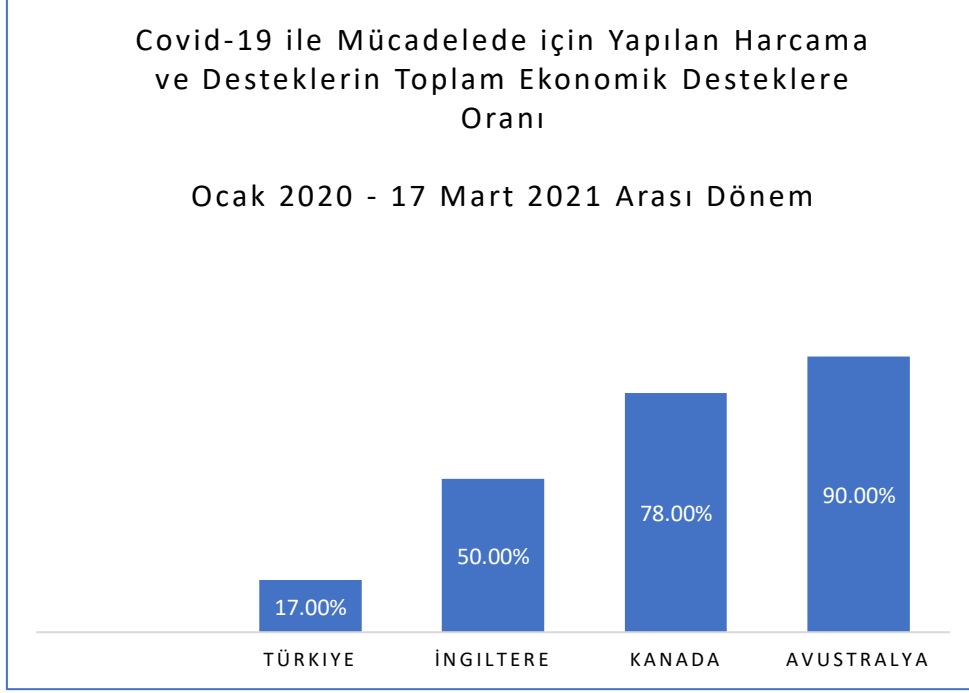
Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere Ocak 2020 ile 17 Mart 2021 arası dönemde İngiltere 440 milyar dolar, Kanada 241 milyar dolar, Avustralya 219 milyar dolar ve Türkiye 14 milyar dolar büyüklüğünde nakdi harcama ve gelir desteği sağlamıştır.

Grafik 5: Covid-19 ile Mücadele için Yapılan Toplam Harcama ve Destekler

Kaynak: Fiscal monitor: database of country fiscal measures in response to the covid-19 pandemic, https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~/_media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx, (20.04.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere Ocak 2020 ile 17 Mart 2021 arası dönemde Covid-19 virüs salgınının olumsuz ekonomik etkileriyle mücadele için yapılan nakdi harcama ve gelir desteklerinin toplam ekonomik desteklere oranı Türkiye’de % 17 düzeyindeyken, İngiltere’de % 50, Kanada’da % 78 ve Avustralya’da % 90 düzeyindedir.

Grafik 6: Covid-19 ile Mücadele için Yapılan Harcama ve Desteklerin Toplam

Kaynak: IMF, Mali izleme: Covid-19 Pandemisine yanıt olarak ülkelerin mali önlemlerinin veritabanı, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx>, (20.04.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere İngiltere; 440 milyar dolar ek harcama veya vazgeçilen gelirler şeklinde sağlanan destek ile 437 milyar dolar hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam 877 milyar dolar harcama ve destekte bulunmuştur. Kanada 241 milyar dolar ek harcama veya vazgeçilen gelirler şeklinde sağlanan destek ile 66 milyar dolar hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam 307 milyar dolar harcama ve destekte bulunmuştur. Avustralya 219 milyar dolar ek harcama veya vazgeçilen gelirler şeklinde sağlanan destek ile 24 milyar dolar hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam 243 milyar dolar harcama ve destekte bulunmuştur. Türkiye 14 milyar dolar ek harcama veya vazgeçilen gelirler şeklinde sağlanan destek ile 67 milyar dolar hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam 81 milyar dolar harcama ve destekte bulunmuştur.

Tablo 11: Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Yapılan Toplam Harcama ve Desteklerin Ükelere Göre Dağılımı

	İngiltere	Kanada	Avustralya	Türkiye
	Miktar (Milyar Dolar)			
Ek Harcama veya Vazgeçilen Gelirler	440	241	219	14
Sağlık Sektörü Harcamaları	204	39	11	2
Sağlık Sektörü Dışı Harcamalar	236	201	208	11
Hızlandırılmış Harcama ve Ertelenmiş Gelirler	14	63	-	10
Koşullu Yükümlülükler	437	66	24	67
Hisse Senedi Alımı, Şirket Varlıkları Alımı, Krediler veya Borç Yüklenimleri	1	4	10	3
Garantiler	436	62	14	46
Yarı Mali Faaliyetler (Hükümet talimatıyla daha düşük maliyetli kredi verilmesi vb. indirimler)	-	-	-	18
Toplam	877	307	243	81

Ocak 2020 tarihinden 17 Mart 2021 tarihine kadar yapılan harcamalara göre hazırlanan verileri içermektedir. Küsuratlı sayıların yukarı yuvarlanması sonucunda bazı toplamlarda farklılık oluşmuştur.

Kaynak: Fiscal monitor: database of country fiscal measures in response to the covid-19 pandemic, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx>, (20.04.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İngiltere'de Covid-19 virüs salgını sürecinde yapılan harcama ve desteklerin kişi başına GSYH içindeki oranı; % 16,2 ek harcama veya vazgeçilen gelirler, % 16,1 hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam % 32,3'tür. Kanada'da harcama ve desteklerin kişi başına GSYH içindeki oranıysa; % 14,6 ek harcama veya vazgeçilen gelirler, % 4,0 hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı,

krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam % 18,6'dır. Avustralya'da Covid-19 virüs salgını sürecinde yapılan harcama ve desteklerin kişi başına GSYH içindeki oranı; % 16,1 ek harcama veya vazgeçilen gelirler, % 1,8 hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam % 17,9'dur. Türkiye'deyse harcama ve desteklerin kişi başına GSYH içindeki oranı; % 1,9 ek harcama veya vazgeçilen gelirler şeklinde sağlanan destek ile % 9,4 hisse senedi alımı, şirket varlıkları alımı, krediler veya borç yüklenimleri olmak üzere toplam % 11,3'dür.

Tablo 12: Covid-19 Virüs Salgını Sürecinde Yapılan Toplam Harcama ve Desteklerin Kişi Başına GSYH İçindeki Oranı

	İngiltere	Kanada	Avustralya	Türkiye
Kişi Başına GSYH İçindeki Oranı (Yüzde)				
Ek Harcama veya Vazgeçilen Gelirler	16.2	14.6	16.1	1.9
Sağlık Sektörü Harcamaları	7.5	2.4	0.8	0.3
Sağlık Sektörü Dışı Harcamalar	8.7	12.3	15.3	1.5
Hızlandırılmış Harcama ve Ertelenmiş Gelirler	0.5	3.9	-	1.4
Koşullu Yükümlülükler	16.1	4.0	1.8	9.4
Hisse Senedi Alımı, Şirket Varlıkları Alımı, Krediler veya Borç Yüklenimleri	0.0	0.2	0.8	0.4
Garantiler	16.1	3.8	1.0	6.4
Yarı Mali Faaliyetler (Hükümet talimatıyla daha düşük maliyetli kredi verilmesi vb. indirimler)	-	-	-	2.6
Toplam	32.3	18.6	17.9	11.3

Ocak 2020 tarihinden 17 Mart 2021 tarihine kadar yapılan harcamalara göre hazırlanan verileri içermektedir. Küsuratlı sayıların yukarı yuvarlanması sonucunda bazı toplamlarda farklılık oluşmuştur.

Kaynak: Fiscal monitor: database of country fiscal measures in response to the covid-19 pandemic, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and->

covid19/~media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx, (20.04.2021)'de yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanılmıştır.

SONUÇ

Covid-19 virüs salgını ile birlikte modern insanlık tarihinde İspanyol salgınının ardından ilk defa küresel çapta kırmızı alarm verilecek düzeyde tüm dünyayı etkisi altına alan bir virüs salgını ile karşı karşıya kalınmıştır. Küreselleşen dünyada mal ve hizmet ticaretinin gerek internet, gerekse uluslararası şirketler vasıtasıyla sınır tanımaz bir hale gelmiş olması nedeniyle, özellikle salgın sürecinde sınırlarını kapatmak zorunda kalan ülkelerin ekonomileri olağanüstü bir döneme girmiş ve bu durum olağanüstü maliye politikalarının belirlenmesini gerektirmiştir.

Bu kapsamda ülkemizde açıklanan mali teşvik ve finansal destek paketleriyle, özel sektör üzerinde Covid-19 salgını nedeniyle oluşan finansal yük hafifletilmeye çalışılmış, salgının toplumsal bir işsizlik veya açlık sorununa yol açmaması için açıklanan sosyal yardımların yanı sıra Maliye Bakanlığı “Ekonomik İstikrar Kalkanı” adı altında özel sektörü destekleyici nitelikte vergi teşviki ve finansal destekten oluşan mali teşvik paketleri açıklamıştır.

Covid-19 virüs salgını sürecinde Türkiye ve seçilmiş ülkelerde işsizlik sorununun önlenemez bir hal almaması ve çalışan kesimin mağduriyet yaşamaması adına çalışan kesim odaklı ve işletmelere yönelik teşvik paketleri açıklandığı görülmektedir. Covid-19 virüs salgı sürecinde ekonominin temel yapı taşı denilebilecek nitelikteki küçük ve orta boy işletmeler ekonomik yönden desteklenerek Covid-19 virüs salgınının yaratmış olduğu ekonomik bunalımın büyümesi önlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye ve seçilmiş ülkelerde açıklanan teşvik paketlerinden en fazla faydalanan sektörlerin başında benzer şekilde konaklama, yiyecek ve içecek hizmetleri, imalat ve eğlence gibi sektörlerin geldiği görülmektedir.

Türkiye’de aile bazlı sosyal destek paketlerinin ön plana çıktığı görülürken, 65 yaş üstü ile kronik rahatsızlığı bulunanların emekli maaşından gıdaya, ilaçtan hijyen malzemesine kadar farklı ihtiyaçlarını temin eden ve kamu çalışanı veya sivil toplum kuruluşu gönüllülerinden oluşan vefa sosyal destek gruplarıyla da özgün bir model meydana getirilmiştir. Seçilmiş ülkelerde Covid-19 destekleri için düzenlenmiş bulunan resmi internet sitelerinde her gelir grubu için yönlendirme yapan teşvik robotlarının bulunması teşvikler konusundaki belirsizliğin giderilmesini ve teşviklere kolay ulaşım imkanı

sağlamışken, Türkiye’de böyle bir uygulamaya gidilmemiş olması bir eksiklik olarak nitelendirilebilir. Covid-19 virüs salgınının başlangıcında Türkiye’nin kredi odaklı destek politikası izlediği bilinmekle, Covid-19 virüs salgını sürecinde oluşan fiyat enflasyonu, işsizlik oranlarında artış ve iş kapasitesindeki azalış düşünüldüğünde faizsiz ve erken ödenmede kısmen tahsilinden vazgeçilebilir kredi paketleri sunulmamış olması da bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte Covid-19 virüs salgını sürecinde ekonomik zorluk yaşayan sektörlerin başında yiyecek ve içecek hizmeti sektörü gelmekle, Covid-19 virüs salgınının başlangıcında bu sektördeki işletmelere yalnızca kredi desteği sunulmuşken ilerleyen dönemlerdeyse düşük düzeyde nakdi destekte bulunmuş olması eleştirilebilecek bir başka husustur. Ayrıca geri ödemesiz olarak verilen desteklerden yalnızca ciro desteği nispi olarak verilmekle, diğer geri ödemesiz desteklerin maktu olarak verilmesinin Covid-19 virüs salgını sürecinde yüksek miktarda desteğe ihtiyaç duyan işletmelerle düşük düzeyde desteğe ihtiyaç duyan işletmeler arasında adaletsizliğe yol açtığı söylenebilir.

Yine bu süreçte ulaşım sektörünün de önemli düzeyde ekonomik zorluk yaşadığı bilinmektedir. Nitekim otobüs, uçak ve benzeri ulaşım araçları kapasitelerinin yarı oranında yolcu almak zorunda kalmış, dönem dönem şehirlerarası ulaşımın yasaklanması sonucundaysa bu sektörde faaliyet gösteren firmaların işleri tamamen durma noktasına gelmiştir. Bu şartlarda varlıklarını sürdürmeye çalışan firmalar da yiyecek içecek hizmeti sunan firmalar gibi Covid-19 virüs salgınının başında yalnızca kredi paketleriyle desteklenmiş, ilerleyen dönemlerdeyse maktu şekilde düşük düzeyde nakdi destekte bulunulmuştur. Maktu desteklerden düşük düzeyde ciro kaybı olan firmalar da yüksek düzeyde ciro kaybı olan firmalar da eşit düzeyde faydalandığından maktu desteklerin bu desteklerden faydalanan firmalar arasında adaletsizliğe yol açtığı bilinmekle, ulaşım sektöründe faaliyet gösterip oldukça yüksek ciro lu olan uçak ve otobüs firmalarının yararlandığı maktu nakdi desteklerin cirolarına oranla oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmüştür. Ayrıca eski adıyla BAĞ-KUR yeni adıyla 4/b sigortalı olarak bilinen serbest çalışanların kısa çalışma ödeneği ve nakdi ücret desteğinin dışında bırakılması, bu kesimin Covid-19 virüs salgını sürecinde gelir desteğinden yoksun kalmasına neden olmuş, bu durumda serbest çalışanlarla bağlı çalışanlar arasında gelir desteği adaletsizliği yaşanmasına yol açmıştır.

Belirtilen nedenlerle Covid-19 virüs salgını gibi olağanüstü ekonomik zorluk yaşanan dönemlerde teşvik paketleri oluşturulurken; faizsiz ve/veya erken ödenmesi durumunda kısmen tahsilinden vazgeçilebilir kredi paketlerine yer verilmesi, desteklerde etkinliğin sağlanması yönünden maktu destekler yerine işletmelere kayıp cirolarına oranla maddi desteklerin sunulması ve gelir adaletsizliğine yol açmaması yönünden 4/a sigortalı olarak biline bağlı çalışan sigortalı kesime sağlanan gelir desteklerinin serbest çalışan sanatçı, avukat, muhasebeci, eczacı ve diş doktoru gibi serbest meslek sahiplerine de sağlanması teşvik paketlerinin etkinliği açısından oldukça önemli bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- 2284 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (24.03.2020). 2284 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200325-4.pdf>
- 2285 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (24.03.2020). 2285 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200325-5.pdf>
- 2286 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (24.03.2020). 2286 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200325-6.pdf>
- 2348 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (02.04.2020). 2348 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200403-8.pdf>
- 2425 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (17.04.2020). 2425 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200418-9.pdf>
- 2424 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (17.04.2020). 2424 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200418-8.pdf>
- 2423 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (17.04.2020). 2423 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200418-7.pdf>
- 2422 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (17.04.2020). 2422 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200418-6.pdf>
- 2430 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (20.04.2020). 2430 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200421-2.pdf>
- 2429 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (20.04.2020). 2429 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200421-1.pdf>
- 2482 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (30.04.2020). 2482 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200430M1-2.pdf>

2485 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (04.05.2020). 2485 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/05/20200505-10.pdf>

2565 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (19.05.2020). 2565 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/05/20200520-10.pdf>

2682 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (27.06.2020). 2682 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı.
Erişim adresi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200628-19.pdf>

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (21.04.2021). Sosyal koruma kalkını kapsamında yaptığımız yardımların tutarı 45,5 milyar liraya yaklaştı. Erişim adresi <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-sosyal-koruma-kalkani-kapsaminda-yaptigimiz-yardimlarin-tutari-45-5-milyar-liraya-yaklasti/>,

AKDEVE, E., KARAGÖL, E. T. (2013). Geçmişten günümüze Türkiye’de teşvikler ve ülke uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 329-350.

AKTAN, C.C. (2001). Teşvik kollamacılık. *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Yayınları, Ankara, <http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/tesvik-kollama.pdf>, Erişim tarihi: 01.11.2020.

Altyapı ve Toplumlar Bakanlığı (10.03.2021). Canada healthy communities initiative. Erişim adresi <https://www.infrastructure.gc.ca/chci-iccs/index-eng.html>

Altyapı ve Toplumlar Bakanlığı (12.06.2020). The Canada community-building fund. Erişim adresi <https://www.infrastructure.gc.ca/plan/gtf-fte-eng.html>

Anadolu Ajansı (31.08.2020). Bakan Selçuk: 3 milyon 576 bin 805 kişi kısa çalışma ödeneğinden yararlandı. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-selcuk-3-milyon-576-bin-805-kisi-kisa-calisma-odeneginden-yararlandi/1958371#:~:text=Aile%2C%20C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20ve%20Sosyal%20Hizmetler,k%C4%B1sa%20C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma%20C3%B6dene%C4%9Finden%20yararland%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20bildirdi>

Araştırma Koordinasyon Komitesi (25.05.2020). New temporary program announced to support research staff in Canada. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/research-coordinating-committee/news/2020/05/new-temporary-program-announced-to-support-research-staff-in-canada.html>

ARSLAN, İ., BAYAR, İ. (2020). Covid-19 salgını, ekonomik etkileri ve küresel ekonominin geleceği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 87-104.

ASIC (t.y.). Urgent help with money. Erişim adresi <https://moneysmart.gov.au/covid-19/financial-assistance>

Avustralya Hazine Kurumu (t.y.). Severely affected regions and sectors - Covid-19 relief and recovery fund. Erişim adresi <https://treasury.gov.au/coronavirus/businesses/sectors-and-regions>

Avustralya Hazine Kurumu (17.11.2020). Extension of additional income support for individuals. Erişim adresi https://treasury.gov.au/sites/default/files/2020-11/Fact_sheet-Income_Support_for_Individuals.pdf

Avustralya Hazine Kurumu (15.10.2020). Boosting cash flow for employers. Erişim adresi https://treasury.gov.au/sites/default/files/2020-10/fact_sheet-boosting_cash_flow_for_employers_0.pdf

Avustralya Hazine Kurumu (15.10.2020). Early access to superannuation. Erişim adresi https://treasury.gov.au/sites/default/files/2020-10/Fact_sheet-Early_Access_to_Super.pdf

Avustralya Hazine Kurumu (15.10.2020). JobKeeper payment. https://treasury.gov.au/sites/default/files/2020-10/Fact_sheet-JobKeeper_Payment_0.pdf

Avustralya Hükümeti (t.y.). SME Recovery Loan Scheme. Erişim adresi <https://www.grants.gov.au/Go/Show?GoUuid=382aacd9-cf93-6f1c-4b34-29a713793320>

Avustralya Rezerv Bankası (t.y.). Supporting the economy and financial system in response to Covid-19. Erişim adresi <https://www.rba.gov.au/covid-19>

Avustralya Sanat Ofisi (t.y.). Covid-19 update. Erişim adresi <https://www.arts.gov.au/covid-19-update>

Avustralya Vergilendirme Ofisi (08.07.2021). Low and middle income earner tax offsets. Erişim adresi <https://www.ato.gov.au/Individuals/Income-and-deductions/Offsets-and-rebates/Low-and-middle-income-earner-tax-offsets/>

Avustralya Vergilendirme Ofisi (09.02.2021). Covid-19 economic response. Erişim adresi <https://www.ato.gov.au/General/New-legislation/The-Australian-Government-s-Economic-Response-to-Coronavirus>

Avustralya Vergilendirme Ofisi (09.04.2021). Support for businesses and employers. Erişim adresi <https://www.ato.gov.au/general/covid-19/support-for-businesses-and-employers/>

AYKAÇ, M., MURAT, G. (2020). Covid-19 ve emek piyasaları: etkiler ve muhtemel yönelişler. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler E-Dergi*, 8 (2), 91-122.

AYTAÇ, M. R. (2019). *Teşvik politikaları ve Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerine yönelik mali teşvikler* (yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Maliye Ana Bilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı, Manisa.

Balıkçılık ve Okyanuslar Birimi (25.04.2020). Government of Canada announces new Canadian seafood stabilization fund to help Canada’s fish and seafood processing sector. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/fisheries-oceans/news/2020/04/government-of-canada-announces-new-canadian-seafood-stabilization-fund-to-help-canadas-fish-and-seafood-processing-sector.html>

Başbakanlık (23.10.2020). Prime Minister announces funding to advance the development of Canadian Covid-19 vaccine technologies. Erişim adresi

<https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/10/23/prime-minister-announces-funding-advance-development-canadian-covid>

Başbakanlık (23.04.2020). Prime Minister announces new support for Covid-19 medical research and vaccine development. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/04/23/prime-minister-announces-new-support-covid-19-medical-research-and>

Başbakanlık (14.04.2020). Prime Minister announces health and social support for northern communities. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/04/14/prime-minister-announces-health-and-social-support-northern>

Başbakanlık (29.03.2020). Prime Minister announces support for vulnerable Canadians affected by Covid-19. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/03/29/prime-minister-announces-support-vulnerable-canadians-affected-covid>

Başbakanlık (03.04.2020). Prime Minister announces support for food banks and local food organizations. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/04/03/prime-minister-announces-support-food-banks-and-local-food>

Başbakanlık (16.07.2020). More support for Canadians through the safe restart agreement. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/07/16/more-support-canadians-through-safe-restart-agreement>

Başbakanlık (26.08.2020). Prime Minister announces support for a safe return to school. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/08/26/prime-minister-announces-support-safe-return-school>

Başbakanlık (18.04.2020). Prime Minister announces support for indigenous businesses. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/04/18/prime-minister-announces-support-indigenous-businesses>

Başbakanlık (23.03.2020). Prime Minister announces support for farmers and agrifood business. Erişim adresi <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/03/23/prime-minister-announces-support-farmers-and-agri-food-businesses>

Başbakanlık (07.05.2020). Prime Minister announces agreements to boost wages for essential workers. <https://pm.gc.ca/en/news/news-releases/2020/05/07/prime-minister-announces-agreements-boost-wages-essential-workers>

BAŞTÜRK, K. (2012). *Vergi teşvik politikası ve Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerine yönelik teşvikler* (yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.

BDO (18.03.2021). Covid-19: government support for individuals and businesses. Erişim adresi <https://www.bdo.co.uk/en-gb/insights/tax/corporate-tax/covid-19-government-support-for-individuals-and-businesses>

BDC (21.01.2021). Mid-Market Financing Program. Erişim adresi <https://www.bdc.ca/en/special-support/special-support-mid-market-financing-program>

BDC (t.y.). Young entrepreneur. Erişim adresi <https://www.bdc.ca/en/i-am/young-entrepreneur>

BDC (27.03.2020). New small and medium-sized enterprise loan and guarantee program to help ease access to credit for entrepreneurs impacted by Covid-19. Erişim adresi <https://www.bdc.ca/en/about/mediaroom/news-releases/new-small-medium->

sized-enterprise-loan-guarantee-program-help-ease-access-credit-entrepreneurs-impacted-covid-19

BDC (24.03.2021). Information to help your business take action during the Covid-19 crisis. Erişim adresi <https://www.bdc.ca/en/special-support>

BİLGİÇ ULUN, A. (2020). Covid-19 salgınının küresel düzeyde incelenmesi: ekonomik etkiler ve vergisel önlemler. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 89-102.

BÜYÜKİPEKÇİ, S., HASANLI, N. (2020). *Dünya 'da Covid-19 virüsü sebebi ile oluşan finansal kriz ve para politikası*. Ankara: İksad Yayınevi.

CANDAN, G. T. ve YURDADOĞ, V. (2017). Türkiye'de maliye politikası aracı olarak teşvik politikaları, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, 150-173.

CEEFC (06.10.2020). Canada enterprise emergency funding corporation (CEEFC). Erişim adresi <https://www.cdev.gc.ca/home-ceefc>

CMHC (21.09.2020). Canada to rapidly create affordable housing and support the homeless. Erişim adresi <https://www.cmhc-schl.gc.ca/en/media-newsroom/news-releases/2020/canada-rapidly-create-affordable-housing-support-homeless>

Çakır, M. Ö. (27.04.2021). Kovid-19 tedbirleri kapsamında geçilecek 'tam kapanma' döneminde de esnafa destekler devam edecek. Anadolu Ajansı. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kovid-19-tedbirleri-kapsaminda-gecilecek-tam-kapanma-doneminde-de-esnafa-destekler-devam-edecek/2222142#>

Çalışma ve Emeklilik Dairesi (12.04.2021). Coronavirus (Covid-19): what to do if you're self-employed and getting less work or no work. <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-what-to-do-if-youre-self-employed-and-getting-less-work-or-no-work>

- ÇELİK, F. (2017). Bölgesel kalkınma ajansı (BKA) deneyimlerinin karşılaştırmalı analizi: İngiltere ve Türkiye örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 145-171.
- Çevre, Gıda ve Köy İşleri Dairesi (04.05.2020). Coronavirus (Covid-19): Support for zoos and aquariums. Erişim adresi <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-support-for-zoos-and-aquariums>
- ÇOBAN, E. K. (2019). *Türkiye’de teşvik politikaları ve öncelikli sektörler için teşvik politikasının etkinliği* (yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Konya.
- DURAN E. (17.05.2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'hibe' açıklaması esnafın yüzünü güldürdü. Anadolu Ajansı. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdoganin-hibe-aciklamasi-esnafin-yuzunu-guldurdu/2245097>
- DURAN, M.S., ACAR, M. (2020). Bir virüsün dünyaya etkileri: Covid-19 pandemisinin makroekonomik etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 10 (1), 54-67.
- EFE, A. (2017). Türkiye’de devlet teşvik ve mali destekleri ile ekosistem ilişkisi, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2017, 3 (3), 233-255.
- EĞRİ, T., DOĞANER, A. (2020). Covid-19 ve ekonomik kriz: kobiler özelinde bir değerlendirme ve politika önerileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 37, 128-145.
- ESER, E. (2011). *Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik sistemleri ve mevcut sistemin yapısına yönelik öneriler* (uzmanlık tezi). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Müsteşarlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.

Finans Bakanlığı (06.05.2020). Government provides tariff relief to importers of certain medical goods. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2020/05/government-provides-tariff-relief-to-importers-of-certain-medical-goods.html>

Finans Bakanlığı (09.10.2020). Government announces new, targeted support to help businesses through pandemic. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2020/10/government-announces-new-targeted-support-to-help-businesses-through-pandemic.html>

Finans Bakanlığı (31.03.2021). Canada's Covid-19 economic response plan. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/economic-response-plan.html>

Finans Bakanlığı (30.03.2020). Government announces support for air transportation sector during Covid-19 pandemic. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2020/03/government-announces-support-for-air-transportation-sector-during-covid-19-pandemic.html>

Finans Bakanlığı. (14.12.2020). Canada's Covid-19 economic response plan – overview. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/economic-response-plan/fiscal-summary.html/>

Finans Bakanlığı (06.01.2021). Overview of Canada's Covid-19 economic response plan. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/services/publications/economic-fiscal-snapshot/overview-economic-response-plan.html>

Finans Bakanlığı. (14.10.2020). Extending the Canada emergency wage subsidy. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2020/10/extending-the-canada-emergency-wage-subsidy.html>

FTI Danışmanlık (24.03.2021). UK Covid-19 financial and business support measures. Erişim adresi <https://www.fticonsulting-emea.com/insights/featured-perspectives/uk-covid-19-financial-business-support-measures>

Gelir İdaresi Başkanlığı (02.06.2020). Mücbir sebep hali kapsamındaki 65 yaş ve üstünde olan bazı mükellefler tarafından sokağa çıkma kısıtlamasının kaldırılmasına bağlı olarak yerine getirilmesi gereken beyan ve ödeme yükümlülüğüne ilişkin duyuru. Erişim adresi <https://gib.gov.tr/mucbir-sebep-hali-kapsamindaki-65-yas-ve-ustunde-olan-bazi-mukellefler-tarafindan-sokaga-cikma>

Görer YMM & Finansal Danışmanlık (28.04.2020). Türkiye İş Kurumu tarafından nakdi ücret desteği uygulamasına ilişkin usul ve esaslar yayımlanmıştır. Erişim adresi <https://gorerymm.com/upload/files/2020-62.pdf>

GÜLMEZ M., NOYAN YALMAN, İ. (2010). Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (2), 235-257.

Halkbank (25.03.2020). İşe devam kredi desteği. Erişim adresi <https://www.halkbank.com.tr/tr/bizden-haberler/haberler/2020/mart/ise-devam-kredi-destegi.html>

Hazine ve Maliye Bakanlığı (31.03.2020). Katma Değer Vergisi sirküleri/68. Erişim adresi https://kosano.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/GiB_Sirkuler_.pdf

HM Gelir ve Gümrük Kurumu (22.04.2021). Check if your employer can use the Coronavirus job retention scheme. Erişim adresi <https://www.gov.uk/guidance/check-if-you-could-be-covered-by-the-coronavirus-job-retention-scheme>

HMRC (03.03.2021). Check if you can claim a grant through the Self-Employment Income Support Scheme. Erişim adresi <https://www.gov.uk/government/publications/self-employment-income-support-scheme-grant-extension/self-employment-income-support-scheme-grant-extension>

HOROZ, Y. (2006). *İhracata yönelik vergi teşvikleri ve Türkiye uygulaması* (yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Bilim Dalı, Bursa.

Hükümet Enstitüsü (09.06.2020). Coronavirus: government support for businesses and individuals. Erişim adresi
<https://www.instituteforgovernment.org.uk/printpdf/9592>

IMF (2021, Nisan). Fiscal monitor: database of country fiscal measures in response to the Covid-19 pandemic. https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~/_/media/Files/Topics/COVID/FM-Database/SM21/Fiscal-Monitor-Database-April-20201-v3.ashx

İstanbul Ticaret Odası (30.04.2020). İş dünyasına yönelik corona virüs için alınan ekonomik tedbirler. Erişim adresi
https://www.ito.org.tr/documents/Duyurular/is_dunyasina_yonelik_corona_virus_icin_alinan_ekonomik_tedbirler_30_nisan_2020.pdf

İstanbul Ticaret Odası (30.04.2020). İş dünyasına yönelik corona virüs için alınan ekonomik tedbirler - destekler. Erişim adresi
<https://www.ito.org.tr/tr/duyurular/destekler>

İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı (24.04.2020). Reaching home: Canada's homelessness strategy - Covid-19. Erişim adresi
<https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/homelessness/notice-covid-19.html>

İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı (03.09.2020). The government of Canada announces over 1,000 new projects in support of seniors impacted by Covid-19. Erişim adresi
<https://www.canada.ca/en/employment-social-development/news/2020/09/x.html>

İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı (01.10.2020). Canada student loans - Covid-19.
Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/services/benefits/education/student-aid/notice-covid-19.html>

İstihdam ve Sosyal Gelişim Bakanlığı (18.03.2021). Employment insurance - Covid-19.
Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/services/benefits/ei/notice-covid-19.html>

İŞKUR (26.06.2019). Kısa çalışma uygulamasının süresinin uzatılmasına ilişkin duyuru.
Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/duyurular/kisa-calisma-uygulamasinin-suresinin-uzatilmasina-iliskin-duyuru>

İŞKUR (t.y.). Genel bilgiler. Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisa-calisma-odeneği/genel-bilgiler>

İŞKUR (t.y.). Nakdi ücret desteği. Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/nakdi-ucret-destegi/>

İŞKUR (t.y.). İşsizlik ödeneği alanlara yönelik teşvik. Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/issizlik-odeneği-alanlara-yonelik-tesvik>

İŞKUR (t.y.). Kadın, genç ve mesleki yeterlilik belgesi olanların teşviki. Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/kadin-genc-ve-mesleki-yeterlilik-belgesi-olanlarin-tesviki>

İŞKUR (t.y.). Engelli istihdamı teşviki. Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/engelli-istihdami-tesviki>

İŞKUR (t.y.). Normalleşme teşviki. Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/normallesme-tesviki>

İŞKUR (t.y.). İstihdama dönüş teşviki (geçici işgücü desteği). Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/istihdama-donus-tesviki-gecici-isgucu-destegi>

İŞKUR (t.y.). İstihdama dönüş teşviki (prim desteği). Erişim adresi <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/istihdama-donus-tesviki-prim-destegi>

İşletme, Enerji ve Endüstriyel Strateji Departmanı (08.03.2021). Check if you're eligible for the Coronavirus local restrictions support grant (for closed businesses). Erişim adresi <https://www.gov.uk/guidance/check-if-youre-eligible-for-the-coronavirus-local-restrictions-support-grant-for-closed-businesses>

Kadın ve Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı (14.10.2020). Terry Duguid announces funding for organizations supporting people experiencing gender-based violence. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/women-gender-equality/news/2020/10/terry-duguid-announces-funding-for-organizations-supporting-people-experiencing-gender-based-violence.html>

KAHRİMAN, H. (2010). *Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de araştırma geliştirme faaliyetlerine yönelik mali teşviklerin karşılaştırmalı analizi* (doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Maliye Ana Bilim Dalı Maliye Bilim Dalı, Manisa.

Kamu Güvenliği ve Acil Durum Hazırlık Bakanlığı (23.12.2020). Government of Canada provides \$70 million in additional funding to the Red Cross for ongoing Covid-19 response. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/public-safety-canada/news/2020/12/government-of-canada-provides-70-million-in-additional-funding-to-the-red-cross-for-ongoing-covid-19-response.html>

Kanada Gelir Ajansı (25.03.2021). Canada recovery benefit (CRB). Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/benefits/recovery-benefit.html>

Kanada Gelir Ajansı (25.03.2021). Canada recovery caregiving benefit (CRCB). Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/benefits/recovery-caregiving-benefit.html>

Kanada Gelir Ajansı (25.03.2021). Canada recovery sickness benefit (CRSB). Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/benefits/recovery-sickness-benefit.html>

Kanada Gelir Ajansı (23.03.2021). Canada emergency response benefit (CERB) with CRA. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/benefits/apply-for-cerb-with-cra.html>

Kanada Gelir Ajansı (24.03.2021). Canada emergency student benefit (CESB). Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/benefits/emergency-student-benefit.html>

Kanada Gelir Ajansı (26.02.2021). 10% Temporary Wage Subsidy for Employers. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/subsidy/temporary-wage-subsidy.html>

Kanada Hükümeti (01.04.2020). One-time payment to persons with disabilities. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/services/benefits/covid19-emergency-benefits/one-time-payment-persons-disabilities.html>

Kanada Mirası Bakanlığı (08.05.2020). Emergency support fund for cultural, heritage and sport organizations: next steps to support the industry impacted by the global Covid-19 pandemic. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/news/2020/05/emergency-support-fund-for-cultural-heritage-and-sport-organizations-next-steps-to-support-the-industry-impacted-by-the-global-covid-19-pandemic.html>

Kanada Mirası Bakanlığı (18.06.2020). The government of Canada maintains its efforts to support cultural and heritage organizations. <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/news/2020/06/the-government-of-canada-maintains-its-efforts-to-support-cultural-and-heritage-organizations.html>

Kanada Mirası Bakanlığı (25.09.2020). Government of Canada announces temporary measure to compensate for the lack of insurance coverage for production stoppages due to confirmed Covid-19 cases on film sets in the audiovisual industry. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/news/2020/09/government-of-canada-announces-temporary-measure-to-compensate-for-the-lack-of-insurance-coverage-for-production-stoppages-due-to-confirmed-covid-1.html>

KILIÇ, Z. (2016). *Türkiye’de uygulanan mali teşviklerin yatırım kararları üzerine etkisi: Sakarya ili örneği* (yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Bilim Dalı.

Kocaeli Sanayi Odası (01.06.2020). 65 yaş ve üstü işletme sahipleri ile çalışanlarına ilişkin genelge. Erişim adresi <https://kosano.org.tr/65-yas-ve-ustu-isletme-sahipleri-ile-calisanlarina-iliskin-genelge>

Kocaeli Sanayi Odası (27.10.2020). Mikro işletmeler destek paketi. Erişim adresi <https://kosano.org.tr/mikro-isletmeler-destek-paketi>

Kocaeli Ticaret Odası (t.y.). Koronavirüs kapsamında yapılan düzenlemeler ve alınan önlemler. Erişim adresi <http://koto.org.tr/koronavirus-kapsaminda-yapilan-duzenlemeler-ve-alinan-onlemler-hd-5e847469937d7>

Kocaeli Ticaret Odası (t.y.). Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen üyelerimizin dikkatine! Erişim adresi <http://koto.org.tr/covid-19-salginindan-olumsuz-etkilenen-uyelerimizi-dikkatine--hd-5e78bc23ddfb>

KOLAY, M. (2019). *Türkiye’de yatırım teşvik sistemi ve teşviklerin analizi* (yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

KOSANO (t.y.). Koronavirüs (Covid-19)’a yönelik alınan tüm tedbirler. Erişim adresi <https://kosano.org.tr/koronavirus-covid-19a-yonelik-alinan-tedbirler>

KOSGEB (25.03.2020). KOBİ'lere KOVİD-19 kalkanı! bakan Varank KOSGEB'in "3'lü koruma paketi"ni açıkladı. Erişim adresi <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/7426/kobilere-kovid19-kalkani-bakan-varank-kosgebin-3lu-koruma-paketini-acikladi#:~:text=KOV%C4%B0D%2D19%20Kalkan%C4%B1!-,Bakan%20Varank%20KOSGEB'in%20E2%80%9C3',l%C3%BC%20Koruma%20Paketi%E2%80%9Dni%20A%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1&text=KOSGEB%20arac%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1yla%20dezenfektan%2C%20koruyucu%20elbise,KOSGEB%20alacaklar%C4%B1n%C4%B1%203%20ay%20erteliyoruz.>

KUTBAY, H. (2017). *Ar-Ge faaliyetlerine yönelik uygulanan vergi teşviklerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye ve seçilmiş ülkelerde ekonometrik bir analiz* (doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı, Denizli.

MARKA (t.y.). Covid-19 ile mücadele ve dayanıklılık programı. Erişim adresi <http://www.marka.org.tr/destek/covid-19-ile-mucadele-ve-dayaniklilik-programi/40>

MCDONALD, H. (2010). *Türk vergi sistemindeki vergi harcamalarının etkinlik ve verimlilik açısından değerlendirilmesi* (doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir.

Merkez Bankası (t.y.). TCMB faiz oranları (%) gecelik (o/n). Erişim adresi <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/temel+faaliyetler/para+politikasi/merkez+bankasi+faiz+oranlari/faiz-oranlari>

NEMATULLA, G. (2007). *Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım teşvik tedbirleri ve Kazakistan açısından değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.

NSERC (t.y.). NSERC alliance Covid-19 grants. Erişim adresi https://www.nserc-crnsng.gc.ca/Innovate-Innover/Covid-19/index_eng.asp

OECD (21.04.2020). Tax administration responses to Covid-19: measures taken to support taxpayers. Erişim adresi <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tax-administration-responses-to-covid-19-measures-taken-to-support-taxpayers-adc84188/>

OKŞAK, O. (2017). *Devlet destek ve teşviklerinin sektörel etkinliğe etkisi, planlı kalkınma döneminde Türkiye’de teşvik uygulamaları* (doktora tezi). Bilecik Őeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Bilecik.

ONOCAK, D. (2015). *Yatırım teşvikleri, teşviklerin muhasebeleştirilmesi ve teşviklerin işletme performansı üzerine etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Sivas örneği* (yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Ontario Ticaret Odası (t.y.). Canada united small business relief fund. Erişim adresi <https://occ.ca/canada-united-small-business-relief-fund>

ORAL, İ.O., EROğLU SEVİNÇ, D. (2020). Covid-19 eksenli sağlık krizinin ekonomi üzerindeki etkileri üzerine bir inceleme. *Yönetim Teorisi ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 58-70.

ÖZDEğİRMENCİ, C. (2009). *Türkiye’de özel ormanların ve özel ağaçlandırmanın oluşumunda teşvikler ve vergisel teşviklerin rolü* (yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

ÖZKARA, M. (2005). 4842 sayılı kanunla yapılan düzenlemeler ışığında yatırım indirimi uygulaması ve ekonomik etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 12 (1), 153-165.

ÖZKER, A. N., BİNİŞ, M. (2010). Vergi uygulamalarında bölgesel kalkınma hedefleri ve bölgesel mali teşvikler açısından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi*

ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10 (19), 491-508.

PAÇACI, S. (2011). *Devlet teşvikleri ve yardımları standardına göre şirketlere sağlanan devlet teşviklerinin muhasebeleştirilmesi* (yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, Sakarya.

Pringle, J. (08.07.2020). NAC receives \$18 million in federal relief during Covid-19 pandemic. Erişim adresi <https://ottawa.ctvnews.ca/nac-receives-18-million-in-federal-relief-during-covid-19-pandemic-1.5015221>

Sağlık Araştırmaları Enstitüsü (25.06.2020). Government of Canada and provincial partners invest more than \$109M in Covid-19 research. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/institutes-health-research/news/2020/06/government-of-canada-and-provincial-partners-invest-more-than-109m-in-covid-19-research.html>

Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı (01.04.2021). Coronavirus (Covid-19): provision of home care. Erişim adresi <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-providing-home-care/coronavirus-covid-19-provision-of-home-care>

SARAÇ, Ö. (2010). Vergi harcamaları ve iktisadi etkileri. *Maliye Dergisi*, 159, 263-277.

Sivil Toplum Ofisi (22.01.2021). Financial support for voluntary, community and social enterprise (VCSE) organisations to respond to coronavirus (Covid-19). Erişim adresi <https://www.gov.uk/guidance/financial-support-for-voluntary-community-and-social-enterprise-vcse-organisations-to-respond-to-coronavirus-covid-19>

Sosyal Güvenlik Kurumu (01.06.2020). Geriye yönelik teşvik değişiklik taleplerine ilişkin düzenlenecek APHB'lerin kuruma gönderilme süresinin uzatılmasına

ilişkin yeni düzenleme. Erişim adresi

<http://koto.org.tr/dokumanlar/45b89d0680e8dc71bcc321a526df034b.pdf>

SOYLU, Ö. B. (2020). Türkiye ekonomisinde Covid-19'un sektörel etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (5), 169-185.

SÖNMEZ, F. (2005). Devlet yardım ve teşviklerinin muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 28, 125-140.

Tarım ve Tarımsal Gıda Bakanlığı (22.03.2021). Emergency on-farm support fund. Erişim adresi <https://www.agr.gc.ca/eng/agricultural-programs-and-services/emergency-on-farm-support-fund/?id=1600991301312>

Tarım ve Tarımsal Gıda Bakanlığı (15.05.2020). Helping the dairy sector mitigate the impact of Covid-19. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/agriculture-agri-food/news/2020/05/helping-the-dairy-sector-mitigate-the-impact-of-covid-19.html>

Tarım ve Tarımsal Gıda Bakanlığı (13.04.2020). Keeping Canadians and workers in the food supply chain safe. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/agriculture-agri-food/news/2020/04/keeping-canadians-and-workers-in-the-food-supply-chain-safe.html>

Ticaret Bakanlığı (t.y). Altından ve kıymetli taşlardan mücevherat, beyaz eşya, hırdavat, inşaat malzemeleri, makine ve ekipmanları, spor malzemeleri, hijyenik ürünler, tripodlar ve oyun aletleri ürün gruplarındaki bazı ürünler ile diğer bazı muhtelif ürünlerin ithalatında İlave Gümrük Vergisi uygulaması. Erişim adresi <https://covid19.ticaret.gov.tr/ithalat/duyuru/altindan-ve-kiymetli-taslardan-mucevherat-beyaz-esya-hirdavat-insaat-malzemele>

Ticaret Bakanlığı (25.04.2020). Ticaret Bakanlığında KOBİ'lere e-ticarette dayanışma kampanyası. Erişim adresi <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakanligindan-kobilere-e-ticarette-dayanisma-kampanyasi>

Ticaret Bakanlığı (t.y.). Hariçte işleme rejimi kapsamında ek süre imkanı. Erişim adresi <https://covid19.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/haricte-isleme-rejimi-kapsaminda-ek-sure-imbani>

Ticaret Bakanlığı (t.y.). Belgesiz ihracat kredi ve vergi resim harç istisnası belgesi (VRHİB) kapsamında ek süre imkanı. Erişim adresi <https://covid19.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/belgesiz-ihracat-kredi-ve-vergi-resim-harc-istisnasi-belgesi-vrhib-kapsaminda-e>

Ticaret Bakanlığı (t.y.). Dahilde işleme rejiminde ek süre imkanı. Erişim adresi <https://covid19.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejiminde-ek-sure-imbani>

TOPAL, M. H. (2006). *Uluslararası Kuruluşların Teşviklere Bakışı ve Türk Teşvik Sisteminin Bu Çerçeve Analizi* (yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı, Trabzon.

TOPAL, M. H. (2016). Teşvik politikalarının gerekçeleri ve etkinliği: kuramsal bir yaklaşım. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 35-51.

Turizm Destek Paketi (16.10.2020). Turizm destek paketi uygulaması hakkında. Erişim adresi <https://kosano.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/pdf.pdf>

TÜBİTAK (26.03.2020). 1507-KOBİ AR-GE başlangıç destek programı Covid-19 ile mücadeleye yönelik çağrı duyurusu. Erişim adresi https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/18842/1507-cagri_duyurusu-covid19-ile-mucadele.pdf

TÜLEYKAN, H. (2017). Mali teşvik uygulamalarında Ar-Ge ve önemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 231-254.

Türk Eximbank (24.03.2020). Türk Eximbank, virüs salgını sürecinden ihracatçıların en az etkilenmesi için destek paketi devreye aldı. Erişim adresi <https://kosano.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/eximbankbilgi-notu.pdf>

TÜRK, F., ERTAŞ, F. C. (2018). Maliye politikası aracı olarak vergi teşviki ve hızlandırılmış amortisman yöntemi: bir firma örneği. *Uluslararası Yönetim Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi*, 6 (2), 67-78.

Türkiye Bankalar Birliği (27.03.2020). Çek ödeme destek kredisi ve kredi desteği hakkında. Erişim adresi https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7656/TBB_KD_270320.pdf

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (t.y.). Teşvik. Erişim adresi <http://www.sozluk.gov.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu (10.08.2020). İşgücü istatistikleri, Mayıs 2020. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mayis-2020-33789>, Erişim tarihi: 06.02.2021.

TÜRMOB (28.08.2020). 7252 sayılı kanunla düzenlenen normalleşme desteğinin usul ve esasları belli oldu. Erişim adresi <https://turmob.org.tr/sirkuler/detailPdf/44d97bc2-cd83-4de7-a188-72fd2d24548a/7252-sayili-kanunla-duzenlenen-normallesme-desteginin-usul-ve-esaslari-belli-oldu>

Vergi Usul Kanunu Sirküleri/130 (12.05.2020). 18 Mayıs 2020 günü sonuna kadar verilmesi gereken 2020 1. geçici vergi dönemine (ocak-şubat-mart) ait gelir ve kurum geçici vergi beyannamelerinin verilme ve ödeme sürelerinin uzatılması. Erişim adresi <https://www.gib.gov.tr/18-mayis-2020-gunu-sonuna-kadar-verilmesi-gereken-2020-i-gecici-vergi-donemine-ocak-subat-mart-ait>

Yenilik, Bilim ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı (17.12.2020). Regional relief and recovery fund: overview. Erişim adresi https://www.ic.gc.ca/eic/site/icgc.nsf/eng/h_07682.html

Yenilik, Bilim ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı (25.02.2021). Black Entrepreneurship Program. Erişim adresi https://www.ic.gc.ca/eic/site/150.nsf/eng/h_00000.html

Yerli Hizmetleri Bakanlığı (12.08.2020). Government of Canada announces funding for Indigenous communities and organizations to support community-based responses to Covid-19. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/indigenous-services-canada/news/2020/08/government-of-canada-announces-funding-for-indigenous-communities-and-organizations-to-support-community-based-responses-to-covid-19.html>

Yerli Hizmetleri Bakanlığı (25.08.2020). Government of Canada is responding to immediate Indigenous mental wellness demands during the Covid-19 pandemic. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/indigenous-services-canada/news/2020/08/government-of-canada-is-responding-to-immediate-indigenous-mental-wellness-demands-during-the-covid-19-pandemic.html>

Yerli Hizmetleri Bakanlığı (26.08.2020). Government of Canada provides support for a safe return to First Nations schools on reserves. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/indigenous-services-canada/news/2020/08/government-of-canada-provides-support-for-a-safe-return-to-first-nations-schools-on-reserves.html>

Yerli Hizmetleri Bakanlığı (13.01.2021). Government of Canada announces further reinforcement of Covid-19 supports for Indigenous communities. Erişim adresi <https://www.canada.ca/en/indigenous-services-canada/news/2021/01/government-of-canada-announces-further-reinforcement-of-covid-19-supports-for-indigenous-communities.html>

Yerli Hizmetleri Bakanlığı (23.06.2020). On-reserve income assistance program. Erişim adresi <https://www.sac-isc.gc.ca/eng/1100100035256/1533307528663>

Yerli Hizmetleri Bakanlığı (17.02.2021). Indigenous businesses initiative. Erişim adresi <https://www.sac-isc.gc.ca/eng/1588079295625/1588079326171>

YETKİNER, E. (2004). Vergi tatilinin (tax holidays) doğrudan yabancı yatırımların teşvikindeki yeri. *Vergi Dünyası Dergisi*.

YILDIRIM H. (2010). *KOBİ'lerin finansmanında teşviklerin yeri ve önemi Kayseri'de teşvik uygulamaları* (yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Erzurum.

ÖZGEÇMİŞ

Serhat KILIÇ, 2015 yılında Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesinden eş zamanlı olarak mezun olmuştur. 2016 yılında avukatlık stajını tamamlamasına müteakip hukukçu yedek subay olarak Şırnak Çakırsöğüt Jandarma Komando Tugay Komutanlığı'nda askerlik vazifesini yerine getirmiş ve 2017 yılında Kılıç Hukuk Bürosu'nu kurmuştur. Evli ve iki çocuk babasıdır.